

У К Р А І Н А .

НАУКОВИЙ
та
ЛІТЕРАТУРНО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ
щомісячний журнал.

РІК ПЕРШИЙ.

ТОМ I.

ЯНВАРЬ

1907.

У КИЇВІ.
1907.

З м і е т

ЧАСТИНА I.

Од редакції	I—V
I. І. Нечуй-Левіцький. Сьогочасна часописна мова на Україні	1—49
II. І. Франко. Вій, Шодудивий Буника і Юда Іскаріотський	50—55
III. І. Стещенко. Історія української драми. Розділ I.	56—80
VI. Андрей Яковлевъ. Бунтъ черкасцевъ и каневцевъ въ 1536 году. (Епизодъ изъ жизни украинскихъ родовъ въ XVI в.).	81—96
V. Никандр Василевич Молчановський. (Некролог)	97—105
VI. Бібліографія: а) Господа Нашого Ісуса Христа Святе Євангеліє від Матфея, славянською й українською мовою. В. Н.; б) Українська драматургія. Зібрав і впорядкуван М. Кошаров. В. Д—ий; в) 1] В. Грінченко. Народні дчителі і українська школа; 2] В. Грінченко. Тяжким шляхом. В. Д; г) Świt. 1907, №№ 1—2. В Садовський; д) Нові книжки.	106—124

ЧАСТИНА II.

I. Д. Дорошенко. Україна в 1906 році	1—29
II. Просвітники. Товариство «Просвіта» в Одесі	30—47
III. В. Доманицький. Українська преса в 1906 році	48—65
IV. Я. П—ський. Український театр в 1906 році	66—72
Оновісти	

Од редакції.

Починаючи нове діло—видання журналу «Україна»—почувасмо на собі обов'язок поперед усього виявити наші думки про найголовніші принципи, яких журнал наш буде дѣржати, та про той зв'язок, який зводить в одну лінію журнал «Україна» з журналом «Кіевская Старина», на заміну якого «Україна» тепер виступає.

В кінці 1881-го року в Київї, з ініціативи О. Г. Лебединцева, склався гурток людей, який порішив докласти свої сили до того, щоб розпочати в Київї-ж видання журналу, маючи на меті наукове розроблювання української історії в найширшій розумінні цього слова. Часи були тоді такі, що не можна було й подумати зробити цей журнал сівачким органом українським, бо після указу 1876 року слово українське було в нутах, а люди, що кохалися в своїй рідній мові, не вільні були навіть прилюдно висловити своє сredo. Через це довелося обмежитися тільки журналом «Кіевская Старина», який по змісту своєму мусив виконувати ролю українського наукового місячника, а по формі примушений був являтися землякам не в своїй власній одеживі, а в убранні російської державної мови. Важко було вести журнал, бо загальні цензурні утиски не давали простору захоплювати більш широкі національні питання, хоч-б розв'язувались вони чисто науковим методом, а спеціальні утиски мови не дозволяли навіть поміщати вільно етнографічні матеріали:

чиряміром сказати. слово *москаль*, яке скрізь вживається по українських піснях та казках, треба було або викидати, або замінити словом *салдат*. Та хоч і важко було видавати «Кіевскую Старину» проте робочий гурток працівників, які душу свою вкладали в це діло, вивели її на дорогу; не стало сили у першого редактора-видавця. О. Г. Лобединцева,—виступив на зміну його А. С. Лашкевич; смерть швидко підкосила цього щирого земляка нашого.—знайшлися нові люди, які повели діло даліше. Так пройшло 25 год. За цю чверть віку «Кіевская Старина» стала тією скарбницею, з якої тепер черпають наукові багатства сучасні робітники на нові науки та якою ще довго будуть користатися нові покоління. «Кіевская Старина» на протязі 25 год помаду завойовала собі становище українського органа, який всіма визнавався за єдиний національний прапор, хоч і невеличкий, та проте прилюдно виставлений серед широких ланів Російської України. Ці 25 год існування «Кіевской Старини» дають особливу сторінку в історії українського культурного життя,—сторінку, цінну якої може колись складуть краще за нас об'єктивні історики останніх двох десятиків літ 19-го віку в житті України.

Визнаючи себе українським органом, «Кіевская Старина» всім сил докладала до того, щоб, удержуючи своє наукове обличчя, по змозі виявити себе все більше національною по формі. За останні годи пощастило їй добути собі право друкувати по українському не тільки етнографічні матеріали, а навіть беллетристику, через що кожна книжка мало не на третю частину виглядала вже українською. В таким стані захопила її на кінці 1905 року нова течія в житті російському, коли одразу стало вільно друкувати не тільки книжки, а навіть щоденні часописі по українському. В цей момент роля «Кіевской Старини», як прапора українського, скінчилася: тепер можна цей прапор викинути скрізь по городях в українських часописах, аби тільки вистачило сил його понести.

Закінчивши в 1906 році, 25-й год видання «Кіевской Старини», редакція порішила це кидати, поки що, свого діла, а вести

Його далі, зберігаючи той-же дух, який був керманичем часопису за всі 25 год, неб-то спокійне, об'єктивне обсужування всіх сторін життя сучасного і минулого, не вдаючись в національний шовінізм — з одного боку, і не роспливаючись в утопіях вселюдськості до забуття свого національного я. Ми хочем залишити «Україну», як була і «Кієвская Старина», органом науковим, поширивши тільки зміст його, не обмежуючись історією минулого, а розглядаючи ~~в~~ і всі сучасні події в біжучих хвилях суспільного життя. Як доведеться нам виконати наші завдання — це буде залежати од щирої заемоги наших земляків.

Сьогочасна часописна мова на Україні.

Од редакції.

Поміщаючи цю статтю високоповажного нашого письменника, І. С. Нечуя-Левіцького, ми мусимо наперед сказати, що не цілком поділяємо погляди автора, які висловлюються їм. Ми думасмо, що стежка, по якій мусить піти оброблювання нашої книжньої української мови, зовсім інакше повинна буде установитись; але тепер ми з великою охотою містимо статтю шановного автора вже через одно те, що в їй єсть багато дуже цінних уваг, не кажучи про те, що взагалі варто почути думки наших поважних письменників про таку некучу справу, як виховання рідної літературної мови. Після того як надрюкується уся стаття, ми залишаємо за собою право висловити і наши думки, а також дуже радо помістимо і другі статті по цьому-ж таки питанню, аби вони були на підставі научно-об'єктивній, та щоб були написані *sine ira*.

Дрюкуємо цю статтю без усяких одмін, зберігаючи навіть деталі правописа автора.

Ред.

На Україні в останній рік вперше почали видаватись українські газети й журнали. Слыве усі вони пишуться галицькою книжньою мовою, буцим бля то вже виробляною, та ще й галицьким не Кулішеним, а Желихівським правописом, котрий чомусь зветься фонетичним неначе всімшкки. Усі часописи завзялись завести галицьку мову, як книжню, і на Україні, навіть накладають їй давнішим письменникам, перероблюють при виданнях і в часописях їх чисту українську мову.

З цієї причини ми маємо на думці роздивитись, з яких елементів склалась книжня галицька мова, і чи варта вона того, щоб, занебавши українську народню мову, заводять їй в українському письменстві.

Галицька книжна мова склалась з двох елементів: з народної галицької мови та книжної мови старого Києва. Галицька народня говірка дуже стара, як стара мова й поліська, північна, на чернігівському, пінському та білостоцькому поліссі. Як відомо, народня стародавня мова найдовше держиться не в осередку нації, а на окраїнах, та ще й в горах, та в далеких болотяних пуцях і петрах, де люде мало віднаються між собою й сусідами. В горяних краях люде не далеко ходять, недалеко йїздять, мало віднаються з другими людьми, що живуть або за високими горами, або за болотяними околичними місьцями, як у нас на Поліссі, не чують ничої мови в дальших місцинах, окрім своєї. І через те то в нашого народа в Карпатах і повід Карпатами і в поліських пуцях довше додержалась усяка старовина і в звичаях, і в пісьнях та колядках, як додержались великоруські «биліни» в Оловецькому та Архангельському краї, додержалась там стародавня мова с старими формами. На Венгерські Русі і в Карпатах і в наш час мова ще скидається на церковно-славянську. На Венгерські Русі кажуть: я бих робив (я б робив): мій газда поїхав на поле та там вже три дні *упражняєся* (Гнатюк. Етногр. матер.). В Карпатах та в Галичині животиють такі дивовижні для нас старі форми, як от: був ем (есь), с увесь, здаєсь, були сьмо, були сьє, суть і т. д. Є там ще й тепер багато стародавніх слів, як от: плащеница (спідниця), ділованне (стеля, баркан; Криниця, с. Шляхтова, останнє україн. село в Карпатах) і т. д., неначе ці слова вяті з актів XVI або XVII віку. В Карпатах і в Галичині додержавсь давній юсз: курче, лоше, ек (як), насінне, поколінне. Це є на кінці народ вимовляє не як мяке с, а якось неясно й чудно: не то е, не то ю, і міні вчулось, що воно білше схоже на ю, бо цоно щось середне між е та ю, щось схоже на французьке—en: реп, deux. В Галичині кажуть: ходвлисьмо, булисьте; мі, ті, сі, мя, ть, ся, го (його), му (йому) сля (если), як і на Поліссі кажуть: мо так, а мо й ні; тра йти, і. т. д. Там додержались стародавні падіжі—піль, весіль, проваль; род. і предл. падіжі схожі с польськими і. т. д. І в самому порядку слів, в синтактичному звязкові їх зосталось чимало стародавнього, для нас теж чудного, як от: він вернув домів

(вернувся додому), він стремить до науки, чекає на мене (жде мене). Це все нагадує такі чудернацькі для нас тепер фрази в актах XVI віку, як от: *бачучи есмо* високі послуги князя (Грам. 1552 г. Житецькій, О переводах евангелія на малорус. язык. 1906 г. Петер.). Така остача стародавньої мови, така синтактика позоставалась подекуди ще й досі і на Україні, в українських піснях: „Як ізвівши, на коняка сівши, будь здорова, любая розмова!“ (Чубіньський. V т.); „Як тій зозулі в саду куючи, так ваші сестриці там горюючи“. Та й часом і тепер трапляється така чудна синтактика в розмові на Україні: замісьць — в мене болить голова — кажуть: *міні болить голова*. Або в хотинських піснях: „Болить мене дуже“. „Моя нагаєчка *хатою забренила*“ (Київ. Стар. 1905 г. Бессараб. пісни хотинск. уѣзда). Як заневняє д. Житецькій, Мислосіч знаходив в такі синтактиці остачу давнього славянського дательного самостійного падіжа там, де стоїть причастна форма.

При такі народні стародавні мові в Галичині, додержалась слявинь до нашого часу й стара книжня квівська мова XVII та XVIII віку. Ломоносов забрав наукові й вищі книжні слова с тієї мови і привняв їх до великоруської міської мови. А трохи згодом Катерина II звеліла в Кіівомогілянській Академії вимовлять по-великоруський ту квівську мову, як от: *ъ, ы, и*, і без клоноту „обрусеніє“ вже було готове в школах, бо трохи згодом давня квівська книжня мова в школах і в книжках на Україні все набіралась ярого конорита великоруського. Котляревський, схаменувшись, побачив, що давня наша книжня мова, загарбана Ломоносовим, переробилась на російську книжню мову, що верхній, вищий етаж мови вже взято в Петербург, і... догадався, що треба знов починать с початку: заводить народню українську мову в книжки. В Галичині нічого такого не трапилось: давньої мови Іоанна Вишенського, Лазаря Барановича та инчих пісьмеників XVII віка ніхто не зачінав, і вона зоставалась і животіла в книжках. Маркіян Шашкевич 1838 р. покинув ту стару дивовижну мову, але стара, чи так звана москвофільська партія не кидала її й не кидає й до останнього часу та помаленьку перероблює її на великоруську книжню мову, як колись в Росії

переробив її Ломоносов. Стара партія робила це доброхіть, а потім згодом робила це систематично через намову, а може й... намову та й грошову підмогу великоруських славянофілів. С тієї книжної галицької мови вироблявся якийсь перевертень мовц. відомий під прізвищем—«язьміє», котре Пипін в свої статті назвав: «Особый русскій языкъ». Молода галицька народницька партія не згодилась прийняти таке «язьміє» і заходила на вертат стару київську мову XVII та XVIII в. на свою народню мову, на галицьку, теж стародавню говірку, а не на українську. Стародавня книжня «славяно-малоруська» мова, як зве її д. Житецький, була покладана на стародавню народню галицьку й карнацьку говірку. От і виїшла сьогочасна книжня галицька мова молоді народної партії, котра виробилась з двох стародавніх джерел. Старий книжний елемент таки взяв перевагу,— і виїшла знов книжня мова, котра дуже скинулась на мову стародавніх актів і етимологією й синтактикою. Велика сила польських слів, нахаланих може й незумисне, а просто од звички, механічно, наддає ці мові ще більше схожості с старою книжною київською славяно-українською мовою.

Виявлю теж якесь українське повозяччє, перемішане с стародавніми народніми словами та синтактикою, й стародавніми книжними формами мови. Хіба ж оце не стародавня синтактика в ці сьогочасні галицькі книжні мови? «Ся пісня... дісталася до М. Драгоманова (досталась М. Драгоманову) (Записки Наук. Т. Ім. Шев. 1906 р. т. II фт. 6); «Роздивляючи ті варіанти, бачимо»... (роздивляючись на ті варіанти... стр. 57)... «сотворення культурних засобів для його подвигнення з вікового занепаду... заборона тяжила над українським словом»... (т. I. 1906 р.). «Жигмунт наслідком скарги селян... на державця свого, заборонив йому надужить (зловживаннів, зловжиткі—злоупотребленій)» (т. I ст. 93). «З сказаного до *тенер* виходило б»... (стр. 73)... за се жадали заплатити *ютівкою* (польск. готівка), а не квітанціями» (ст. 74). «Будувалась Дніпрова фльотія, як також головню треба було спровадити Дніпром *коло 3 мільонів* штук дерева» (ст. 75). «В сій звязі належало б *увзглядити* також польські народні пісні, та їх ритмічна форма *остає* (зостається)

й доси науково неперсліжена, а набереть їх разом більше як два тисячі (т. I ст. 10)». «Марко рішається скоро, *паде* перед нею на коліц^а (навколішки) і присягає» (т. I ст. 54). Се місто (Самбір) більше. Воно ж столицю нашого карпатського підгір'я» («Зь потоку жыття». Опов. галицького пісьмен. Чайківського, ст. 51). Ця усяка галицька стародавня синтактика схожа на стародавню галицьку москвофільську: приміром, в давній карпатсько-руські газеті «Карпатъ» сімдесятих років, замічена мною така фраза: «Дівка Марія О. вчера на концертѣ отиграла красно вальсъ от Іоанна Штрауса»; або вона схожа на великоруську XVIII віка: «весьма непристойно, чтобы оныя злостными мысленными пассажи і мерзостными составленіями въ нашей государствѣ для соблазна неразумительнаго народа *происходились* (Указ Румянцову 1737 року. Записки П. Т. т. I). На 8 й 9 стор. Записок Товар. Им. Шелченка трапляються такі фрази: «сеі думки боронить між иньшими Перетц» (цієї думки держитесь, за цю думку встоює... й Перетц; але чи так треба розуміть, чи треба розуміть, що він їй забороняє, — я цього й сам напевно не можу сказати); «а коли вже переймлене сконтатус ся» (переймання—заимствованіє—буде доказано); «матеріяли (піснї) все ж еще за скуні (дуже скуні)»; «Шафранов *облюворює* ритмічний склад великоруських пісень (судить, ганить, дає піснї, а не розглядає); «протигом сімох днів весілля так мало сівати» (в протязі сімох днів) Такі слова, як зупиняючися, бігчи (бігти), паде, оторомо, цолак, також, кілька кроків (ступінів) ступні і т. д., для нас дуже чудні. Чудно для нас, що галичани скрізь починають додаткові мислі (придат. предл.) не с слова *котрий*, а з слова *який*, як в польській мові: «...полковник Січявін, який сього не зробив»... (стор. 81). З цього слова—*який*—так само починаються й додаткові мислі в польській мові, а через їй вплив і в старих козацьких та литовських актах, тим часом як в великоруській й в усіх європейських мовах вживається в цьому місці слово—*котрий*. Так передішні писали і на Україні¹⁾, Окрім того, скрізь поставлячі галицькі та й польські родит. падіжі ж. ч.: *ождань, завдань, надужить* (злоупотребленій, зловжитків)

¹⁾ В українській народній мові і в піснях в таких місцях вживається слово—*котрий*, а не *який*: «Ходімо до пана! Пан розсудить,—*котра* буде пара». (Київ. С. 1906 г. стр. 319. Піснї-вол. г. дубенск. у.)

весіль (стор. 206); а рядом з ними—такий род. п., як *підворіє* (?). І ці падежі чудні. пеначе з одтягим хвостом. або зовсім куді. Галицьке—від (од) та ще в приставках: відбувся, відікати і т. д.— для нашої публіки і чудне. й навіть сьмішне.

На капітальні праці проф. Грушевського «Історія України» теж одбилась актова мова, як вона покляла сьлід на мові й відомаго историка Сергія Соловйова. Мова проф. Грушевського таксамо стала відхожа під книжню галицьку мову, а не під українську народню. При вицанні «Історії України» доконче треба змінять і галицькі старі форми мови; вченис, сей, від, отсе і делкі етимологічні форми і подекуди синтактику, бо на Україні широка публіка не спроможеться йї читати. А це була б велика шкода, бо таку капітальну працю доконче треба розповсюдити в публіці як можна ширше.

Через ці два складові елементи, с котрих складається сьогочасна галицька книжня мова, вийшло, наприклад, те, що нам українцям трудно читати галицькі книжки. Записок наукового товариства імени Шевченка на Україні *ніхто* не читає (та й не читатиме,) окрім хіба вчених, котрі читають усякові стародавні акти й зинки до стародавньої мови тіх актів. І небжчик Коницький, і я—давали «Записки» таким людям, що читали навіть «Літературно-Науковий Вістник», але вони вертали книжки й казали, що «Записок» читати неможна.

Оцю ж книжню сьогочасну мову молодчої народницької галицької партії й перейняла українська демократична, чи, як вона себе зве, радикальна партія з галицьких часописів та журналів і пересадила йї на ґрунт народньої української мови в своїх часописах та журналах, подекуди навіть з йї синтактикою й с силою польських та галицьких слів, що й с правомисом не кулішевим, а з желихівським, галицьким, с стародавніми церковно-славянськими апострофами і з желихівським *иже*—і.

Але люде цієї партії не зауважили на те, що на Україні народній ґрунт живої мови нищий, має свої опрічності, свої опрічні прикмети в етимології й синтактиці, що на Україні публіка нища, заадалегідь не приготовляна до галицької книжньої мови, зовсім не звикла до такої мови. Партія зробила цю справу нагло, раптом, пішла з часописами прожогом, протвином, зовсім

не вважаючи на публіку, мов наглий тучний дощ. і... наробила загалом українському письменству багато шкоди: одхилила од його широку публіку, одхилила навіть багато націоналістів, котрі вже потроху щиро пригортались до його, зацікавлані й повістярями й українським театром і, загалом сказавши, значним розвитком українського письменства в останні часи. Перенптавши наші часописі та журнали, придивившись до їх мови, я, кажучи по щирі правді, сам був збентежений й засмучений такою несподіванкою.

Років з 20 передніше, коли ще виходила давня «Правда» й «Зоря», деякі галицькі вчені й пісменики вже зуміли підвести свою галицьку мову під українські форми, повкидали, що було в неї старого, різкого й чудного, повставляли натомість українські форми і писали зовсім чистою гарною українською мовою. Це сталося с твої причини, що в тих журналах друковались раз-ураз великі українські повісті, писали в тіх журналах сливе самі українці. Чистою доброю українською мовою вже писав Ол. Огоновський, писали проф. Пулюй, Ол. Барвінський, з молодчих д. Маковей, а найбільше чистою мовою пише й тепер проф. Студіньський. «Історію руської літератури» Ол. Огоновського читатиме на Україні й широка публіка: «Нові і перемінні звізди» проф. Пулюя читають в нас навіть люде неприяхильні до українського письменства. В нас на Україні читатиметься й «Історія Русі» Ол. Барвінського. Гімназичні програми д. Барвінського й йнчих вчителів українських гімназій, надруковані в галицькій «Зорі», написані такою чистою українською мовою, що я колись считав д. Барвінського, як він був у мене, чи не виправляв часом мови тіх програм Конисський? Але Конисський їх не виправляв. Виходе, що галичанам нетрудно виправить свою стародавню письменську мову в книжках, аби їх добра воля.

Але од того часу, років з десять назад, як у нас на Україні стало вольніше видавать книжки, наші українці перестали друкувать свої утвори в Галичині. В Галичині тоді вже почали видаваться газети, газетки й журнали. Це була велика новина в наші літературі, та ще й газетки й журнальчики були ліберальні, навіть трохи скинулись на радикальні. Молоді українці само по собі доставали їх і накиннулись з жадобою на їх. Га-

зетки були написані хоч недоладною, але вже літературною мовою. Вийшло так, що молоді галицькі письменники зовсім одбилися од української мови. Наші видання до їх не доходили, бо були надто дорогі. А зате ж наші молодчі люде начитались галицьких газет так, що по мові зовсім погаличанились, неначе так завзято падкували коло цієї справи, що аж повиучували ті газети й журнали й їх мову напам'ять...

Окрім того галицька ліберальна чи, як вона себе зве, радикальна молода партія змовилась з українською радикальною партією, щоб зробити галицьку, вже буцім-то готову, виробляну літературну мову загальною й для Галичини й для України, й завести в українському письменстві і галицьку письменську мову, й галицькі форми мови, як загальні письменські книжні форми, це й галицький желихівський правопис. В ці партії були люде, котрі ніколи навіть і не писали українською мовою, але брали спіл в заведенні галицької письменської мови на Україні і, потаючи од авторів, перероблювали видавані ними українські книжки на галицький лад. І от київське видавництво «Викъ» почало видавати рядок виданнів передніших українських письменників, і, потай од авторів, зміняло в їх книжках деякі українські форми на галицькі, підроблюючи їх і підводячи під галицькі форми. В 1903 році воно видало свій «Літературный Збірникъ» вже с такими галицькими формами, як от: покоління, листе, мужичче, мені, сей, отсе, сю і т. д. З цієї книжки й починається макароничний період письменства. Думаючи, що вже ґрунт для обгаличення українського письменства готовий, «Викъ» пустив серію книжечок і для народа с такими ж, вже в наш час мертвими на Україні ненародніми формами, щоб провести свою галицьку систему до самого ґлоду, до коріння, й помаленьку зовсім викоренить українські форми в книжках. Один з молодих письменників так таки й кавав міні, що якби видавать с такими старими формами книжки для народа, то народ змінив би свої українські форми і знов вживав би отакі старі форми: листе, насінне, мені, сей і т. д. До «Вика» обізнавалось петербурське «Благотворительное Общество» і почало систематично рядок видання книжок для народа теж з галицькими деякими формами. В Одесі оновістили, що видава-

тиметься альманах «Багатте» (а не Багаття). Це ще були квіточки, а от згодом з'явилися і ягідкі тієї системи.

Торік несподівано в Росії, після страшної колотнечі, в цензурі якось трохи однігло: одразу на Україні з'явилися газетки, й навіть журчалки. І сталося щось лавдивовижу дивне: усі ці українські газетки були написані галицькою мовою, неначе їх писати й видавати не українці, а заходжі галичани...

В Петербурзі оповістили видання журналу такими словами: «Орган українського пролетаріату 5 аркушів друку... *передплата з'пересилкою... помещанне № 60...*» В ці оповістці третина слів польських. Оповідано потім, що в Катеринославі виходитиме «Запорожж-є», а не Запорожж-я. Врешті в кінці 1905 року вийшов в Лубнях перший № «Хлібороба» для народа. Газета, окрім передової статі в № 1, була видана гарною простою народньою мовою, хоч подекуди траплялись польсько-галицькі надії: для народу (для народа), в XIX століттю (столітті). Незабаром потім вийшла в Києві «Громадська Думка» вже не для народа, а для вищої верстви, для панів. Беру я 2 № газети й читаю. Трапляються скрізь такі місьця, неначе їх писав якийсь галичанин, а не киянин. От одно з таких місьць: «Видавець подас на це *скарпу до Сенату...* щоб замість *недозволених видаць предмлатникам* висилались ці останні видання (Громадська Думка). Читаю далі телеграмми: така ж сама галицька мова: Генерал-губернатор *оголошує*: з огляду на те, що *наближаються* (наступають) вибори до Державної Думи, і що виборцям конче треба *обговорювати* (по українському це виходить—обстріхувать, гудить) питання, як робити ці вибори, признаю можливим в де-яких випадках дозволяти *подібні* зібрання, *яко* особливий *высмок* (зрозуміють так, що мова мовиться про великоруську *выемку*, це-б-то про зазубні, або ями) з загального правила, установленного обовязковими постановами, під умовою, щоб *точно* (галиц. і великорус.) *виконувано* правила (*виконувано* — польське: цього слова ніхто не зрозуміє; селяни думатимуть, що це—канать, віканать,— дуже просить, як діти канають, щоб дали гостинця, і часом таки віканають, як настирливо просять) про те, коли і як подавати

прохання... Правила не торкаються попередніх зборів виборців, про які говорить „положення“ про вибори до думи».

Як же зрозуміє оте все читалник пап, або селянин? Обидва так зрозуміють: Генерал-губернатор голосить (плаче) і оглядається; йдуть ближче та ближче до нас вибори до Державної Думи, і що виборцям доконче треба оббрехать, огудить питання, як робити ці вибори; що він признає, що можна в де яких випадках дозволить *подібні* (такі самі) зібрання, як особливий зазубень, особливу яму з загального правила... Правила не торкаються (не стосуються) об попередні збори (неначе об сьтіну, або об тин). І чом би не поставить слів: губернатор оповіщає? Кажуть же в нас на селах: „прийшов заповіститися, я оновістив і т. д. Не дурно ж навіть українські націоналісти слали листи в редакцію, що вони не розбірають того, що написано в газеті, а один з їх просив прислати українського словаря.

І справді, це не українська мова, а якісь «Абу-Каземові капці» (шкарбани), котрі носив ще коли не арабський Абу-Казем, то певно Мелетій Смотрицький або Лазарь Баранович ще в XVII віку. Ці «капці» вже скинув Сковорода в другі половині XVIII в. А в Галичині вони zostались й додержались до нашого часу, наче були в схованці в якомусь музеї старочини. А при тому ще й скрізь накидано в ціх нових газетах таких стародавніх слів та фраз, як от: повідомлення, з поясненням; оновлення, галицьке—майже; зібрань (зібраннів), убрань, оповідань, зібранне; стоять такі ребуси, як *сем'ї* (сім'ї, сім'ї), *з'їзд* (зїїзд); окремо, окремих (окроми, опрчих, нарізних), обстать, обстоювати справу, (истоювать за справу); обстоювать, обстать кого або що,—це значитьсь по-український—окружать кого, или что: обстали мене навкруги, обсіли мене; діти: стоїть скрізь—усунути,—це по нашому—всунуть, а по галицький—одсунуть, і. т. д.

Ні! це справді не українська мова, а ніби якісь стародавні акти козацького та литовського періода, або галицька вчена книжня мова, що недалеко одскочила од тіх актів. Такої мови в нас не розберуть і нічого я неї не втямлять, а коли щось і

розберуть, то в голові зостанеться щось невиразне, каламутне, якась джумига.

Ще треба додати, що в нових газетах та журналах часто трапляються такі галицькі слова, як от—*змагання*. В Галичині це значиться те, що по-російський—усиліє, усилія, а на Україні це значиться,—змажка, гривня, трохи не лайка. Це страшенно збиває с нантилику читальників. «Гром. Думка» цітус, що небіжчик Ром. Сембратович писав «Про визвольні змагання на Україні». В Галичині це значиться: «Про освободительныя усилія (или стремленія) на Украинѣ». В нас скажуть; що Сембратович написав книжку «Про освободительные споры» або «Про освободительную ругань на Украинѣ». От що виходе по-український! По-український треба сказати так: «Про визвольницькі сплуквання на Україні». На Україні кажуть: чоловік має потяг до чарки, або чоловік потягується до пляшки (а після сна потягається). Галичани пишуть: чоловік стремить до науки, а по нашому—то стремить кілок або й чоловік (торчить). Все це чудно для нас, а незвичних до галицької мови читальників просто таки збиває с нантилику.

Од кінця минувого року з'явилося на Україні небагато журналів та газет на мові славе галицькі. А вже наші молоді письменники нанесли в цю часописну, якусь *опрічню*, мову ось скільки польських слів: в чеканню (в сподіванні) (Гр. Дум. 54), крок (ступінь), вибух (взрив вірши) розвій (rozwój—розвиток), скаржитись (жалітись), свідоцтво (засвідчення), помешканне, мешкане (квартира, житло, але не кватира, бо то в місяні бувають кватирі), мешкає (Рідн. Кр. 11), передплата (przedpłata), старанно (надковіто), шаленство, шалений (навіжений) (В. Укр.), небавом (незабаром), брак почуття (недостача почуття), здолати (В. Укр.), аркуш (листок паперу), рознач (одчай) (В. Укр.), кривної єдності (родственнаго єдиненія), бридкий (преноганій), тека (портфель) (Шершень), уникать (избѣгать=одмикувать), розначливо (отчаявно) прагнуть (жадать), скарга, звияжної сімї (побідної), рахувати (=лічить), рахунок (обліч, облік) (в селах і тепер кажуть: чиновник облічував управу, а священники на український лад го-

ворять: обчислювати (?) управу, це б то по-великоруському буде—*дурна*, а не облічуван); влада (*władza*)—сила, міць, а в газетах—це б то—власть), виконать, ошукovati, ошуканець (дурисьвіт), (Нова Гр. Леса Укр.), жичить (бажать), ступня, ступні (*stopień, stopnia, stopnia, stopnie*) (Гр. Дум.), недосконалість (Гр. Д. 5), обрахувати (облічити), розмаїтий (усяковий, ріжноманітний), брудний (нечистий, Нова Гром.), здодали (спромоглись), завше (завжди (Рада № 27), рух (це слово я радив би змінити на слово—рушення): національне рушення, визвольницьке рушення; кажуть же в нас: земля зверху порушена, доконав до непорушеної землі, рушай в дорогу, вози рушили в дорогу), властитель (власник), учень (ученяк), шалений (скажений, Вільн. Укр.) звонтити (Шерн. 14), чекати (ждать: сподіватися), чекання (сподівання), сніткати (стрічати, Слобожан. 1), яскравий; (яркий колір, яра рута; в поемі: «Батько зачумленихъ» Юл. Словацького, вид. Мрувка, на ст. 7 читаємо: «*strażnicy w jaskrawych orjentalnych ubiogach*); перешкоджати—*przeszkadzać* (перебаранчати, заважати), перешкода (притичина), мусить бути (*musi być*; по-український—повинно бути); на Україні в цім разі слово—*мусить* ніколи не живається;—це по-польський), образа (кривда), примушений (присилуваний, силуваний; силуванням волю не багато виореш), примусовий викуп (силуваний викуп); гасло до цього повстання (умовне слово, лозунг,—Слобож.), ухвалити (Рід. Кр. 14), утиски, поступ (*postęp*), поступовий (прогресс.). На Волині—це буде посьніх). В оповіданні Лесі Українки «Прілізь» (Ків Стар. 1905 р.) ось які польські слова (та й в інших часонисях); шпетно (погано, наскудно), преці (*przecie*, одначе), доправди (справді), забью (*zabije*, вбью), оточать (окружать, обгортать, обстать) посаг (придане), незграбно (зателенувато), по-що (росо, чому), виконав, виконання (здійснить, сповнить), покоївка (горнищна), суkenки (суконьки), зграбненьке (чепурненько), для хоровитої (для слабовитої), вабив (принажував, надяв): це слово в усіх письменників), човіншування (поздоровління), в сальону (в салоні; тут ще с польск. пред. пад.), грабянка (графівна), оточення (околиця), панунця (панянка: «Застеляй столи й лавки, бо йдуть дружечки

панянки. Весіл. пис.), здатність до обсервації (до кмічення, до навигляду), в строях (в уборах), встид (сором), дорівняти (прарівняти), тримати (держати), отримать (достать), (Рада № 27) примус (присилування), примусовий, примусить (примушений—це в усіх часописах і сван. від Матфія), паненки. уроча, урочиста (торжествена), на учту (на бенкет); остільки, оскільки (ці слова у всіх: треба писать: стільки, скільки); «Тереза росточилась в потації» (в напутінні), німка (пімкєня). В «Весняні Повіді» Чернявського: переконання (przekonanie, персьвідчення, це слово в усіх часописах), замислений (задуманий), не зваблivi (непринадні, непринадливі), скута (скована), струмки (потічки, течії), цілком (całkiem, зовсім), ображать (зобіжать, кривдять), забито (вбито, zabito), він унікав (він одхилявся, одмикував), старанно (starannie), шалених (павісних, скажених), завше (завжди), навколо (навкруги, кругом), притомність (przytomność, сьвідомість. (Рідний Край, 36). Спіткати (стрітять), дотикались (доторкувались. Видавництво «Боротьба»). Стискає (ściskać) плечі (здвиґає плечима, Рада, 4) ухвалити (Гр. Дум.), ухвала (затвердить, постановити, постанова), навчитель, навчителька (nauczyciel, вчитель, вчителька), учень (ученик), спростовання (sprostowanie, род. мн. числа по-польському — sprostowań, так як і по галицькому), мешканці (пожилці), спіткала (стріла), дотикалась (касалась, доторкувалась. Рід. К. № 36). Польськє слова вже заводять і в книжки для народа, вкупі с словами: відділ, сей, також, лвиш: округи рахують (лічать голоси) (Квітка—«Права що до виборів»), мешканці (пожилці), слiшну («Мале та розумне». Видан. Благотвор. Общ.); діло дотикається (стосується. «Хто с чого живе»: Видавництво «Боротьба» Петерб.).

Оце така метка польських слів посипалась з галицьких книжок в нашу часописну мову. І це все зробляно „знезнавки да з негумчести“, як кажуть в Борзенщині. Наші письменники беруть оті всі слова, бо думають, ніби-то ці слова галицькі, а вони... польські. Часописні письменники просто таки засмітали українську книжну мову непотрібними польськими словами. Як би вони брали польські слова вищі, наукові, такі, яких нема в

наші мови, то ще б можна було вибачить. А то вони переймають ті слова, котрі є і в наших мови, а свої українські—викидають. Це просто механічне переймання, несвідоме. Само по собі, що польські слова ще не всі виписані мною, бо я не перечитав ще усіх часописів та книжок журналів. Списавши цю метку польських слів, що носивались через галицькі газети, як з решета, на українські газети й альманахи і само-по-собі лягли, як иржава надь (налётъ) на зелену огудину огірків на українську часописну мову, хоч-не-хоч, а впали і в польский *рознач* (одчай) і в галицьку *роснуку* (тугу), і в українську *туру*, думаючи про долю української книжної мови. І як ті молоді письменники встали нахапаться цього добра в Галиччині за якийсь десяток років? Невже і в нас є такий великий божий дар переймання, за котрий сливе сто років назад нарікав Чацький, в „Горі оть ума“ на своїх московських сучасників? Наші молоді письменники певно думали, що ці слова не польські, а книжні галицькі, і дуже помилились... Я ражу редакторам українських часописів та журналів списать ці польські слова і покласти на столі або почепить спис їх на стіні, щоб були напоготові, як намятне при виданні номерів.

Я чув од д. Панківського, артиста с трупи Саксаганського, що він бачив брошюру Залеського, видану в Варшаві. В ті брошюрі автор перелічив усі українські слова, котрі увійшли в польську книжну мову. Він познаходив їх навіть в Сенкевича. Але з цього для нас мало втіхи. Поляки згодом колись скажуть нам, що не вони позабірали з нашої мови ті слова, а навпаки: ми забрали в їх. А то ж наші слова. Зате ж і наші письменники нахапали польських слів цілу метку!

Нахапавши з галицьких газет та книжок польських слів, українські письменники почали ханать і польсько-галицькі надіжі: в усіх українських газетах, журналах і навіть в альманахах сливе суспіль вживається польський предложний пад. Ще в „Хліборобі“ та в „Гром. Думці“ ми бачимо оттакий пред. п.—в ХVІІІ століттю (в столітті). В усіх инчих газетах та журналах лішли скрізь такі самі надіжі: «у виконанню, в руйнуванню еконо-

мій (Рідн. Кр. 14 та 11); в тяжкому чеканню (Гром. Д. 54); в положенню (в положенні), в значінню (в значінні); в «Шершні» читаємо: в оповіданню (№ 13), в засіданню (в засіданні) союзу рус. людей (№ 14); в Раді № 33: в життю (в житті), по скінченню (по скінченні); в тому пошукуванні (пошукуванні, «Розгардіяш» Кропив. Київ. Стар. іюль); на Запорозжю (на Запорозжі) (Рада. № 27). Навіть в „Зорі“ є такі самі падежі, як от «на Поділля, на Волиню». В „Нові Громаді“:—в життю, в листю, в звичню, у цьому розумінню. Одним словом в цих виданнях вже пропав український предложний пад. в рядку слів середнього рода. Вже зачепили пред. падеж і в словах інших родів «на Волиню». Це просто таки якась письменська пошестна хвороба.

Внесли вже й галицько-польський род. пад. в словах муж. рода. Сливє скрізь читаємо: для народу, без закону, від сиподу (Рідн. Кр. № 14); такого факту, з потоку, до оркестру? („З потоку життя“); з маніфесту 17 надолісту, до городу (Рід. Кр. № 32), малюнки українського стилю, усього сюжету, до Парижу, до городу Одесу, до Петербургу, половина острову (Гром. Д. № 4) і. т. д. В польського поета Словацького ми читаємо: *przzywukać zasząłem do tego namiotu* (почав привикать до мого намета, шатра. «Батько зачумлених», вид Мрувки, стор. 7). Є і в українській мові такий род. п., але таких слів дуже мало, як от: чаю, сахару, дьогтю; меду, позичте вогню; кажуть в словах на *ож* — до ярмарку, але ж ще кажуть:—до містка, до ганка, став коло стола, прошу до столу. В XVII в. такі самі польскв падежі вживають тогочасні письменники: „Нїкая жена, ходяще на отиусты, принесе (заразу) зь Риму до Кракова...“ (Густ. № 360). „Умыслихомъ просити короля и всего сенату“ (Густ. л. 371). Наші в письменстві вертаються назад таки в доволі давні часи!

В українські часописні літературі вже пронав і род. пад. множ. числа в рядку слів серед. рода. Скрізь бачимо галицький падеж (так само ж польський): оповідань, писань («Зоря», 5); читань, вібрань, речень, прохань (Гр. Дум. № 7); историчніх убрань („Слобжанщини“); значінь—замість: оповіданнів, писаннів, убраннів і т. д. Цей польський падеж, вкупі с тим і галиць-

кий, для нас надто вже чужий, як от галицьке — піль, весіль (полів., весіллів), але його просто таки зумисне проагандують наші усі письменники. Тільки професор Кримський та д. Грінчико ще вживають слова цього надіжа по-українськи. Решта письменників так погаличанили свою мову, що вже втралили почування народньої мови і не постерегають, які то пишуть вони сьмішні, ніби з одтятими хвостами слова. та ще й по-польський! В їх вже загинуло саме почування народности в мові, коли їм однаковісінько сказати — весіль, убрань, проваль, подвір'я замість народніх слів — весіллів, убраннів, проваллів, подвір'їв і т. д. Якби хто; по-російський писав так: сверхъ вськихъ ожидань, много погыбло начинань; купиль много вмѣнь, было много гулянь... чи це було б гарно?—спитаю я. Може хоч по цьому, по чужі, але добре вивчені мові, наші письменники досвідчатся про свої помилки. А в нас теперички вносять в українську народню мову достоту такі сьмішні форми надіжив, і самі того не прикмічають. бо... не кмітять за народньою мовою і... не вміють склоняти деяких слів народньої мови...

З української мови вже викинуто три надіжі цілого рядка слів і натомісць заведено три галицько-польских. І ці усі чужі надіжі міні чудні, а ще чудніші вони для широкої публіки, котра тільки й знає свою народню мову. Само по собі, що вона тільки витріщатиме очі з дива на такі ніби чужомовні, якісь ніби сербські або словацькі надіжі, бо вона навіть не знає, що то польські. Що б сказала великоруська публіка, якби оці самі три польські надіжі вставили в російські книги?

Викинувши три українські надіжі, накидавши безліч польських слів, наші часописні письменники ще й до того зовсім повикидали з своїх писаннів ось які українські народні слова, замінивши їх польськими та галицькими: навкруги, кругом (довкола, навколо), коло (біля—подольське), лиш, лишень, пак, окреми (окремо), опрічний, нарізний (окремий), нарізно (з-окрема, з-осібно), притичина (предствіє), оповістять, оповіщення (оголосять, оголошення, повідомлення), силувать, присилувать, силування (примушувать, примус), силуваний (примусовий), повинно быть

(мусить бути); силкуватися, силкування (з'усилитись, з'усилля, змагання); уподобний, сподобний (улюблений) (Рідн. Кр. № 14), строк (речинець), подать (податки), один день (динна), одразу (двраз), квартира, житло, комірне (мешкання, помешкання), животи́ти (існувати), животи́ння (існування), стосуваться, стосунки (відносини, відноситься), доторкаться (дотикатися), сьлідком (слідом), почувать (відчувать), истоювати (обстоювати), теж, таксамо (також). Це також старомосковське слово: «у нихъ не имѣется такожъ и пороху»... (З архива вь Уральску, діло 1738 р. знайдяне В. Короленком. Київ. Ст. 1906 р. іюль). Старомосковське «також» я знайшов і в рукопису «Самозванщина», певно од XVII в., котрого передав міні д. К. В. Жученко, що знайшов його в когось в Переяславі. Там скрізь стоить—також (цер-сл. такожде) і наше польське слово *вельми*, котре вже зникло з мови на Україні. Цей стародавній рукопис написаний церковно-славянською мовою с примішкою великоруської. Старомосковське та й староруське—також (такожде) додержалось в нас до нашого часу тільки в Галичині. Усі часописні письменники неначе змовились викинуть український приіменник—*од*, навіть в приставках, і натомість пишуть галицьке й подольське від: відкопус, відсік, відповідь, відвічальний. Цей *від* для нас українців таки добре маскує дієслова, так що часом треба спинитися й подумати, що то там замикається в слові під тією машкарою. Через цей *від* неначе накинуто покрівало на українську мову, котре дуже заважає і в читанні і в розумінні слів, а для публіки воно чудне й навіть сьмішне, як щось дуже старомодне. Нема нігде в часописних слова—*сливе* (почти); замісь його часом ставлять галицьке—*майже*. Нема вже й слів: *обида*, *кривда*, *скривдить*, (*образа*, *образить*), *жадать* (польське—*прагнуть*), *жаданий*, *бажаний*; а в пісьні сьнівають: «Голубко кохана, Олесю жадава!» *Замістьць*—*ярій колір*—пишуть усі польське слово—*яскравий*. Слово—*ярвій колір* с в Старіцького в «Заклятому скарбі». *Замістьць*—*ярвій чоловік*—пишуть *шалений*. Окрім того скрізь в часописні мові вживається галицьке й великоруське слово—*лиш*, *лише*. Ціх слів нема в українській мові, а *замістьць* їх кажуть—*тільки*. І скрізь в часо-

писяхъ стоить галицько-великоруське слово—*скоро*, *скоренько*, та ще часом замісьць слів—*як тільки*, *непаче* в українські мові й нема слів: *швидко*, *швиденько*, *хутко*, *хутчі*, *мерщі*. В Кіівщині в надніпряських повітах зовсім нема слова—*скоро*, так що селяни навряд чи й втямлять це слово. Галицький і харківсько-черниговський архаїзм—*скоро*, замісьць—*як тільки*, треба викидати, бо він надто вже чудний от в таких випадках: «*скоро* батько ввійшов у хату, діти завовкли і виинились». Читалникам на Україні здаватиметься, що батько *швидко* йшов в хату, а тим часом треба розуміть так: як тільки батько ввійшов у хату, діти замовкли. Це теж якийсь архаїзм в мові, остача старовини.

Нема що й казати, що наші письменники повинні прийняти в свою мову вище згадані українські слова, з негнучесті вже викинуті за борт, *неначе* якась *непóтреб* (дрянь). Доконешне в часописях замісьць слів: окреме видання, окремі номері, продаж окремих номерів, треба ставити — *окрічне* *видавання*, *окрічні* номері, *продаж* *наріано* номерів або *нарізаних* номерів. Тоді їх зрозуміє кожне, бо слова — *окремо*, *окремий*, *з-окрема*, *одокремитесь*,—для нас скидаються на *пóкруч*, або на *карикатуру* на українські слова. А такої *пóкручі* та *калічі* в часописях свідення сила. *Провінціяльний* *приіменник* *від*, навіть в *приставках*, треба доконче змінити на українське *од* для чистоти, й *найперше*, для ясности мови.

Окрім того я дивлюсь, як на *непóтребне*, *вживання* *отаких* староданніх галицьких слів: — *роспаука*, *сей*, *ся*, *отсе*, *чим раз*, *одяг*, *позаяк*, *також*, *податки*, *відсотки* (*проценти*), *пересічно*, *відносини* (*стосунки*), *крокп*, *ступни* (*ступіні*), *данина*, *отверто* і т. д. Навіщо вони? Хіба ж таки в нас нема *одповідних* слів? Невже наша мова така *убога*? А широка публіка їх не розуміє і через те *нарікає* на *часописну* мову.

Оця сила польських слів в часописях, *безліч* галицьких, *три* польські *надіжі*, *оті* слова: в *століття*, на *Поділля* *оповідань*, *значінь*, *весіля*, *піль*, *вірувань*—це все *часописні* *гармати* та *кульокиди*, котрими *часописі* *роспаудили* нашу *широкую* *публіку*,

одбили дії од українського письменства і зробили часописну мову просто таки незрозумілою, а то й сьмішною для публіки.

Подекуди в газетах скрізь манячать слова: мзйже, замісьць українського—сливе, сливинь; розпука, замісьць туга (Слобожанщина, Гром. Думка); завдяки-дякуючи. В «Громадські Думці» пишуть: чим раз більше—що раз білше—(№ 7), вітчйна (отчизна), бдяг (одежа), багатши, тихше, ступня (ступіня), одинайцять, отверто (відкрито), відн-сяня (стосунки) і т. д.

В газетах і журналах скрізь пишуть: ходити, робити, оглядаєшся, дивишся, бачитися, дивитися, дивлячися, турбуючися, зустрічаючися, зупняючися, — неначе на Україні нігде нема форм: дивисся, робить, дивиться, дивлячись, стрічаючись, сивняючись. Цей кінець в рядку слів—ся, як давлячися, взято з галицької мови. В Галичині—ся пишеться окроми од слова; виходе на кінці не—сь, а ся: борючися, дивлячися. І це нам чудне й навіть сьмішне.

В змові молодих українців та галичан був замір задалегідь замінити українські заіменники (містоименія): мнїні, міні, цей, ця, оце на галицькі—менї, сей, ся, отсе. І Київський «Вік», і петербургське «Благотв. Общество» задалегідь вже готували до такої реформи наше українське письменство і видали чимало виданнів і навіть народніх книжечок с словами—сей, ся, отсе, і навіть с кінцями на є—насієне нуттє і т. д. а теперички вже пускають в народні книжки й галицьке—від. А як тільки була знята цензурна заборона в Росії, зараз вийшли й українські газети й журнали з галицькими формами—сей, ся, отсе, та ще й викинули українське од і скрізь вставили галицьке—від навіть в приставках до дієслів: відкинув, відбув і. т. д. І тільки часом хтось забуде та й кине де-не-де українське цей, це, оце, або приіменник од. Один тільки «Шершень» систематично виганяє й викорінює ці українські форми, та херсонські провінціали те саме роблять вкупі з ними в «Перші ластівці». За цю провину та за такі польські слова, як от *тека* (портфель), віч-у-віч, крок, ступня, ступні (ступіня, ступіні) на «Шершня» варто б нагнати теж кілька шершнів та джмелів, щоб дали йому джосу за

систематичне викидання народніх слів и форм і за нехтування українською мовою. Скрізь в йому малячить: сей, сю, отсе, мені, і тільки раз якийсь добродій Ф. помиливсь і написав своє рідне-міні. Один і єдиний раз! І міні чудно, як і в «Шершні», і в українських газетах мириться демократизм в принципах і поглядах і антинародні стосунки до народньої української мови та исування її в багатьох формах. І Куліш, і Шевченко, і Квітка писали: виачкасса, раздивисся, і всі старіші письменники писали: од, одчинить, одійшов, окрім Квітки.

В українських газетах і журналах сливе скрізь викинули народні форми заіменника (містоіменія) *міні*, або *мині*, і нато-місьць пишуть-- мені, бо так пишуть в Галицьких книжках. Тим часом вже Куліш після Котлиревського писав: *мині*, а в «Досвітках»,--підсентно--українське *міні*. Старицький теж писав -- *мині*. В Шевченка в «Кобзарі», в виданні 1860 р. виданному ще за його живоття, і в Кожанчиковому виданні 1866 р. теж стоить *мині*. А в Пражському виданні вже виданці змінили на *мені* а слово--*роздивисся* («Наймичка») змінили на--*роздививися*, це-б то поставили руссам. З ціми формами і пішли усі дальші видання «Кобзаря», а за ними пішло багато наших письменників. Видавництво «Вік» вже тенденційно поставило в усіх своїх виданнях (і в ме х томах) теж--*мені*; і в «Розвазі» і в «Досвітних огнях» ці ж такі доброді насадили цього заіменника, підроблюючись під галицькі форми. Тим часом, поки наші переймачі заводили цю стару галицьку форму, вона взяла та й вмерла, бо я знайшов її ще тільки в двох повітах черніговської губернії та в цісьнях хотинського повіта на Бесарабії (Київ. Ст. 1906 р.). Я радив би усім нашим письменникам викинуть с своїх книжок цього мерця, і натомисьць поставить живе народне слово--*мині* або *міні*, та й писать--*роздивисся*, подивисся, як писав Квітка, Куліш, Шевченко й Старицький.

Скрізь по часописях вживаються галицькі й черніговські стародавні слова: більше, меньше, иньше, побільшало, поменьшало, робяшся, дивився і т. д. Тим часом в центральні українські мови на Правобережні Україні та й за Дніпром на лівому

березі, як от в золотопосьському повіті, кажуть: білше, менче, ни́че, дивне́ся, инакі́е, цобі́шало, кажуть: ми з села Мелників, а не Мельників, білше і т. д. с середнім, а не з м'яким л (Золотоп. пов. село Мелника). Тільки на окраїні в чернігівщині і в харківському повіті та в Галичині, на далекі окраїні західні ще вживаються ті слова в старих формах, ніби російських. На мою думку краще б писати ті слова так, як говорять в наддніпринські Україні, бо ці форми самостійні. Наші письменники ханують йіх, бо вони, сказати б, в йіх на-по́хваті: ближче стоять до великоруського—больше, меньше, як і заіменники—сей, сю, сього і т. д. По-російський кажуть: «сей чоловік», по сію пору, до сего времени». І через те то й нашим письменникам зручніше писати: по сію межу, до сього часу, більше, дивнше́ся, сей чоловік і т. д. Це все—сліді «обрусіння».

Галичани вживають в письменстві м'які букви: с, ц, з і пишуть: цвіт, світ, звір і т. д. І справді в українські народні мові букви: с, ц, з бувають м'які тоді, як вони з другою будлі—якою півзгучною буквою позад себе стоять перед м'якими самозгучними буквами, як от, приміром: світ, святий, сніг, звір, цвіт, цвишок. Перед тим м'яким і, що одиовідає букві ъ, скрізь ці три букви вимовляються м'яко, але перед тим і, що повстало з о, або з ъ, ці букви вдержали й до цього часу свою тверду вдачу: стіл, стільки, скільки, зозулясті куря, загонисті люде і т. д. Галичани перші почали вживати ці м'які самозгучні букви, бо їм підказала польська мова, де одначе тільки одно s (с) змягчується в таких достоду випадках, як і в українські мові, ще навіть ширше, бо в польські мові ś (с) м'яке буває й перед твердим o: środa, w środку (срьода). Нашим письменникам великоруська мова цього не підказала. Через те то видавці «Віка» й не прийняли м'яких букв. В «Записках Наукового Товариства імені Шевченка» теж не прийняли цих м'яких букв, певне тим, що в давніх історичних актах йіх нема. Так і небіжчик Куліш, на мос питання: на що він пише—покоління, насінне, на тій високій могилі—коли на Україні кажуть: покоління, на ті

високі могили, сказав: «я за це знаю, але пишу так, щоб мова була ближче до старого українського писемства»...

Буква й в словах: морщій, хутчій, в дат. і. пред. надіжах йменнів прикметних, лічбових та заіменників: в першій, добрій, на тій самій—вже вимерла в народні мови, і йї треба викинути. Це ніби другий теж - з. Коли один ер викинули, то dokonешне треба викинуть і другий, бо він дуже заважає при читанні тім, хто знає народню мову.

В дієсловних прикметних йменнях вживається на кінці йний (а не енний) після букв—л, м та ще після д, т: одчинять—одчиняний, побілять—побіляний, заведяний, заметяний. Ця форма правобережя, але й за Дніпром вже трапляється місцями: діжа вчипяна (Катерин. г. с. Чунихино), загостряний (Луб. пов.).

Скажемо що кілька слів про значки зверху над словами, чи апострофи та точки. Ці апострофи перший почав ставити Куліш в словах після букви м тільки перед буквою я, в таких словах, як—вм'я, плем'я, полум'я і т. д. «Вік» перший завів ці значки в усіх словах після губних букв—б, в, м, н, де вони стоять перед буквою я: плем'я, в'янути, п'ять, жаб'ячий, баб'ячий, дріб'язок, луб'яний і т. д. В галицьких книжках вже давно вживають цей значок в словах с приставними приіменниками перед кожною самозгучною буквою там, де в руських книжках ставлять ер (ъ): обьявлять, съїзд, вьїхать і т. д. Галичани пишуть такъ—з'їздъ, з'явився, б'е, б'ю, поб'е, у'сса, з'їхав і т. д. «Вік» завів і ці зверхні значки в таких самих словах. Петербургські українці та «Кіевская Старина» в своїх виданнях народніх книжок не прийняли цих истино ребусів для народа, і розумно зробили. Але як тільки почали видаватися українські газети та журнали, усі видавці натикали над словами цих апострофів, чи церковно-славянських ериків, пеначе в йїх вже заздалегідь була зробляна змова, бо скрізь по всіх усядах обізнавались разом одностумці... щоб було достоту так, як і в галичан, ще й нащось почали ставити тіре скрізь між короткими слівцями й словами бз, бм, як от, прїміром: я-б, я-ж, ти-б, ти-ж, що-ж,

було-б, пішов-би,—неначе боялись, щоб це-б та ж часом не втікло кудись, і приняли його припинячкою до слова, як на левадах припинають припинячкою телята до забитого кілка окроми од корів, припятих в другому місці, щоб корови не позлучались с телятами. Чудна якась в галичан граммати́ка! але наші пішли наслідці за цією припинячкою задля повного поїднання з галичанами в формах... Ціх припинячок наставили і в моїх книжках і в оповіданнях і видавці «Віка», і видавці херсонського альманаха (чи то пак по-сьогочасному—альманаху) «Зь потоку (с пото́ка) життя», хоч в мене в рукописах ніяких таких припинячок та стародавніх церковних ериків та пасериків і не було. Це теж гарне, «незачіпання особости» письменника!

Діло в тому, що в українській мові букви: б, в, м, н перед буквою я вимовляється міцніше, ніж инчі букви, неначе вони вимовляються окроми, а буква я вимовляється теж окроми, тоді як инчі букви ніби зливаються з—я в вимові. Ці чотири букви вимовляються так, як в великоруській мові в приставках: обявить, обяснить і т. д. Але треба сказати, що це вже така прикметність української мови, що ці букви вимовляються трохи инче, ніж в великоруській, трохи міцніше, неначе с притвском та маленькою задержкою перед буквою я.

Усякові букви в усяких мовах вимовляються не однаково. На приклад, французьке й англійське r (p) вимовляється так, наче воно тільки натикає на наше p, бо язик при його вимовлянні ледві доторкається до піднебіння. Німецьке r вимовляється трохи чутніше й ясніше для нашого вуха, а швейцарські німці вимовляють це r гірше й міцніше за наше. Німці кажуть, що це залежить од холода в горах. В великоруській мові буква в на кінці вимовляється, неначе наше ф: любофь, крофь. В німецькій мові букви d і t перед буквою і вимовляються не так, як инчі цівагучні, яось трохи міцніше, неначе нарізно од і, як раз так, як наші л, д, т, н вимовляються перед і, що стоїть на місці великоруського о або ъ; рудї, крутї, тї, нїс, білї, чорнї і т. д. Але ж німці не ставлять після цих букв ніякіснького

значка (ера в йїх нема), бо не прирівнюють своєї пімецької вимови букв до вимови в инчих чужоземських мовах.

Так було колись і в нашому письменстві, коли наші письменники не прирівнювали своєї вимови до инчих мов. Ще Григорій Савич Сковорода в другі половині XVIII віку писав: «славянськи же...» (Сочин. Гр. С. Сковороды. Санктпетербургъ року MDCCC LXI, стр. 188); «въ память вѣчную...» (стор. 228); на... пятау (стр. 265). Так само писав і Котляревський. «Въ кипчыхъ сиркой казанахъ». (Изд. Юганс. Кіев 1888 г., стр. 93);— хоч він вже й писав: у бурьяни (стр. 90). А Квітка-Основнянко вже пише: — звязав петлю (Соч. Гр. Квитки, изд. Югансона, стр. 8); у п'ятое число 1833 року (стр. 5). Куліш в «Чорні Раді» (видан. 1854 р. стр. 5) пише: — років ятнадцать назад, — без з. Од того часу в українських книжках ставлять наперемінку цисьля *в, б, м, н* перед *я* то *з*, то зовсім його не ставлять, ало здебільшого вже ставлять.

Діло в тому, що за часу Сковороди та Котляревського ще мало хто знав великоруську мову та ще й вимову. Великоруських книжок було дуже мало, а мова ще не розповсюдилась між нацями широко. І Сковороді і Котляревському мабуть і на думку не приходило прирівнювати українську вимову до великоруської. Але вже за часів Квіткиних в Харькові, знать, великоруська мова пішла ширше, бо Квітка вже прирівнював вимову до великоруської мови та підводив українську вимову під великоруську, прямитивши, що губні букви перед—*я* в нас вимовляються инакше і... почав ставити перед *я*—*ер*.

В наш час видавництво «Вік» вже зовсім підвело в цьому українську вимову під великоруську і без усякої потреби наставило значків перед *я* після *в, б, м, н*. Тим часом в Галичині, де ніколи не було великоруського письменства і його впливу, де може мало хто настояще й знав великоруську вимову, і навіть ніколи не чув йїї, ніколи не ставляли в словах ціх значків, та й тепер не ставляють, бо йїм не було до чого й прирівнювати свою вимову, хіба до польської. Виходе, що в нас вигадали ці значки для *сусіда* й радя сусіда, навіщось підвели не українську,

а особову свою вимову під великоруську. В нас не тільки селяни, але й міщани ще і досі читають (та певно й читатимуть) такі слова—по український і без ерів, і без значків. Ці значки та ери годящі тільки для панів та ще й таких, що обрусіли, як от пам'ятне, щоб завжди нагадувало, як треба вимовити чисто по-український. Наші молоді письменники певно поставили значки такі й для себе, бо вже і самі так одбилися од сільської мови й вимови, що й для себе було треба значків для разуразнього (непреривного) нагадування, або хоч натякання на вридержку язика в цих випадках. Це й справді, „Зробив дядя — на себе глядя“, як кажуть в приказці... В гімназії бувало насилу привчпш в низчих класах читати — пять, имя, а не п'ять, ім'я. Усі ці вигадки «Віка» непотрібні й зайві. Видавець д. Череповський, Петербургське «Благот. Общество» й «Київська Старина» розумно зробили, що не прийняли в своїх виданнях цих ребусів для народу, на котрі селяни тільки очі витріщають і все мене питають, навіщо ото теліпаються над словами оті хвостики? Ні апострофів, ні твердих знаків не треба ставити перед я після губних букв. Усе не зайве й непотрібне і тільки свідчить про обрусіння вимови в самих вигадкиві.

В останній час в галицьких книжках почали ставити такі значки, ці давні церковно-славянські ерики та пасрики після приставок (приіменників) в словах перед самогучними буквами, де в російських книжках ставляють з або ъ: об'яснить, из'яснить, б'ю, в'ю і т. д. Перше писали так: бю, бе, а потім почали писати з ериками: б'ю, б'е, з'їзд, з'явивсь, п'сса п'сси і т. д. Цей спосіб писання поганий через те, що слова роздеріаються ніби пополювині, а в коротеньких словах дві букви стоять ніби нарізно, і в середній стерчіть хвостик, це б то церковно-славянський *єрок*. Око розбігається по опрічних буквах, поки стулиш йіх до купи в думці. Це велика й неприсмна притячина при читанні. І печатъ виходе не гладенька, а якась кострюбата. І все таки око спохвату та хапки читає: бе, бю, ве, розбе, в сімі, зїзд, песа, песи і т. д. Отакі ребуси, як—песи, песа, бе—теж добре одбивають широку публіку од українських книжок та часописів. Виходять не

слова, а якісь карикатури на слова. Я давав на селі читать селянам видання «Віка». Селяни так і читають оті слова, як я вище написав: бс, побе, в сімі і т. д. Це просто таки ребуси для селян, котрих вони ніяким способом не спроможуться одгадать. І справді, в нас я азбуці білше 30 букв, і певже таки не знайшлося с такого числа букв, щоб написать оті слова буквами: бье, вью, зїїзд, обьявить, зьявилась, пьеса як от роблять в великоруських книжках? Поставте букви тоді й читать буде краще й легше і нам і селянам, і не будуть стреміть в книжках якісь загадки або єгипецькі гієрогліфи. Нема в сьвітї, як букви! А то наставили якогось «каміння спотикання» в словах, та й спотикайся раз-у-раз.

Як на мою думку, то треба якусь заїмку ставіть тільки в тіх словах пісьля букви *в*, де в великоруських словах ставлять *ь*: здоровья, прислівья. Бо тут *в* зміцніло вже так, що вимовляється ніби окроми, нарізно од букв в усіх *падїжах*, а не тільки в *першому*: в здоровї, прислівьями, як і в деяких словах пісьля *р*: подвірья, вірья, на подвірї, на вірї, кунья, на кунї. До цієї категорії слів можна ще прилучить ті п'ятеро слів на *мя*, де в усіх *падїжах* таксамо вдержується ніби опрічність *м* од *я*: в сімї, на тімї, тімью, на німї, вимью, в племї, полумї. Але тут вже краще ставіть знак *ь*, а не зверхній значок, ерек, або п'єрек. Бо в чисто фонетичні правописі ці значки нічого неарті. Не одлюдок же якийсь, та не виродок наша мова між усіма мовами, що йїі голосів та згуків неможна висловити ніякими буквами, хочь визнаходь ще нову букву. В середині таких слів, як: п'ять, вязи, лубявий, мякий, п'яний і т. д. непотрібний ніякий значок, ні *з*, або *ь*. Кожний українець читатиме такі слова, «як сьлід по-український».

В нас «Вік» першій завів і це — з'їзд, (от і тут над чотирьма буквами три значки!), і з'їхав, і б'є, б'ю і усяку таку галляцьку пісенітницю, а за ними цасьлідці пішли і инчі, бо... то була заздалегідня змова, щоб писать доконче до маленьких дрібязків так, як пишуть в Галичині. Якось по-рабському наш

українець йде за чужим..., бо в його вже давно загинуло почування самостійності в усьому...

Ще од 1870 року в Галичині видавалась «Правда», а потім «Зоря» кулішівкою: покинули ставить з і почали ставить і, як м'яке, та и, як тверде, замість ѡ. Я завжди писав таксамо давньою кулішівкою, тільки приставляв й спочатку перед і. Але як Желихівський видав свій українсько-німецький словарь, він поставив над йотірованим і (йі) дві точки, це б то завів церковно-славянське «іже»:—І, Й, П, на П, доброї. Ці дві точки він зоставив і над тим і, що с плином часу повстало з ѡ: хлѣб, снѣг. Це був прикритий передніший етимологічний максимовичів правопис запачками й точками над славянською буквою «іже». Ще навіщо ставили і з двома точками і в чужомовних словах, як от: біблія, політика і т. д.

Найперше джерело цього значкового желихівського правописа церковно-славянські книги, та ще й давніші, а не сьогочасні, ще ті, що друкувались с титлами, ериками та пасриками. Для приклада ми винисусмо слова з Ізмарагда XVI віка: «сїи в'зволиша... л'жа, вел'ми, шанство, прав'да, тат'ба... жити в' хлѣвнѣ с' правдою, нежели в' пованленїѣ храмѣ... воз'ми, суд'я...» (з «Записок Наук. Товариства ім. Шевченка, т. II, стор. 30, 32). Он де прототип галицької желихівки та правописа українських сьогочасних часописів, а найбільше «Вільної України». Замість цього стародавнього правописа я радив би нашим часописом взяти для вживання стого ж таки Ізмарагда XVI в. вкоречені в наш час вже загальні для усієї України народні дат. і пред. паджі йменнів прикметних, йменнів лічбових та заіменизлив: «й правда остави 'я в' свои ходити воли...»,—а потім в другому місьці: «ходити в' своєї воли». Хоч далі стоїть і—в свої воли. На Волині теперички кажуть: «в свої хаті своїй правда». Там таки вживається й староруське, а теперички тільки черниговське та овруцьке слово — *вельми*, котре трапляється ще в московському рукописі «Самозванщина» поруч с словом *такожжѣ*.

В нас на Україні писали давньою непопсованою кулішівкою: дехто, як Ів. Рудченко в «Южно-русскихъ сказкахъ» ставив *й*, де було м'яке *і*: *йіх*, *йісти*, *йіду*, добройі. Але як я ~~в~~їслав в Київ друкувати «Хмари», «Перші Київські князі» й «Татари й Лятва на Україні», *йіх* видали желяхівкою, само по собі в мене не спитавшись, як у нас тепериньки це поводяться. Повиквадали міні початкове *й* (*йіх*, *йіі*) і поставили — *і*х, *і*. Але Старіцький в «Раді» 1883 р. вернувся знов до давньої кулішівки. В нас на Україні оце недавно, як цензура не вмикувалась в наш правопис, в часописах завели йотироване *і* з двома точками, завели, замість кулішівки, галицьку желяхівку, хоч не повну. І в Галичині, і в нас письменники не держаться правила і ставляють над *і* дві точки, де трапляється, престо таки плутають. От в Л.-Науковому Вістнику 1901 р. 61 кн., наприклад. д. Стефаник пише: діточний, а рядом—свѣтом, недосміяний, хоч тут—*і* вишло з *ъ*, а далі знов пише—сидѣв, в свѣті (в свѣті, бік 15). Леся Українка там таки пише: Настася Ільїнішна (це виходе: Ільїнішна, — виходе казнацо), а далі вже пише: — «в гардеробі» з однією точкою, пише—«скорііш»: тут *і* з *ъ*: треба б ставіть дві точки.

Оттак достоту плутають те, й навіть йотироване *і* й галичани: тикають дві точки над *і*, ніби навімання, навіть і в «Наукових Записках» і скрізь. От передо мною книжка «На шляху», літературний альманах, виданий академічним товариством «Союз» в Чернівцях 1906 р. Ця книжка гарненька й замикає (заключас) в собі чимало поетичних утворів; вона тільки що прислана міні од «Союза», як пошанованому співникові Товариства (за що я щиро дякую Товариству). В ці доладні (взяцноф) книжці я бачу теж плутанину в вживанні навіть йотированного *і*. Тут трапляється, наприклад, от що: сотні (сотнѣ) літ, і зараз таки—як цвіт... Із високої дзвіниці, сі (?) стрічки, як вік твій (а не вік—вѣкъ), «Ой як сїяв жито в полі», а потім далі от така штука: і шуміли (шумѣли) враз тополі (тополі)... люблю тоді і т. д.

І в Чернівцях тикають над *і* дві точки нїзря, куди й де влучать. Д. Франко так само плутає ці точки над йотированим *і*, та над *і* з *ъ*: («Откровеніє св. Стефана» Київ. Ст. 1906 г.

іонь): вірують (вірують), в сім напрямі (сім), переклад Біблії (Біблії), тодішньою, матірю (матірюю) і т. д.

В нас на Україні навіть в одні й ті самі часописі один автор пише по своєму, другий—инакше. Приміром, в «Громад. Думці», № 54 не удержують гаразд навіть прийнятого з двома точками і йотированного: цієї статі (цієї), хлопської (хлопської) мови, і так скрізь. Леся Українка в «Вільні Україні» ставить желихівське і з двома точками: «Було їх три (стр. 7, кн. I), приїхавши, не їв нічого...—а потім далі вже пише так: на її чолі (тут вже три точки),—це виходє по фонетиці—на їїї, а не їїїї. Добродій Л. Бич пише: їх. Інчі пишуть—з'їдуть... я на з'їзді... (І Личко стр. 106). А другі пишуть—її (Ткаченко, с. 125), її діячів (д. Стешенко, стр. 96). Доб. Бич вже пише: з'їзд (стр. 52),—їхніх з'їздів. Це вже виходє не—зїїздъ, зїїздів, а—зїзд. зїздів. Градація цієї плутанини виходє ось яка в українських часописах і в журналах: їх, її (с трьома точками в «Вільні Україні»), її (с чотирьма точками: в Гром. Думці, в Рід. Краї). П'яток точок над їїї ще нігде не траплялось в часописах; те ж саме в інших словах: з'їзд, з'їзд, в'їр'ї, в'їр'ї, їм, їм, їв, їв, в, в, в', з' (Вільна Україна), п'ять, п'ять, п'ять і т. д.

Певно не кожне навіть знає, та й не кожне постреже, де те і просте, а де і йотироване. Для того, щоб це гаразд знати, треба навчитись хоч трохи в гімназії; та й гімназисти забувають згодом навіть і надії. Чи багато ж в нас просвічених людей пише по-український? Та й просвічені письменники плутають цей безглудий правояс, що ще й зветься ніби всьмішки кулішівкою.

Навіщо ж і заводять таку трудноту, коли ті, що заводять желихівку, те церковно-славянське їже, не сповняють їїї, а часом таки не тямлять їїї, як сьлід? Тикають ті дві точки де трапляється і кудя само перо скоче. Треба знати, що і в самі кулішівці того і з однією точкою силенва сяла! і звичайне і, як в російській мові, ще й і з ъ, і з о (кінь, віл) і з е (пісок, лід). І так доведеться натикать силу точок. А тут на тобі ще й

иже з двома точками на одному і, та ще цього і расио та густо скрізь!

До цієї хмари зверхніх значків редакторі «Вільної України» та фельетони Ради: (з' дорогою душею, з' острахом і т. д. Рада № 33), ще підсипають мірку цього непотрібного маку: вони ще ставляють апострофи, чи ерики над прііменниками, де колись ставляли вже теперички викнуті ери (ь):— з' пересялкою, в' іпші державі, з' утисками, з' національними рисами, з' селицького життя. Не знаю, що воно таке, і для чого ті значки: чи то сльози за мерцем, чи то надгробні пам'ятники на могилах небіжчиків. Це вже ніби підвели українську мову під французьку, в котрі ставиться зверху значок викидання, над місцем викинутого е: qu'і; il m'en avait; d'abord; l'ecol;—або може й під впливом правопису «Измарагди» XVI в... Коли вже тепер пішла поведенція (мода) на ці значки, то доконешне треба ще прирівнять українську вимову і до німецької, і треба ставити значок в словах: тї, руд'і, білі і т. д.,—треба позначкувати і такі слова, як н'іс (носъ), бо не позначкувавши «носа», можна змішувати його з словом—піс (пѣсъ) і т. д.

Це ж тучі, це ж хмари значків! Виходе, що хто багато пише, то тільки те й робитиме, що ставитиме значки та сіятиме мак точок і внизу і вгорі. Скільки напише букв, слів, стільки напише й значків. І це все непотрібна нісенітниця. На мій погляд, то треба покинути желяхівку і писати давньою кулішівкою, в одній точкою на і, а до початкового і приставлять й:—йісти, йї, йіх, йів, йій-Богу, (а не Істи, П, Іх, Ів), як зробив Ів. Рудченко в своїх «Южно-Рус. сказках». Це ж дивовижний рядок церковних значків, церковних иже, навіть сьмішний! І все таки кожне читає та й читатиме оті слова: Ів, Істи, П по-россійській, як: ив, исты, ив. А як приставить перед словами—й, кожне, навіть дитина, читатиме, як сьлід:—йів, йіду, йї. В середині й на кінці слів письля самозгучних, як от —доброї, мосі,—і й без того читється мико (як і в великоруській мові в словах: мої твої і т. д.), і там зовсім непотрібне й перед і: —мосі, твосі; непотрібні й дві точки.

Наші деякі вигадчики правописів, та усякі мудрагелі кладуть на українських письменників таку «неудобоносиму ваготу», од котрої для того, хто багато пише, хоч спродується, паякується та тікай на кубанські степи, або й далі. Хто бачив турецькі або перські паспортні в усяких грецьких проїдисьвітів та заволок, хто бачив ті хмари точок, кричків, гачків, хвостиків та викрутасів, той скаже, що наш новомодній правопис перейнятий од наших сусід турків. Найбільше такий турецький правопис в «Шершні», за що він повинен сам себе покусати, як гоголівська баба сама себе «висікла». Це ж він єдине оди пише: Істи, Іхав, Ів, Іла, Іж, — тимчасом як інші часописні письменники все таки приставляють в цих словах с початку—й: йїду, йїм, і тільки в середині слів ставляють дві точки над і йотированим, що теж непотрібне, бо буква і після самозгучних букв вимовляється м'яко і в нас, як і в великоруські мові: мої, твої і т. д. Але ж в російській мові не ставляють же в цих випадках ніякого значка¹⁾. Правда, що в «Шершні» більше малюють, ніж пишуть, а писаннячка там такі манючі, що вистачить часу опорядувати їх по новомодньому, одягти їх в модній галицькій одязі і накинуть багато модних убрань на слова. Колись і на Україні, як ще писали маленькі оповіданнячка та вірші, ще можна було обсмикувати та облизувати їх поволі. Але тепер, коли доводиться писати чимало, або й багато, та ще й ханком, ця хмара значків в механізмі писання забірає багацько часу і через те дуже заважає при писанні. Спинай перо що хвилини, тикай значки й точки і вгорі, і внизу, спинай течію думки та все сій та сій якийсь непотрібний мак і вгорі, і внизу. Усе це просто таки безглуздя й нісенітниця. Та й самі ті, що вигадали в Галечині, і в нас зводять це непотрібне й зайве гаяння в писанні, самі ж не сповняють і не держаться правил, а... другим накидають.

¹⁾ Буква і після самозгучних вимовляється м'якше і в німецькій та франц. мові: змягчується в й: *mein, dein, travail, abeille, pareill*. Бо індо-європейські мови зліпляні з одного тіста.

Приіменника *з* та *с* галичани давненько вже підвели під одно польське *z* (*a*). В українські та й в галицькі мові є таквих два приіменника—*з* та *с*: *з* ним, *с* тобою, *с* ким і т. д. Ще в давні галицькі «Меті» та «Правді» ці приіменники переплутували, гаразд не тямля, котрий з їх вживать перед словами, бо тоді не було ще й ніякої граматики. Почали навіть асимілювать ці приіменники *с* тією буквою, *с* котрої починаються слова, і писали так: *ш* чорним, *с* тобою, *ж* жаром, *з* нами. Нарешті, щоб не було плутанини в письменстві, в Галичині чи для однаковости, чи для сирощення правила й полегкости підвели ці приіменники під польське *z*. В польські мові нема приіменника *с*, є тільки один *z*. Цей один приіменник—*z* арибняли на польський зразець в галицькому письменстві, а явідть в останній час те ж саме одно *z* завелось скрізь, навіть в приставках, і в українському письменстві: вживають тільки *z*, і зовсім викинули *с* письменства—*с*. Воно б то й нічого для простішої справи в писанні й орфографії, але через це вийшло... псування самої мови, навіть в середині слів. Потім згодом почали і в Галичині, і в нас змінять *с* на *z* вже й у приставках до слів, а часом просто таки в середині слів, почали писати: *з*переду, *з*початку, *з*нересердя, *з*розкіш, *з*сніг *з*розтас, *з*роходяться, *з*розказать і т. д. (наставили й міні цього добра херсонці в своєму збірникові «Зь потоку життя» («Сь потоку життя»). Почалось просто таки псування української мови через великий наплив приіменника *z*. Це вже в самий осередок слів влючулась ніби міль, що почала псувать самий осередок зерен, *с* котрих колись зосталась би тільки буцім-то українська... пужіяна. Тимчасом в народні мові і на Україні, і в Галичині приіменник *с* вживається перед тіми словами, що починаються з букв: *к*, *н*, *т*, *х*, *с*: *с* ким, *с* тобою, *с* хрестом, *с* постом; і в приставках до слів в самих словах: *с*пересердя, *с*початку, *с*розказать, *с*роставать. Тільки буква *z* ніколи не зміняється в приставках *без* і *через*, як і в великоруські моці (безпешний і т. д.) та в приставці *роз*, як *вонз* стоить перед буквою *с* в середині слів, як *от*: *розсердився*. І в цім разі Галичани й наші українці знов підвели українську мову під польську та й... знов пошко-

для українській мові, бо почалось неурисемне псування мови в самому її корінні.

Все лихо с книжною українською мовою в наш час скоїлось од того, що в нас заходились навіщось підводити українську мову під закони й правила инчих мов: в фонетиці підвели її під великоруську мову, і... давай сіять в таких словах, як п'ять, м'ясо і т. д., стародавні апострофи; три надіжі підвели під галицькі й польські надіжі; опрічні, не приставні приіменники с та з підвели під один польський приіменник—з. Ці опрічні приіменники «Вільна Україна» й «Рада» примитикували навіщось підвести під французьке правило: ставляють французький викидний значок після їх: с', а', в' хату. А коли вже йти далі цією стежкою, то й dokonешне треба ще підвести від німецьку вимову рядок слів: ты, руды, чорны, н'іс і т. д.—та й там зверху натикають значків: руд'і, т'і, чорн'і, бл'і, н'іс, жовт'і, зелен'і, ст'іл, т'ік, пот'ік, і т. д.

Як підуть цією стежкою і в таким прямуванні; як почнуть підводити нашу мову під усякі мови, то що ж зостанеться українського в нашій мові? Що з нею станеться? Те, що сказав Шевченко про «Калину»: «Зневажають червону калину мою... Широкі ті віти й діти обірнуть»... В нас таки добре тепер обшарпують ті віти, а на червону калину натикали силену силу репяхів та сьміття. Про нашу українську книжну мову можна сказати так, як казала баба: «хрест на міні, хрест на голові, хрест на руках: я вся в хрестах, як вівця в репяхах». І сиравді, як глянеш на теперішню галицьку або й українську газету, або й книжку, то вона така поцяцькована значками й точками, така пелехата, неначе вівця в репяхах. Ще й до того по рядках розкидані такі прикраси, як б'є, б'ю, поб'є, в с'мі, а'їзд, а'їхав. Ці слова с титлами чи з церковно славянськими «єроками й пасєроками» нагадують такі слова в часловцях, як от: Бѣє, пѣрькь, Гдѣн (Богородице, Пророкъ, Господи). Та ті слова таки й мають в галицькому письменстві генетичне алуціння з церковнимв отіми— Бѣє, Гдѣн, коли докопуваться до самої сутності діла... Очевидячки оті—Гдѣн, Бѣє, пѣрькь породили б'є, в'ю, б'ю, в'є, а'їзд, а ці до-

броді вже розплодились в українських книжках і породили такі допотопні дивовища, як от: з'язок, з'язав, з'їхались (зв'язок, зв'язав, зїїхались) і т. д. І все це непотрібне, зайве, і тільки завдає багато мороки для письменників. Наниши дві букви—й тикай чотирі точки (йі)! Це ж просто таки курям, на сьміх! В галицьких книжках і тепер друкують велике початкове І з двома квадратами зверху, як в церковно-славянських книгах, в Миснеях або в Тріодях; але воно в нецерковних книжках—скинулось на соху з двома розсішками зверху в клупі, де на розсішки кладеться бантина. Тепер це щось чудне й дуже вже стародавнє. Як углядиш в галицьких книжках оттаку зателѣну, початкове І з двома квадратами зверху, то якось недоброхоті пригадується... исалѣрь та часловець...

Загалом слазавши, желяхівка—це просто таки стародавній етимологічній, прикритий значками, церковно-славянський правопис з апострофами. Яка ж це фонетика? Йііі навітьось звучуть фонетикою, але це помилка; воно щось схоже на стенографію, ніби якісь стенографічні значки, котрі показують вкорочування в вимові слів. Ці натикані рядочки точок над буквою і, ці апострофи—б'є, поб'є, пір'ї, з'їд, п'єси, п'єса—це все просто таки сьмішна пісенітняця, що не полегшує в читанні, а тільки завжає. Я й сам читаю поханцем ці слова так: бе, небе, піря, пірі, пєся, зїд і т. д. Так читають йіх ханком усякі читальники опріч тіх, що самі пишуть отаку пісенітницю. Принаймні міні дуже часто доводилось чути нарікання на це од читальників, навіть націоналістів. Наставляють усяких значків, натикають цілі карнизи с точок над і, та й думають, що це фонетика. Яка ж це фонетика? В фонетичному правописі ~~як~~ написано, так треба й читати, як от, приміром, в німецькій мові, або в сербській, де кожна буква назначує згуки мови. Прирівнявши цей желяхівсько-галицький значковий апарат до українського офіційального правописа з вживанням російських букв—и, ы, з, я мушу сказати, що той російський, силуваний для нас, офіційальний правопис багато більше фонетичній, ніж сьогочасна галицька значкова же-

лихівка, якби тільки там не стерчав на кінцях отой стародавній дармоїд—з, а я ще додаю, коли б в йому не стерчав ще другий книжковий дармоїд—й в род. і дат. падіжах йменнів прикметних, лічбових та заіменників: на високій горі, в котрій годвині. Принаймні в тому російському правописі нема ніяких умовних, сліве стенографічних значок. Це ж такий самий фонетичний правопис, як і давніший, не змінаний і не поспований кулішівський, тільки з уживанням твердого знака на кінці слів.

Я вважаю, за ким же йти наслідці нашим письменникам, та хоч би й міні, коли усі часописці не вважаючи на принципи поїднання книжкової мови, йдуть не однією стежкою, а вростіч? «Хлібороб», «Слобожанщина» та «Хата» держались кулішівки й ставляли над її дві точки; «Вільна Україна» вже ставляє над цим заіменником і над другими сложими словами—три точки, а «Нова Громада» уподобала собі чотири точки, певно любить, щоб було ясніше цього желихівського оwoцy — П. В «Вільні Україні» пишуть—з'їзд з однією точкою, в «Нові Громаді» і в «Рідному Краї» мають за сподобіше писати: з'їзд. пір'ї. «Громадська Думка» пускає точки раз так, другий—інак: П, П; прикметники пишуть то зліва, вкупі: угору, вгору, догори, наперед, а в альманасі «С потока життя» скрізь роздерають їх по-галицький, як вовк козу-дерезу: в гору, до гори, в літку. Д. Грінченко пише правдиво, як слід: значіннів, оповіданнів,—тим часом усі молоді письменники дуже уподобали собі допотопні галицькі та польські надії: оповідань, бажань, значінь. Галичани пишуть навіть—весіль, а не весіллів; та і в д. Кропивницького в «Квів. Стар». (1906 р. іюль) є:—«багато вісілл», відречусь, віддає, відкушався й вича галицька пісенітниця, вже не знаю, чи його, чи вставна. Колись він писав по-народньому:—од, мвиі,—а теперички вже пише—від, мені, біля (коло) двору і т. д. Може це йому вставляно, як вставляли всяку всячину й міні... Теперички я спитаюсь, за ким же нашим письменникам, та й міні йти? Чи за однією точкою, чи за двома, чи за трьома, а то й за чотирьма?

Усі такі важні питання, чи дві, чи три, чи чотирі точки ставить над іі схожі на середньовікову схоластику, коли схоласти змагались в таких питаннях, як, напр., скільки янголів може зміститися на лезі ножа: чи один, чи десять, чи сто, чи навіть мільйони?

Усе це просто таки галицька схоластика вигадана старими націоналами, схоластами псалтиривками. Ця нісенітниця просто таки сьмішна. За такий ніби то фонетичний правопис нас обсьміють сусідні народи, та й матимуть повне право. Де ж те *поїднання* в мові, за котре наші часописці збили бучу, завели в часописях якийсь галицько-український жаргон, збавили українську народню мову, викинули з неї багато народніх слів, напхали десятки польських слів, скривдили старих письменників, понаставляли й міні, понаставляли й инчим письменникам такої нісенітництва, як: мені, пушчанце («Благотворит. Общ. издания книгъ» й «Вік»); бажань — (Рідний Край), патикали міні желихівки («Хмари», «Перші київські князі» й инчі видання галицькі; «Зь потоку життя і т. д.), так що я сам себе не впізнаю в тих виданнях... Один зміняє так, другий—инакше. Патикали в оповіданні Старіцького: від, відчепивсь («Зоря» 1906 р.); Кропивницькому—від, біля («Рідний Край») і т. д. Це ж показує недостачу щирого джентльменства, а то й нахабність письменську, щиро українську. Трудно й знайти в будь-якій літературі таке неповажання прав людської й письменської особости. І все це роблять ради запровадження в нашому письменстві галицької стародавньої, якоїсь ніби *актової* мови, через котру широка публіка... не читає, та й не читатиме наших часописів.

Оттаке поїднання в часописному сьогочасному письменстві скинулось на криловський квартет: „деруть, а толку нѣтъ“, хоч затуляй вуха! І справді, цей значковий правопис, ця сила точок та апострофів пригадує якісь стародавні чудернацькі ноги, писані рядками без ліній: в'їзд, з'являвся, П, біблія, з'їв, поб'є, Іх, з'їхався, Іж, Ів. Тут є й *staccato* перед буквою 'я; є й *ligato*—

П. Усе це неначе ставляно під смик та скрипку. І цей значковий правопис зветься фонетикою!?

А все таки музика на лад не йдуть, та й не підуть, хоч наші часописні письменники і пересядуть на інші місьця. Справа погана. Це ж виходе макароничня мова, потрушена зверху і насподі наче маком та перцем.

Поїднання може статись тоді, як покинуть оту значкову смутанину, як я вже казав передніше, та вернуться до простішої давньої кулішівки. Що стосується до мови, то, позбувшись отого клопоту, ніби то поїднання з галичанами в книжній мові, доконешне треба усім часописам вернуться до народньої української *сьоючасної* мови. Треба писать так, як тепер говоре народ на Україні, а не в Галичині та на Поліссі.

Була ж у нас однаковість в мові, доки так звана «радикальна партія» в згоді з галичанами не почала заводить на Україні книжньої галицької мови в виданнях, а потім в часописах. І д. Черницький, і д. Леся Українка, й Руссов, і Хоткевич, і Єфремов, та й усі писали однаковісінькою українською, щиро народньою мовою, доки не пішла по їх якась письменська пошість з Галичини. Нехай же вони скинуть с своїх писаннів ту пошестню надь (налёт) і... знов настане однаковість і поїднання в українському письменстві.

І теперички куди я не поткнусь с своїми утворами, скрізь (в небагатьома винятках) таки щось позмінюють міні по своєму, або наставляють міні таких допотопних падіжів, як — бажань («Рідний Край»), або польських: до оркестру, до народу; або поперероблюють навіть народні слова — одмикувать, запагубить на — одцикувать, зрадогубить; або поодрізняють в прикметниках приіменники й поставляють їх окреми од слів — в гору, до гори, в літку (в:ору, догори, влітку — «Сь потока життя»); а в Галичині, окрім того, що понаставляють на вінцях — й, в прикметниках поставлять дві половині слів нарізно одну од другої, ще й до того натикають желихівських точок та апострофів, неначе потрусять мос писання маком. Видавать та друковати свої утвори пісьля таких

виданнів—це ж истинно каторжна робота. За ваготу йї й нудьгу од неї тільки знаю я. Якої мороки завдадуть тобі! І все таки, як те пильнуй, ніякісіньким способом не викорениш дорешти натиканого хамла й не виправиш, як слід, зганжованих усіма моїх виданнів і в знаках, і в саміх словах, навіть народніх, записаних од народа, котріх, надісь, наші усікі ніби-то нехибні пани просто не знають і мабуть думають, що то вигадані мною неологізмами.

Про українське пісьменство в оцей час можна сказати, як співала безцасна дівчина в одні пісьні: «Над моїми воротами та чорная хмара;—а на мене молодую безвинная слава. А я тую чорну хмару пером розмахаяю: пережила поговори,—перебуду й славу».

Але хто розмахас таким чарівницьким пером оту чорну хмару, що тепериньки несподівано нависла над ворітьми молодого українського пісьменства? Хто поскидас отой намуд, оте лушпиння, що засьмітло народню мову? В Великороссії геніяльний Пушкін розмахав своїм чарівницьким пером чорну хмару стародавньої Ломоносівщини, та й то не одразу, бо ті хмари в мові тоді вже добре затужавили. Навіть на Гоголя довго ремствували усікі консерваторі, неєдокласики шинковці, Гречі, Булгарини та Сенковські. На Україні хоч би і з'явивсь свій Пушкін, або другий Шевченко, що писав би вже виробляною вищою мовою, то й той навряд чи спромігся б розмахати ту хмару. Бо в нас через український надзвичайний індивідуалізм, недалекий і од деспотизма, кожний видавець, навіть кожний нетима корректор вважає на себе, як на нехїбного папу, і через свою ніби-то нехїбність поперекручував би й підвернув під свій погляд та вподобу й нового українського Пушкіна, і само-по-собі ніхто с пісьменників не пішов би наслідці за ним в мові. Кожне йшло б своєю стежкою. В нас в ці мовні справі усі йдуть вростіч с причини без міри великого індивідуалізма. А коли оце недавнечко й почали гуртом тягти в один бік і в мові, і в правописові, то може тим, що в цім разі була змова «партійна», була намова збоку, а Галичяни, зробляна завдалегідь, вже кілька років

передніше. Але, не вважаючи на таку партійну змову, і тепер в часописах знов усі вже пішли врозтіч, йдуть знов нарізно одні од других в питанні... про умовні значки: скільки ставить точок над иже (ii). Чи варта ж уваги ця галицька схоластика?

Можна сподіватись, що в час розмахас чорну хмару в поповані книжні мові хіба *школа*. Як колись заведуть в школах українську мову та літературу (я їйі доконче треба завести), то тямунці вчителі зможуть виправити українську мову й направити їйі на добру путь в молодчому поколінні, як даватимуть вчити зразці мови в Котляревського, Куліша, Шевченка, де навіть нема таких фел мови, як: від, мені, роздивишся, а є народні форми: мвнї, е ді, од, роздивися, і т. д., де синтактика народня, українська. Це буде нетрудно зробити, бо наша книжня мова ще гаразд не закоренилась в пісьменстві й не затужавіла, ще й досі не досягла достиглости й завершення, хоч можна сподіватись, що вона от-от незабаром достигне.

Галицька наукова й часописна мова, кажучи загалом, дуже пошкодила нашому пісьменству, а найбільше—сьогочасному часописному українському пісьменству. Через їйі вплив ця часописна мова виїшла нанхапа польськими й галицькими провінційальними й стародавніми словами, ще й подекуди з чудною синтактикою. Вона одхилила од українського пісьменства широку публіку. Бельлетристика й український театр вже були зацікавили широку публіку, звернули увагу на занедбане й знехтуване пісьменство. Вже почали широко розходитись навіть дорогі книжки. Як почали виходить верші часописні, публіка кинулась на їйх. «Шершня» брали пазахват в нарізному продажі, бо «Шершень» по змісту стояв врівні с петербургськими сатиричними виданнями. Публіка кинулась і... онеклась. Часописна мова була чудна, ряба, дивовижна. Навіть ті націоналисти, що пригорнулись з щирям серцем до українського пісьменства й купували книжки, казали міні, що ціх виданнів, як і декотрих галицьких авторів, виданих в Россії, читати неможна ніяким способом: така в їйх мова чудна й місьцями навіть незрозуміла. Посивались протести й запитання в редакції, просили прислати

словаря, бо без словаря тих часописів неможна читать. Але вони бідорахи не знали, що для зрозуміння такої часописної мови треба користуватися українським словарем сукупно с польським...

Уся та безліч напханых польських слів, нахапаных з галицьких книжок'знбзнавки, усякові галицькі чудні слова, усі ті галицькі правонисні значки й точки,—це ж справдепні рупниці та гармати, котрими часописні письменники одганяють українську широкую публіку од українського письменства. А така проява, як оті: б'є, б'ю, в'є (вье), з'їзд, або з'їзд, з'їхавсь. пір'я. в сім'ї і т. д.—це ж і справді смалкі та влучні кулі не тільки на широкую українську публіку, але й на пересвідчених націоналістів. Стикнувшись с такими книжними проявами та поторочами, деякі читальники з досади кидають книжку й часопись. Щиро признаюсь, що кидаю часом таку книжку з досади й я. Бере недоброхоті досада.

Коли мовна сирава в сьогочасних часописях вестиметься так і надалі, то можна сподіватися перспективи, шкідливої й для загального українського письменства... На нашому часописному ринкові лежатиме крам, на котрий ні аніпта (спроса), ні споживачів (потребителів) не буде. Часописне письменство так и зостанеться партійним, кружковим. Його читатимуть самі ті, що понаписували. Видаючи на Україні навіть галицьких письменників, доконешне треба подекуди виправлять їх мову, змінять деякі чудернацькі провінційальні слова й перероблювать деякі чудні вірші, бо публіка все одно не читатиме їх. Коли галичани, видаючи в себе українських авторів, змінюють українські форми на стародавні свої, то чом би пак не позмінювать і в виданих на Україні галицьких авторів їх стародавні форми й слова на українські? Але українці вже мабуть споконвіку звикли поступатися та йти сльідком за ким-небудь. Недурно ж каже приказка: «звикло лошя бігти за возом,—то бігтиме й за санками». Це ж наші часописні письменники побігли вже за галицькими санками... переставши бігти за російським возом.

Якби пак сорок років поспіль не висла над українською письменською мовою разуразня заборона, цього б лиха може б

і не транилось. Розвиток книжньої мови йшов би на Україні поволі, ступінь за ступінем, нормальною ходою, як це було і в усіх літературах. Наші письменники по trochu виробляли б книжню вищу мову с своєї народньої мови. Але через завсідній гніт та разуразні заборони молодче покоління мусіло обертаться до галицького письменства, добувало галицькі часописі й журнали, на читалось й їх і по trochu та непримітно вссало в себе ту мову з усіма йїї словами й стародавніми чудними формамп, оговталось с тіми формами так, що вони вже навіть не здавались чудними. А як в Росії трохи одлигло в цензурі як розпочалось відоме вивольницьке рўшення, десь несподівано на Україні виникла теперішня часописна мова, неначе з Юпитерової голови вискочила Афина-Паллада, узброна в готовісіньку зброю... галицьку. Публіка кинулась на новинку... і тільки очі витріщила з дива, дивуючись, що воно за проява ота дивовижна часописна мова?

Застерегаючи наших часописних письменників, я повинен сказати кілька своїх думок та гадок про галицьке письменство й галицьку книжню мову. Це застереження буде зовсім не зайве в наш час, коли вже галицька письменська мова стала такою уподобною для молодого покоління письменників, що вони ладні завести йїї на Україні хоч би навіки-вічні, та що й падкують завзято!

Галицьке письменство й галицька книжня мова в наш час повинна бути для українських письменників тим, чим було українське письменство в XVIII віку для Ломоносова й инчих його сучасників в Петербурзі. З його доведеться взяти дуже мало слів. Брать треба вміючи. Два віки вироблялась та стара книжня українсько-славянська мова в Квіві на Україні. Вироблялась вона спершу с церковно-славянської мови, а потім згодом, починаючи од волянських літописів та од Іоанна Вишенського (кінець XVI і початок XVII віка), в ту мову все білше та білше промикувалсь українська народня мова. Декотрі утвори, як от прикладом: «Лїтопись самовидца о войнах Б. Хмельницкаго» в XVII віку вже писані перемішкою: рядків зо три українською народньою мовою, а рядків з чотирі далі вже инчою, виробляною з церковної мови, а як вважати на неї по теперішньому, то

ніби то великоруською теперішньою книжною мовою, бо там вже трапляються не народні фрази: они заключили мир..., козаки просили перемирія... требовали союза... обявили войну полякам. і т. д. Ломоносов позгрібав ті вищі наукові шарі тодішньої книжної мови, загарбав собі вкупі з виробляною вже науковою термінологією і прибудував це усе, як верхній етаж до великоруської, правда не народної, але міської мови, само по собі змінявши українську вимову на великоруську. От і виїшла готовісінька російська вища книжня, навіть вчена мова. Великоруським письменникам не довелось і морочить голови, щоб видумувати та утворять вищі наукові слова.

Ломоносов взяв вже готовісіньку вищу мову з Київа, але вибрав з київської мови тільки ті слова, що були вироблені в виведенні з церковно-славянської мови, і вибрав вдатно, гарно. Він вчився в Київо-Могилянській академії і само по собі добре знав, які в ті мови були народні українські, або польські слова. Він їх поминув і не зачепив, бо все одно їх не втямили б великоруські книжники. Якби Ломоносов не загарбав собі тих вищих наукових слів, вони само по собі zostались би в нашій українській книжній мові, і нам не довелось би вдруге морочить голови, наново вдруге утворять вищу наукову мову. Українці, утворивши одну вищу мову, загарбану од їх, і втративши ті скарби, мусять утворяти в наш час ще й другу вищу мову, вже спеціально для себе.

В наш час Галичина, покориштувавшись сякою-такою вольністю друку в Австрії, вже виробила нову вищу письменську мову, на котрі в галицько-українських гімназіях і на університетських кафедрах вже йдуть наукові лекції. Але нам, українцям, брати ту вищу мову, переймать її з усіма словами суспіль (слошь) і користуватись нею—неможна.

Я вже передіше сказав, з яких елементів склалась сьогочасна галицька письменська мова молоді чи української партії, та мова, котру в наш час переймають наші надто перейнятливі письменники. Склалась вона з народної галицької підмови ~~чи~~ говірки, та з старі книжної мови квіво-могилянського періода

XVII й XVIII віка, котра в Галичині ніколи не виводилась і животіла в письменстві до останніх часів.

На народній старій ґрунт мови покладано другий книжній шар вищої мови, теж стародавній: це книжна мова XVII і XVIII віка, котра в Галичині ніколи не переводилась і тоді, як на Україні вже Котляревський заводив народню українську мову, а російське правленство в школах і в канцеляріях заводило книжню великорусько-ломоносівську мову. Окрім того, як ми вже бачили, в неї забрано багатько польських слів. Через те то користуватися галицькою мовою треба дуже обережно. Треба перше од усього знать польську мову, треба мати хист, та письменський досвід, щоб вибрать і переймати з неї те, що виробляно з народнього коріння й насіння, а що в неї є недоладне, або забране с польської мови, або й виробляно недавно с того старого джерела, а церковно-славянської мови.

В галицьких письменників це й досі примітна нахильність вироблять книжню мову не з народньої своєї мови, а з церковно-славянської, як вироблювали її колись давні київські вчені. Такі нові слова, як от: оголошення, оголосити — виробляні з церковних слів: оглашеніє, оглашати, оглашеніи изыдите; слова: підприємство, переймленне (переймання), висмок, висмковий (вишнитковий), спадкоємці (наслідники), подвигненя—виведяні с старого слова — смяю і т. д. Такий самий процес творчести мови продовжується ще й досі і в великоруські книжні мові на ґрунті ломоносівщини, це б то на ґрунті тієї ж таки старої київської мови, що зосталась в живанні і в Галичині, напр. нові слова—пріємлемий, непріємлемий і т. д.

Через те що в сьогочасному галицькому письменстві нам неприємно муляють в очі такі стародавні церковні форми слів, як от пряміром: повідомленне, поясненне, значенне, оголошенне і т. д. В сорокових роках, як я ще був малим хлопцем, я чув, як говорили два старі батюшки: благочинний о. Николай Бажановський с села Квіток, капів. пов., та о. Марк Ольшамовський з звенигородського повіта, відомий в околиці під прізвищем: «отче Марку, виный горілки чарку!» бо він все так приказував, держачи

в руках чарку. Обидва вони вчилися ще в старі Київсько-Могилянські академії в кінці XVIII в., а в 1847 р. я памятаю їх вже старими: їм обом було вже за шістдесят років. Обидва вони добре говорили латинською мовою, багато кращою, ніж мій батько, а «отче Марку» часто любив говорити експромтом віршами до рифми, приказуючи до чарки, або до закуски. Вірші звичайно були юмористичні, бо «отче Марку» був жвавий, веселий і навіть трохи штукар. Обидва ці старі батюшки ще не вміли говорити по-великоруський, говорили завжди українською мовою, і часом було чути, що вони подекуди вставляють якісь чудні слова: то були книжні вищі слова, забрані Ломоносовим. Вони казали так: повідомління, благоліпно в ваші церкви, треба написати поясненіє, або поясніня, треба видати засвідчення. Міні та мова здавалась дуже чудна, і я питав у батька, по якому це вони говорять? Я тоді вже знав, яка то мова великоруська. Батько сказав міні, що вони обидва говорять старою мовою, бо вчилися в старі Київські академії. Побувавши потім в Галичині, я чув таку саму мову од старих галицьких священиків і зараз пригадав собі: «отче Марку» Ольшановського. Як з'явилися в нас оце недавнечко часописі з їх галицькою мовою, то я знов неначе почув мову небіжчика «отче Марку! вищий горілки чарку». Тільки «отче Марку» ставив над стародавніми словами наголоски по народній вимові. Через те то і нашим часописам треба держатися такого правила, що стосується до писання й вимови тих слів: коли в їх наприкінці над буквою *e* стоїть наголосок, тоді в словах цю букву треба змінити на *i*, а коли наголосок подається наперед, на першу половину слова, тоді *e* вдержується: значіння, голосіння, томління, вчіння, виясніння, а без наголоска буде так: засвідчення (свідѣтельство), поресвідчення (убѣжденіє), рүшення (движеніє) і т. д.

Я прочитав не всі номері «Гром. Думки», прочитав хіба тільки половину «Нової Громади» та «Вольної України»: виходе, що я виписав з їх само по собі не всі польські слова. Перелічку таких слів я подаватиму згодом разураз для застережіння, щоб не вживали їх в часописах. Неможна ж справді без потреби засьмічувати українську мову, коли в ті мові є свої од-

повідні слова. Це просто так робиться «анезнавки та з нетлумчести», од незнання польської мови.

Як можна з цього бачить, з галицького письменства нам доведеться переймать мало годящого задля нас. Наші молоді письменники вже одбилися од народньої мови, живучи в великих містах, стали міськвими, кабінетними людьми, та ще й підвели українську книжню мову під партійну тенденцію. Мова повинна завсіди стоять окроми од усяких тенденцій, бо инакше йї можна зробити калікою. Нетреба ні на хвилину забувать, що осередок книжньої нашої мови не в Галичині, не на далекому етнографічному закутку, а на Україні, по обидва боки Дніпра. А в наш час, коли на Лівобережні Україні народня мова вже вирівнялась в усіх слівє формах з мовою правобережньою, на зразець правобережньої україн. мови, я можу сказаты, що цей осередок вже обсягає слівє усьо Україну окрім Черниговщини та вузької смужки Полісся, на півночі, межуючої з Білоруссією. Самим галичанам треба виправлять потроху свою книжню сьогочасну мову на зразець української мови, заводить йї форми і, передніше од усього, треба зараз так повикидаты показані польські слова. На Буковині вже зананували українські форми мови, а колись згодом і в Галичині зміняться так-само в народа мова, і хіба тільки в Карпатах ще зостануться може й навіки ніби склади стародавньої мови.

Сказаты по правді сама галицька й буковинська народня мова не така вже дуже далека од української, як сьогочасна книжня галицька мова. Самі просвічені галиччани говорять зовсім так гарною українською мовою, неначе в їх розмові й одлички нема од української мови. Тільки вони звикли писаты книжньою стародавньою мовою. Галицькі дрібніші часописі пишуться кращою й білше народньою мовою, близчою до української. Йїх певно видають якісь селюки, що недалеко одбилися од своєї народньої мови. В ціх часописях навіть додаткові мислі ще починаються не з польского заіменника—*який*, а з заіменника—*котрий*. В «Рускі Хати» 1906 р. № 2 читаємо: «пайшла галичанку, котра взялася переплести Сеньоба». Такі селюки, як сільський сьвя-

щеник Бордуляк і д. Наталія Кобринська, котра теж завжди живе на селі, пишуть доброю, сливе українською мовою, білше українською, ніж наші сьогочасні письменники в часописах та журналах. Утвори д. Кобринської читатимуть і розумітимуть у нас усі, навіть селяни, як викинути в утворах кілька чудних для українців слів, як от,—приміром, слово—«попівство»—польс. плебанія, не б то попівська оселя, чи садіба. А по-український це значиться—гурт, зібрання попів, як от кажуть: наїхало багато попівства, дяківства ще й сторожівства; було сила жіноцтва, або в Шевченка: «А із Брагтва те бурсацтво мовчки виглядає». Утвори д. Кобринської можна видавати і на Україні.

Можна сподіватися, що колись в недалекому часі потроху виправиться мова і в «Записках Наукового Тов. ім. Шевченка», як тільки редакція посилюється хоч трохи. В обох перших книжках «Записок» за 1906 рік вже є кілька статтів, як от М. Зубрицького та І. Джиджори, написаних доволі чистою мовою, як пишуть в «Літературно-науковому Вістникові». Статті згаданих письменників можуть читати наші націоналісти, але не широка публіка. Вся решта статтів в обох книжках «Записок»: як от статті Ф. Колесси, Зенона Кузеля й інших написані мовою сливе актовою, і їх на Україні нігто не читатиме. Читаш ці статті, і все тобі здається, що ніби читаш якісь «Акти юго-западного края», котрі можуть читати тільки вчені історики, зникші до усякої актової мови. В тих статтях «Записок» є навіть такі стародавні (ще й польські) слова як — узгляднати, валядом того (принять во внимание, съ этой точки зрѣнія) і т. д., котрі трапляються в козацьких актах, надрукованих небіжчиком Лазаревським в «Кіевс. Стар.». Є оці самі архаізми і в «Вільні Україні».

Галичанам треба доконешне заводить в себе не тільки буювинські й українські такі форми, як от: цей, оце, од, мнш або міні (та і в Галичині од Почасва і за Львів народ каже мнш, а не мені, як запевняв мене проф. Пачовський), родисся, дивисся; змінювать потроху чудні форми, як: бачучися, дявлячися, зупиняючися, зустрічаючися, сунокій—на: спиняючися,

стрічаючись, спокій, але й позмінювать дивовижну й сьмішну для нас синтактику, як от, прикладом: приглядашся своїй товарищі (до своєї товаришки); вертав в свої права (вертався до своїх прав, вступав в свої права); він вертає домів (вертається додому); він стремить до села, або до правди (в нас—стремить, значиться те, що по-великор. торчить; в нас сказали б: він потягується до добра, до науки) і т. д.

Видавці наших часописів, завдячи так падковито галицькі форми й саму мову бунім-то для поіднання української й галицької книжньої мови, здається, й не мали на увазі народньої популярної літератури та шкільних книжок для народніх шкіл. Та вони, здається, не дуже то й дбають про цю справу. Хоч наші реформаторі—й демократи по принципах та пересьвідченнях, але в народній просьвітній справі виступили зовсім не демократично. Чи не ладні шак вони часом і поступитися народньою мовою в цім разі для вищого діла—поіднання книжньої мови? Видав же «Вік» для нашого українського народа чимало книжечок с стародавніми галицькими формами: сей, ся, насінне, покодінне і т. д. «Читайте, мовляв, як знаєте; сьлішайте собі. Це нічого, що ви будете читати книжки «с притячинами», наздогад, та поланки. За те ж нам легко читати, бо ми вже огонтались, а ви... як там хочете собі»... Це гарна педагогія! нічого сказати. Та сказати по правді, якби хто підсунув народові народній букварь с ціми галицькими словами: від, біля, ціль (полів), і с стенографічними значками замісь фонетичнього правописа: Іх, П, Ів, з'їзд, б'є, поб'є, б'ю і т. д., то невже ж можна сказати, що такий букварь був би для української школи придатний? Ні правленський (правительственный) шкільний комітет, ні земці, ні комітет духовний само по собі не завів би такого букваря в народні школи. Я навіть вагаюсь, чи приймуть в школи букварі й читанки, видані куліш'вкою...

Великоруські пісьменики „народники“ вносили в свої утвори народню, сільську мову, а наші „народовці“ й демократи роблять навиворіть: нехтують народньою мовою й зумисне одхв-

ляються од неї на користь галицькі мові. В нас робиться ця справа якось навпаки... через тенденцію.

Сказати по щирі правді, я маю мало надії на усі добутки сьогочасного визвольницького рўшення в сусільстві, а тим більше на швидке одродіння України, не вважаючи на пануючу напору (настроєніе) в громадянстві. Роспочате рўшення може тягтись та й тягтись, і трудно впередгадати, який буде кінець цієї тягатини, і як вона завершиться. Але все таки можна сподіваться, що незабаром заведуть в народні школи українські наукові книжки. Чи не думають пак видавці часописів запровадити свою скалічену мову і в народні книжки, як заводив «Вік» в книжки для народнього читання?.. Невже вони вважають за педагогічне діло оте вживання в народніх книжках таких слів, як: від, біля, навколо, сей, отсе, сю, убрань, одяг, піль, ~~т~~сіль, мерщій, хутчій, з'язав, їсти, в сім'ї? в пір'ї, пір'я. А воно щось до того йдеться. Це була б гарна полегкість при вчінні в школах українських дітей! Міні зааделегідь став жаль дітвори. А вже такий замах на школу с... Тільки непомірковані й тенденційні люде можуть так думати й мати такий непедагогічний замах на народню школу.

В нових церковних книжках титла вже зняті с слів, а вкочені с тиглами слова вже розгорнуті для полегкости при читанні. Але ті титла й анострофи, срики й пасрики мабуть дуже живучі: з церковних книг вони перескочили в галицькі,—а звідтіл перебрались на нове жїтло в українські часописі; а це вже мостяться, щоб стать настоятелями на місце викинутих з церковних книжок титл і на Україні. І справді, сільські школярі стикнулись би знов с старими знайомими...

З цього всього виходе, що в часонях для наукового пісьменства в нас готують, або вже й накидають готовісінькаї ніби «hochdeutsch» свій, доморослий: це б то стару книжню галицьку мову; а для школ і для народньої літератури нехай би то зостається наш «platdeutsch»: це б то наша українська мова. Теперички в німців видають книжки для народа на трьох підмовах чи говірках: на швабські (По Рейні та в Шведцарії), на осередкові німецькі, чи саксонські, і на східньо-німецькі, свлезські.

Вчителі, по закону, повинні вчить там дітей в школах і з ними говорити на цих підмовах. До цього часу усі наші письменники на Україні писали щиро-народньою мовою, це б то українським «платдейтшом». А це несподівано на Україні десь узялась вища, ніби вже паньська книжня мова, свій «гохдейтш», що недавнечко звідкільсь вискочив, як козак з маку... Але в німців нікому і в голову не прийде заводити, прикладом, швабські книжки в народні саксонські школи, або саксонські народні книжки видавати й розповсюджувати між віртемберськими, та швейцарськими й баварськими швабами. А в нас одже ж прийшло щось на це схоже в голову нашим українцям: «Вік» видавав багато на-народніх книжок, і своїх, і галицьких, зумисне з галицькими формами, для українського народу. Нема що й казати; це гарна педагогія! А все те робляно знезнанки та з нетямучести, само по собі, окрім відомої тенденції.

Проти цієї тенденції--провести галицькі форми мови і правопис та галицькі книжки до самого споду, це б то завести їх в народні школи, можу тільки сказати, як молився якийсь батюшка, тоді як розсьвячував вже посвячену мужикову хату: «Господи, не благослови, не сноснішай і не пострічай! і дай вам, Боже, час недобрий! І не во віки, і не віків, і не амінь».

І. Нечуй-Левіцький.

(Далі буде).

Сьогочасна часописна мова на Україні ¹⁾.

Що сказати за мову, теперішніх часописів, що в останній час з'явилися на Україні? Їїх мова налякала не тільки публіку, але навіть наших націоналістів. Налякала і вдивила jopa таки добре й мене. Як тільки зайшло визвольницьке рушення, і трохи одлигло в цензурі, можна було сподіватися, що наші демократи й радикали заходяться коло народньої просвіти і почнуть видавати популярні часописи для народа само по собі чистою народньою українською мовою і тільки вставлятимуть подекуди слова вищого порядку, назначаючи усякові абстрактні тямки (понятія, тямок—понятіє), щоб думки були лєні для народа. А тим часом наші видавці часописів, окрім д. Шемета, занедбавши народні часописи, одразу заходились видавати часописи й журнали для широкої публіки. Усі ці газети й журнали, і альманахи «З потоку життя» вийшли не на українські народні мови; декотрі навіть були писані зовсім таки галицькою кпжж-ньою мовою, неначе видавці зумисне вивчили ту мову до словечка, забувши й занедбавши свою народню українську мову.

Перший вийшов «Хлібороб» в Лубнях ще на прикінці 1905 року. Як показує заголовок, газета призначалась таки для народа. Редактор очевидячки не мав на думці сідати на високого коня політики, як колись давно казав Драгоманів, а розпочав

¹⁾ Див. № 1.

газету й справді задля хліборобів. Але редактор певно так вже начитався галицьких газет, так недоброхить вже промкнувся тією галицькою мовою, що перший номер вийшов написаний галицькою мовою, змішаною з українською народньою, і с польськими предл. падіжками: в століттю і т. д. За те ж дальші номери вийшли вже багато крапці, були писані простішою українською мовою. Тільки подекуди траплялись деякі галицькі слівця ще й два польські падіжі, од котрих селяни тільки б цмакали та чухали потилицю. Але сказавши загалом, стиль в часописі був чудовий, легкий, мова жвава, пародія. Було знать, що автор має здатність до цієї справи, має й хист. Часопись була видана давньою справжньою кулішівкою, а не премудрою желехівкою з рядками умовних значків і точок. На четвертому номері «Хлібороб» спинився на «незалежним од видавця обставинам». Бакалось би, щоб шановний редактор знов поновив своє видання, бо його часопись все таки видавалась простою чистою українською мовою, і редактор очевидячки призначав своє видання винятково для селяків-хліборобів.

Перші номери „Громадської Думки“ вийшли писані такою галицькою книжньою мовою, такою недоладною, що ніхто з широкі публіки не міг її розібрати: вона видавалась галицьким «новоязичієм». Та дивовижна мова просто таки налякала й мене. Міні чомусь здаїлось, що я чую розмову давнього квітчанського благочинного, отця Николая Бажановського. Перед мною ніби вигулькнув звідкільсь «отче Марку, виши горілки чарку». Але ці панотці вимовляли оті стародавні слова квівомогильницької мови білше по-український, по-народньому, ніж писала їх «Гром. Думка». Тут так і посипались, як з мішка, галицькі «повідомлення, пояснення, оголошено, оголосив (україн голосив, плакав над мерцем), поступовий (не прогрессивный, а по-народні мові це буде «уступчивий» купець, що постувається вь ціні на крам). Зананували скрізь три польські падіжі. Посипались в редакцію нарікання, усякі листи, що тієї мови ніхто не втямить. Редакція трохи схаменулась і почала видавать дальші номери вже крапцою мовою, але не одцуралась од польських па-

діжів та од тих галицьких: від, відзначати, відповідати, біля і т. д., котрих на селах зовсім не розуміють. Тільки згодом потім, як став редактором д. Матушевський, в газеті мова стала більше українська, чистіша: він почав пускати й українські форми: цей, од,—стало легше читати газету. А як почав видавати «Рада» д. Грінченко, мова стала сливе українською, якби тільки не заважав отой галицький *від*. Редактор повикидав польські слова й надії: видань, оповідань, до городу... Але як д. Грінченко покинув редакцію, знов запанувала мова с польськими надіями, хоч все таки мова стала більше українською. Можна сподіватись, що як редакція трохи посилкується і викине польські надії й отой *від*, що накидає на мову ніби темний покривець, «Рада» стане українською. Але ця газета не для народа, а для інтеллігенції. Народ їй мало розбірає, мало разуміє, бо вона видається вищою мовою, як мало розбірає великоруський селянин буді яку російську газету. Харківська часопись «Слобожанщина» писана такою ультра-галицькою страшною мовою, котрою можна не налякати, а просто насмішить українських читалників, навіть націоналістів. От зразець цієї дивовижної мови: «Декорація площі (пляца, майдана) й церква (на картині «Переяславська Рада» на харківській виставці) змальовані після історичного досліду (по історичних досьлідах) і роблять відповідний настрій(?) (направу). Шкода лише в тому, що нагови козаків, рада... скомпонована недосить живо!.. Се не може бути оправданням для майстра, се є тільки спростування. Невеличкі етюди доводять нам (доказують), що в справі історичних убрань художнику довелось зібрати цікавий матер'ял... рада козацька навколо (павкруги) центрального сюжету (сюжета), в порівнянню (в порівнянні, польс. предл. н.), і т. д. (Слобожанщина 1906 р. № 1). «Слобожанщина» неначе зумисне запросила для редакції якогось інструктора з Галичини, доброго знавця галицької книжньої мови. Прочитавши таке курзу-верзу, недоброхить молитимисся, як той анекдотичний ніи молився, надівши вивернуті ризи: Господи! і не спосьпішай, і не пострічай, і дай, Боже, час недобрий! Несамохить впадеш в смуток та в тугу, гадаючи про долю української

книжної мови, як прочитаєш таку нісенітницю. Чи не ж не справдешні гармати на українську публіку? Недурно ж «Слобожанщина» спинилась на першому номері: їй ніхто не міг читати.

Юмористичній «Шершень», що стосується до зміста й напрямку, до сатиричного жала, стоїть парівні с столичними сатиричними виданнями, а своїм справдешнім українським юмором та сьмішками й вдатними малюнками стоїть навіть вище од їх. Перші номері «Шершня» брали назáхват. Часонись пішла добре. Але в «Шершні» в декотрих авторів мова така галицька, ще й с польськими надіжками, с силою польських слів, що їй читать дуже трудно. Часонись важко й систематично заводить галицьку мову й правопис.

Полтавський «Рідний Край» видається кращою мовою, ніж «Гром. Думка», хоч в йому так само манячать польські й галицькі слова й три польські надіжі, і скрізь рябіє систематично й очевидно по задалегідні змові заведиче старомодне—від, відвічальний, біля, навколо, окремо (окроми), також (так само), лише окремих і т. д. Але між усякими письменниками я назначую статті, підписані Д. Д.—ко, М. Д.: і Гр. Коваленко. Статті цих письменників написані літературною прехорошою мовою, котра згодом потім може лягти в засновок вищій науковій українській мови при дальшій розвитові авторів. Шкода тільки, що Д. Коваленко вживає стародавні—сей, ся мені, і т. д., котрі вже вимерли по всі Україні і ще тільки й животіють подекуди в північній Черниговщині, як остача старовини. Ще шкода, що згадані добродії дурнісінько ганжують свої статті такими словами, як—від, відвічальний (одповідальний), ріжні (усякові), розпочали (роспочали), відроджуватись (одрожуватись), недоторканість особи (незачіпанія особости), воєнної здібности (здатности), французький отряд (ватага, загін війська), розвой (—польське rozwój, розвійток). Заважають і польські надіжі: а Петербургу, в століттю (в столітті), і т. д. Але коли «Гром. Думка» по мові затого стане українською газетою, «Рідний Край» не робить посьпіху в мові: в 36 № «На память Котляревського» бачим от які штучки: спіткала, дотикались, при відкриттю, у порівнанню, яко, скарги, позаяк, завдань, і т. д. І «Рідний край» газета не народня.

Я ще не перечитав усієї «Вольної України». Але усе, що я там вже перечитав, написано гарною плавкою мовою і легким доладнім (зляццямъ) стилем. Тільки аж жаль мене бере, що й тут мова така ж сама галицька, зганжована провінціалізмами: від. навколо, біля, мені і. т. д. Скрізь безліч галицьких і польських слів і польські надіжі: шаленство, роспука (стар. Лічко), завше, в зруйнуванню і поділенню (в зруйнуванні й поділінні); се не є наслідком (наслідок), у пір'ї, обійм (обіймів, по народньому—обнімочків), істота переймалась (виходе—перенималась откуда-то, заимствовалась), почасті (частками). Є тут і ймення предметні на є на кінці: почутте і. т. д. (Шибитько). І в усіх авторів стоїть галицька «розпука та польський рознач». На селах не кажуть: садки й квітки розвиваються, а кажуть: садки й пушники квіток роспукуються. Селяни, сільські батюшки й дідичі, котрі усі чудово знають до дрібязків народню мову, читаючи в «Вольні Україні» за ту *розпуку*, певно подумують наздогад, що то значиться роспукування пушників, і зрозуміють так, ніби автори з якоїсь причини все роспукуються, щоб зацьвісти, та ніяк не зацьвітуть. Письменики в «Вольні Україні» неначе закохались в ту галицьку роспуку, ніби вона якась напродиво гарна красуня! Навіть сусід, псевдонім д. Смутокъ, не підказав їм за українську тугу та смуток. Чудна тенденція!... Я страхаюсь, що незабаром і сам д. Смуток впаде в «роспуку». Польського слова—рознач—не вживають навіть галичани. Це слово взято з «Ходимо за Ним» Коніського, виданого ними ж таки в Петербурзі. Видали якесь онудало мови, та й ідуть за ним наслідці... До цієї джумиги (муті) ще й натикано великоруських слів: заскорудий (зашкарубільий), тусклий, недоразумілість і. т. д.

Увесь ця галицько-польська мова в часописах потрушена зверху, неначе маком над буквою і, обтикана значками, ериками та пєериками, цією остачею церковно-славянських титл. Усе це писано ніби якимсь турецьким правописом з його точками та хвостиками, або з якимись стенографічними умовними значками. Але і в «Вольні Україні», як і в «Рідному Краї» є статті д. Не—я. Л. Бич. та д. Смутка, написані хороме: і гарним сти-

лем, і гарною мовою. А найбільше гарна мова в статті д. Це—я. написаної короткими не тягучими фразами. Вона ще не позбавляна народності в мові. Дві другі статті д. Смутка та Л. Бич, як і статті Д. Д—ко та М. Д. в Рід. Краї, написані трохи на взорець звичайних газетних російських статтів. Вони трохи тягучі; в їх дуже довгі фрази, котрих нема в народній мові, і написані вони по звичайному газетньому шаблоні, ніби транскрипція російських газет. Але мова цих авторів теж згодом ляже в засновок вищій науковій українській мові, як тільки автори згодом потім посилюються і обчислять свої статті од таких архаїзмів та польсько-галицьких слів, як от: донедавна, доперва, дотепер, убрань, оповідань, від, біля, розпука, розпач, шкідливе, також (так-само), окремо (окроми), страйки (стачка буде краще, ніж страйк), лише, (великорус. лишь) що рясно розсипані в їх статтях, та ще й до того коли вони не вживатимуть тієї цісентиниці, що нею густо обсирана «Вольна Україна», як от: наблизько, почасти (стор. 49), позаяк, яко (?) (стор. 48), повідомлення, почувте, живучи *завтром*, до тепер; це неначе в церковно-слав. книгах читаємо—до здѣ (до тут) слово св. Василія: не тямлячи (не тямлячи), оскільки (наскільки), незграбна (польське, україн.—хамулувата, зателенувата, ломовата, одоробало, ведмідкувата, повкувата), перешкода (притичина—препятствие), перешкоджає (пол. шешкаджа, україн.—заважає, перебаранчає), робітницьке порушення (порушився чоловік—по українській значиться підвередився, підірвався, од чого й хвороба ця зветься *поруга*; тут виходе по народній мові—робітницьке підвередіння, а не—движення, рушення); протягом цілих століть (в протязі цілих століттів), вдоволення, невдоволення (вдовоління, невдовоління), головнішим чином (способом: в церковних книгах пишуть: «Чинъ св. Литургій» це б-то: порядок діяння, одправи).

Про мову й стиль «Нової Громади» довелось би казати те саме, що сказано й за мову в «Вольній Україні» та в «Рідному Краї. Вона напхана сливе вщерть польськими й галицькими словами та польсько-галицькими падіжами. Польські й галицькі слова в неї вже виписані мною передніше. «Вольна Україна» й Рід-

ний край» часонисі вибнятково політичні; «Нова Громада» більше беллетристичний журнал. І ці часонись таксамо потрушена стенографічним маком сьвятого макотруса, не б то желехівкою. Але в неї не брали спілу такі талановиті письменники й стилісти, як в перше згаданих часонисях. Тільки по стилю статті д. Грінченка належаться до тих, передніше згаданих статтів, що написані вищою письменською українською мовою. Неприємно в «Нові Громаді» ріже очі і той партійний старосьвіцький *від*, та провинціяльне—біля. Окрім польцизми та стенографічних значків, «Нову Громаду», доволі цікаву на зміст, дуже обважнює психологічна повість д. Вишнеченка. Ця повість сліве без фактів, без подій: тягнуться самі за себе думки та усякові міркування с причини якогось незвичного факта, якоїсь випадкової стрічі, або спотички героя с своєю коханкою. Це не повість, а піби стаття в дієвих особах, або якісь стародавні «Діалоги». За цю повість можна сказати те, що в свій час колись казали критики про повість Стендаля (Бейля) «Чорне й червоне»: доки герой повісті Жюльєн повернеться раз або двічі, автор встигне написати два листки. І через те ця повість не мала посьніху в громадянстві в Франції. Не мав та й досі не має посьніху в Англії і такий поет, як Браунінг, поет с таким сліве талантом, як Лермонтов. Сенкевичона відома психологічна повість, «Без догмата», заснована на філософських принципах, таксамо читається з великою напругою і наведе таки добру пудьгу. Про твори Достоевського венгерський відомий письменник Морис Юкай писав, що їх можна читати тільки по кільки листочків водно-раз. В д. Вишнеченка й справді виїшла якась достоевщина, нудна, пренудна. Я прочитав їй сусінь (сидонь) тільки половину, а решту мусів тільки перебігти бігцем. Це щось схоже на «Шіобею» д. Кобилянської, написану такою галицькою «академічною мовою», котру місяцями треба просто таки перекладати на живу українську мову.

При всьому мосму спочуванні до сюжета в повісті д. Вишнеченка я повинен сказати, що в наш час нашим письменникам нечля писати таких нудних психологічних повісттів і треба б їх

запахаять на якийсь час. Публіка позіхатиме й не читатиме їх. А публіка, як кажуть, за все вибачить авторам, окрім пудьги. Філософські та психологічні повісті нігде не мали поспіху в письменстві. В нашому письменстві і без того написано чимало пудьгих пародіх оповіданнів та повістів, і ніби статтів в лицях.

Те саме, що я сказав про зміст і правопис в часописях, доведеться сказати і про партійний альман: «Зь потоку життя», недавно виданий в Херсоні. Цей альманах, виданий ще давнішим скарбоним сплудуванім правописом, ще не потрушено железівським маком с точок, і через те правопис в йому більше фонетичний. В йому одначе вже с патрус з галицьких анострофів, бо він вже партійний, що стосується до цієї справи. Його обсіло скрізь *від, біля, сей, сю*, як і «Нову Громаду» та часописі, певаче те гомоньське гайвороння обсіло дуба над кручею в «Сірі кобилі». Коли непоміrkований сільський дяцько сировадив од петамучести своєю дуба й кобилчину в Сулу, то я теж страхаюсь (опаसाюсь), що наші поміrkовані видавці сировадять в Лету й своє часописне письменство.

Я вже передніше казав, як баламутять тяму в читалників панцхані в часописях польські та галицькі, незрозумілі для українців слова. Панцхано віх доволі і в цьому альманахові, та ще й без усилкої потреби, тільки через те, що такі слова вживають галичани в своїх часописях. С в цьому альманахові позичені польські слова, котрі не ввійшли в мою передішну перелічку: зимний—холодний (Франко), облуда—помилка (Иновська), прецінь, спольське-шшеціс, впрочемь, Кобыд. ст. 241), прагне-жадає, потвора—(дивовище, страхіття—польське, в Чернявс), се але,—це погано, Щевченко загрубий— дуже грубий, зимної ночі, одукована панна (Вороний); с тут і такі штучки: підле, в чоловіці люблю, пощо (ро со—польське), завірав мене (впеняв мене), дурає, пітьма, і праз (одразу) упав, чекають ночі, з Адамом ураз, перед Єви, маляр браций над усіх нас—(кращий од усіх нас ст. 185 Черняв.); с тут і польські предл. надіжі: в життю, з потоку (с потока), на Поділля, оповідань, до циклю, до народу, від холоду, стовбців (стовпців), просинавсь (прокидавсь). І скрізь

написано ненотрібних апострофів: б'є, в'язи, б'ючись, з'явила і т. д., по відомі вже нам сьогочасні часописні системи. Є тут уся та пісенітниця, що може загубить наше пісьменство... бо од його одкинеться широка публіка. Найбільше покалічили мову в своїх оповіданнях д. Ефремов, Вороний та Чернявський. Оповідання д. Ефремова «Однаково—чи живь, чи загинувъ» вже думисне написане зовсім галицькою мовою. За це оповідання варто поміркувать. Коли ще снілка «Віськ» видавала в Києві свій альманах «Літературний Збірничек»: коли вона переробила правонне в присланому з Чернігова д. Коцюбинським альманасі «Дубове листя» на «Дубове листе», тоді вже виникла в ті снілці тенденція в система заведення книжньої галицької мови й правоннея и на Україні. Альманах «Зь потоку життя» — це вже цвіт тії злибної й шкодливої для України системи, як і всі сьогочасні наші часописі. В переднішних альманахах заводили ще тільки галицькі форми слів: поколішше, листе, сей, отсе, мені, готуючи поволі українську публіку до приймання такого добра, як галицька книжна мова. Альманах «Зь потоку життя» віншов вже закиданий галицько-польськими словами и надіжками та дивовижною галицькою синтактикою; подавалась вже готовісінська зварена потрава на наш стіл. Усіх українських пісьмеників в альманасі вже підвели і в знаках і в мові під галицьких пісьмеників, котрих оповідання поміщені в альманасі, замісь того, щоб подекуди виправить чудну мову та польські слова по-український вь саміх галицьких оповіданнях і підвести ту мову під мову наших авторів. Видавці альманаха (чи то нає по ніх—альманаху) показали себе просто по-рабському переінятливими незгірше старої Грибоїдовської Москви. Та велика українська оригінальність і самобутність в Котляревського й Гоголя, що заклала новий напрямок в двох літературах, самобутність Квітки, Кудіна й Шевченка зостались вже позаду, в давніх часах, як спомин в історії. Десь зникла самостійність в видавців та й авторів, а найбільше в видавців, що силою сирапляли, гнули й підвертали під свою вигадану систему утвори усіх переднішних наших авторів, само по собі в ніх не питаючись... А д. Ефремов в своєму утвори:

«Однаково, — чи живи, чи загинути» вже показав ідеальний зразець наступаючої книжної вищої мови на Україні на будучий час.

Якби пак наші часописці автори брали з галицької мови слова вищі, наукові, то на це ще неможна було б дуже парікати. Але вони часом беруть такі галицькі слова, а то й, незнавки та петямучести, й польські — просто дурнісінько, бо таких самих одповідних слів є сила і в українській мові є таким достоту значінням: наприклад. «Вольна Україна» бере польські слова: шалено, шалений, а в українській народній мові є такі слова: безглуздо, безглуздий, скажено, скажений, навіжено, навіжений, навісний, торончений, оглашений, неприказаний, прицудуваний, забісовано, забісований. Хоч принолом бери! така багата українська мова! Але чомусь отих народніх слів і не зачінають, бо наші книжники та сьогочасні молоді, кабінетні письменники вже одбилися од народа, сидять по великих містах: а є ще й такі, що кажуть, ніби то неможна брати усіх тих слів, які вживає народ, а треба робити вибірку між ними... Ми бачимо, до чого допривадила така вередлива вибірка: допривадила до переймання польсько-галицьких слів з галицьких книжок та часописів. Тим часом тих народніх вищих слів, котрі я перелічу на прикінці моєї статті, чомусь ніхто й не бере. Невно незнавки. Добродії певно про них не знають, бо вони народні.

Навіть перейняті письменські галицькі вищі слова, перероблені є польських, страшенно баламутять читаликів на Україні, як, наприклад, слова: поступ, поступовий (прогресс, прогрессивний, по-польський — побтеми, постемнови). В нас на Україні подумают, що мова мовиться про чоловіка, або купця поступового, котрий при продажі чого-небудь поступиться в ціні на гривню, чи на златого. Та й то на селі сказали б, що такий чоловік, чи купець поступний, (уступчивый, укр. адатливий), а про слово — поступ, — подумали б, ще це значиться — «устунка». Можна уявити собі, як зрозуміють на Україні ті фрази, де натикано таких слів. На Волині слово — «поступ» — значиться те, що в нас слово — посьніх. В альманасі, «С потока життя» вживається польське й галицьке слово побтяг — (побцонкг), як залізнодорожній

поїзд. Тим часом на українській народній мові слово потяг значиться:—«стремління, влеченіє» до чогось. На селі кажуть так: в мене один син має потяг до книжки, а другий до чарки. Автор оповідання „Пустець т“ (ст. 278) оповідає, що він йїхав в вагоні з якимсь паннечем. Паннеч розгорнув і показав авторові лист од якоїсь «одукованої» панни. Це польське слово значиться—просьвіченої панни. Приїхали до станції. Паннеч схопився з місця і наприкінці розмови ще пригадав і промовив Франкові вірші: «Ми йдемо, в одну громаду скуті (сковані) одною думкою», і зараз скочив з вагона на платформу. Далі автор оповідає по-галицьки: «я лишився сам (зостався сам). Потяг рушив»... Хто знає польську мову, то ще наздогад втямить значіння слів:—скуті, лишився, потяг». Але як цю фразу зрозуміє той українець, котрий насправді знає тільки народню українську мову? Само по собі що йому слово—*скуті* здаватиметься чимсь чудним, химерним; слів:—„одукованої панни, лишився“ він зовсім не втямить, а слово—потяг він зрозуміє, як великоруське „влеченіє“ або „стремління“. В голові складеться щось таке, ніби автор сидів в «стремлінні» з якимсь паннечем, що питав за якусь „одуковану“ панну, а потім сказав вірші, де мова мовилась ніби про якісь кутні... Нїсьля того „стремління“ дивулось... От така казкуватія зосталась би в голові того українця нїсьля прочитання оїх фраз. Цікаво знати, чи автор йїхав тоді „курським“ стремлінням“, чи „пассажирським“ влеченієм“? І не доведи, Боже, якби ті поїзди стикнулись! Якби трапилась така сютичка поїздів, читальники не мали б присмислу читать авторового цікавого оповідання.

Видавці альманаха «Зь потоку життя», по українському звичаю, покаїчили мову і в мосму оповіданні „Гастролі“, ще й змінили подекуци правонис та наставили церковно-славянських, зовсім ненотрібних анострофів, хоч я ціх значків ніколи не ставив і стаать йїх само по собі не просив. В такі, мовляв, великі справі, як заведення загальної для України й Галичини пісьменської мови, нема чого церемониться з законом незачіпанія пісьменської особбости. Загальна, громадянська справа, мовляв,

вища од особової. Народне слово—запагубить (запанастиць) змінили міні на—запогубить, і вишила така піснотниця, якої нігде нема в мові на всі Україні. Народне слово покатаїв (помчався) навідоць переробили на—слово—покатів. В нас в Київщині й Херсонщині кажуть так: нап покатав на поле конем; хлопце, катай мерці на ті! Це тільки на далеких кінцях, на окраїнах, в Черніговщині та в Подольській губернії вживається слово—мчав, помчав, як і слова „мутній, блискавка свіркає“, (блискає, каламутній). Як на мій погляд, то краще було б не вживать отих окрайних слів, а натомість писать: покатав, катав, блискавка блискає, вода каламутна, як в Котляревського Чатака Потапка сьвіркає: «Чого вода каламутна?» В осередку України не кажуть—скоро, а швидко; не кажуть—темно в хаті, а—ночочі в хаті, надворі поночіє (Дубене. н., Канів. н. і т. д.). Треба сказати, що в кожному племі тільки в осередку народ має свої найрізкіші опрічні національні прикмети в усюму, а таксамо і в мові. В місцях, далеких од центра, мова вже потроху, хоч в кількох словах нахилється до мови межуючих инчих народів, доли не стане перехідною до инчих сумезних чужих мов.

Замість мого неологізма—сутнота (сущность) в альманасі поставили міні—сумнота, що значиться найвища міра смутку, як от кажуть на селі: мирнота, дрібнота, соннота. Народне слово—садиба навідоць змінили на великоруське слово—усадиба. Тим часом слово садиба є в літописі XIII віка: песоша Ростислава (вбитого) до его садиби (Київ. ст. 1906 г. „Плач“,). В Київщині слово—садиба вживається, як слово—оселя (усадиба). Два рази в двох випадках залишили міні народне слово—одмикував (набѣгать, отвливать), а раз таки перекутили його на галицько-польське слово—одникував (польське-unikal), котре вже пішло по наших часонісях. За це слово вже слали міні в листах докір, що, мов, в Словарі д. Снілки моім іменням підписане слово «одивкував, одивкувать», а ви в повістях вживаєте слово инакше, пишете: одмикувать, одмикував. А діло вишило так: я, вертаючись влітку с села, завжди читав пові, записані на ярмарках та на селах народні слова небіжчинові

Конисському, а він зараз було занисує довкі слова, котрі були йому чимсь угодні, в свій рукописний словарець. Раз якось читаю йому занисані на селях слова, а він каже: «буде краще писать—одникувать, ніж одмикувать» та навінцось і занисав так. Міні за це було байдуже: я думав, що він занисує задля себе. Тим часом він подавав і свої слова занисані на селях, і мої в Спілчині Словарі, а я подавав свої слова, урядникові академічного словари д. Гринченкові. І вийшло так, що в Спілчині Словарі під моїм іменним занисано—одникувать, а в Гринченковому Словарі таксамо під моїм іменним занисано—одмикувать. Тим часом в народній мові міні не доводилось чути слова—одникувать. Єсть слова: виникать, зникать, пікать, вмикуваться, микаться (вмїшуваться) і одмикувать (не вмїшуваться, уклоняться, одхїляться). За усе ці перекручування слів і всякові знаки в моїх утворах, зміщених по альманахах і в галицьких часописах, я не можу одновідати. Чого там в мене не знайдеш! Чого тільки там не натисано!

Одколи я почав писать, я писав прикметники, привезені од іменнів предметних, вкуні с приставками: вдень, вночі, вгору, напіл, догори, і. т. д. В Галичині вживається в цім раї свій правопис: там і досі ставляють приименники окроми, парїзно од іменнів предметних, і само по собі і в мене в оповіданнях разураз роздерати прикметники надвоє по своєму. На Україні вже давно пишуть ці слова вкуні. Видавці «Зь потоку життя» навінцось в «Гастроляк» пороздерали міні прикметники (парїція), поставивши приименники окроми,—і вийшло в мене оттак: в гору, до гори, а с слова—влїтку вийшло дві слові: «в літку». Вийшов якийсь *літок*, якась пісенітниця. Не думаю, щоб видавці таки зовсім забули граматичні частки мови: вони тільки по-рабському йдуть слідком за галицьким правописом і певно наводять і мене на добру путь, щоб і я прийняв їх—силуваний правопис, щоб, мов, не одходить од галицького. Але ж.. і закони граматичні, закони мови животіють таки на сьвіті. За цю непрохану послугу, за таке напутіння, я не подякую видавцям. Вони, через своє галицьке переймання, ладні вернуть і мене до російського

правониса кінця XVIII віка, що я покажу потім згодом. А за це й дякувати неварто, та ще й за те, наприклад, що наставили міні польсько-галицьких надіжкіс до оркестру (до оркестра), до обіду, і. т. д. хочь (д. Грінченко й казав міні, що такі род. надіжі доволі часто трапляються в харківщині на заході. Але в харківськiм повіті це переселенці с подо льської губерні, що позано-сили туди й ці галицько-польські надіжі). Од такої послуги, од такого нану́тіння хоч поли вріж—та тікай і на Кубанські стени, або й далі.

Я вже не пишу *й* в дат. та предл. надіжах поодіичного числа йменнів прикметних, лічбовіх та прикметних заимеників, і одкидаю це *й*, як одкинув його й народ, як от приміром: на чужі стороні, в свої хаті, *й* перні години, бо цей кінчик вже вимер на Україні. Видавці поприставляли міні в «Гастролях» цей ерь № 2, де б то — *й*, таки виконали з догали того мерця й виставили в свої книжці ті реліквії певно теж задля поіднання з галицьким правонисом, якимсь чудним, навіть опрічним од усяких граматичніх правил в інших літературах.

Ми вже бачили, як партійна мова росіюкалась і зацвіла в альманасі «Зь потоку життя»; бачили, які овочі вишли в часонисях с того пшиту. Ми розберемо тут ідеальний зразець тісі мови, виставлений в альманасі «Зь потоку життя». Але перше од цього в повинен згадати за прототип цього новочасного мовного напрямку, котрий і дав напругу (настроєніє) молоді партії. Це єсть переклад чи переробка відомого Сенкевичового: «Ходімо за Ним», надрукований передніше в Галичині, а потім виданий опрічною книжкою з гарненькими малюнками «Петербурзькимь благотворительнымь Обществомъ пзданія дешевихъ українськихъ книжокъ» 1905 р. № 30. В небіжчика Конисського була тенденція писати так, щоб мова була як мога далі од великоруської. В останніх оповіданнях він навіть давав селянські ймення панам та паннам, як от: Грицько, Параска, Палажка і т. д., так що, читаючи оповідання, довгенько не розбереш, чи мова мовиться про селви, чи про панів та паній, аж доки не наткнешся

на будлі-яку панську одежину на їх обох. В своєму перекладі чи переробці Сенкевичового оповідання небіжчик силкувався як можна далі одхилити мову од великоруської книжної мови. Туди галичани вже повставляли галицькі применники—від, і т. д. котрих до того часу він ніколи не вживав в своїх утворах, понакидали польських та галицьких слів: рознач, рознука, небавом (незабаром), на-сам-кінець і. т. д., й повставляли польські надіжк: «ти шукав її в раюванні, а я в мізкуванні, в життю, до народу і. т. д. Є тут і галицькі стародавні, ще актові слова з чудною стародавньою синтактикою: сиричинилася до того, перейшло (пройняло) його таке вчуття, йому найдило у сій справі, перегадом, дивачна людина,.. таким шляхом спекалнся свого життя,.. він тримав меча,.. нарешті я здобувся на те,.. нас оточала темрява, страждань, отсе, сей, заким і. т. д. Ще добре, що петербургські видавці зверху не потрусили цього дива підрусом з ериків, пасриків та желехівським маком с точок. Сам небіжчик казав міні, що його переклад, підиравлиний в Галичині, вишшов надто вже далекий по мові од великоруського переклада, навіть дваказав, що він зганжований в мові. Сюжет цього оповідання «Ходімо за Ним» Сенкевич перейняв в старого німецького романтика Гофмана з 2 ч. «Сераніонових Братів» (пол. собр. соч. Гофмана 1873 г. бік 93). Менча дочка підполковника П^е Адельгунда слабувала такою хворобою, що як тільки ввечері настає дев'ята година, перед нею з'являється постать білої лицарні й потім зникає В «Ходімо за Ним» Антеї так само все з'являється онівдні мертва голова з чорними очима, аж доки вона не побачила, як росіяли Христа. Цю християнізовану Гофманщину, написану страшною галицькою мовою, Петерб. Благот. Общество видало для *українського народу!*

Вийшло щось, правда, вже надто далеке од російського, але разом с тим воно вийшло на стільки ж далеке й од українського. Художність та штучність (штучництво—це так як от—мальовництво, ремество, искусство) Сенкевичового оповідання десь зникла під чудним намілом мови перекладчика. Як даси якому українцеві прочитати цю книжку, то кожне з дива тільки очі

виріцає та каже: Господи, що ж це за чудна така мова! І справді, вийшло щось тільки схоже на українське, але українським назвати його неможна. Цей переклад, чи переробка, своєю чудною робляною мовою трохи пригадує дивовижну книжну мову епохи Петра Великого, якесь, само-по-собі, на свій смак: «Приклади, како пишуться комплименти різних» або мову самого Петра В. котрий казав: «господиень Стефан Яворскій препаридаме прѣдики казываеть... знаетъ изрядно elokvenцію».

Через те то я й застерігаю наших видавців часописів не дуже то кваняться зумисне одхилити мову як мога далі од російської, бо через це можна ступити таку незлодню мову, котра навіть буде якоюсь оніричною од усіх славянських мов, зкимсь «язичієм» на зразець галицького москвофільського «язичія», але ж така мова буде далека й од української. Широка публіка просто таки не вгаєть такої мови і відніматиме її на сміх. Усі ці стародавні слова, натикані в часописах, як от: сей, сю, від, також, лише, зуннятися і т. д. і незрозумілі, і просто таки смішні, як в наш час стали смішні старосьвіцькі моди: оті роброни, фізми, білі та сині шаріки, білі заплетані коси, турнюри й криноліни. Усі ці стародавні провінціальні слова в наш час стали просто таки чудні й смішні. І справді, хіба ж для нас не смішний козелецький—хвуст, городнянський дек (дек. ек (як), польський—кунь, макогун, куїнь, вуіл, вуил, нуел, чорнобильське—вугалля, річицьке—вугеліе, роблють, ходють, убрань, весіль, карпатське—курче, гусе, поросе, відсік, і т. д. А в нас тепер в часописах пішла поведенія закидати часописі, окрім галицько-польських слів, ще й такими, ніби старомодними турнюрами.

«Ходімо за Ним» це був вже ніби зразець книжної мови на Україні, за котрим були повинні йти слідком українські письменники. В альманасі «Зь потоку життя», упорядкованому ще років зо два передніше до вихода наших часописів і виданому вже після того, як почали виходити нові часописі, вже пішли слідком за мовою в «Ходімо за Ним» деякі письменники. В цьому альманасі д. Єфремов надрукував свій невеличкий лірико-

психологічний етюд: «Однаково—чи жив, чи загинув»... з хвили-
них настроїв (напрями). По мові знать, що в автора було на думці
написати свій етюд галицькою книжною мовою, бо ця, безсумнів-
но зумисна галицька мова не має нічого спільного с тією чистово-
українською мовою, котрою автор колись передніше писав свої
оновідання й статті за ддя Галичини. Автор зумисне минає деякі укра-
їнські слова й форми, котрі перше вживав а потім іськ скрізь
понаставляв галицьких. Цей невеличкий етюд ввесь засищений
густо та рясно галицькими та й польськими словами, куди не
кинь оком. Автор вже не пише—панч Юрко, або парубок (як
писав Кошисський), а каже—юнак Юрко, може й ддя високого
стиля. А далі бачимо й польські, і галицькі, і навіть подекуди й
Кулішівські черниговські архаїчні слова: прагнуло (польське, укра-
їн.—жадало), зь—окрема (окроми,—парізно), надолужити (возна-
градити), озивалось (обязувалось), відь світу (од сьвіта), кому-будь
(кому-небудь, будьі-кому), поузь його (проз його), писню юнаць-
ку, потому (потім), до світла вертати (до світла вертатись), за-
тримала (задержала), заснитивь на нимь (на йому, на ньому),
міський (це польське, українск.—міський), млюсть, вь своїй владі
(władza—міць, сила, а не власть), рухливий, (ворухливий) і прал
(одразу, в одну міть), зь рознукою, одволонуть уста (одволонуть—
отсырть, це середній дієслов, як от — ходить, і не ставиться з
виш. над.), стунни (ступіні — польське), однако (однаково), нав-
коло (навкругу), хтів (хотів), тебе лишнь (великорус. тебя лишнь),
скоро ты руку простягнешь (лишь только ты руку протянешь,
«скоро» тут—по-українському—незабаром), тихше (тихіше), скар-
га, згирдливо, розначливо, завмірало (з одчаю вмірало, замірало).
зоколу, з'осибна, навколо, всевладною ласкою. И скрізь—ступні
ступнями, неначе автор одразу забувсь про українські ступіні! й
скрізь галицьке — сей, сю, від, отсе, неначе українського — цей,
цю, од—вже й на сьвіті не животіє! Про йіх животіння він не-
паче вже й забувсь!

От така хмара галицьких та польських слів облягла три
листочкі, чи шість боків етюда! Багато українських слів чи зу-
мисне, чи несвідомо, автор покинув й зміняв йіх на польські

та галицькі. Можна сказати не вагаючись, що й сама занедбана й покинута українська мова в оповіданні дійшла до такої «розпукки та розначу» (одчаю), до такого смутку та одчаю, до якого дійшов і сам юнак Юрко. Є тут і російська—стужа, і зашлий, Кулішеві слова—несвітський холод, юнак, днедавні літа, лівиця, правиця, і т. д.

В цьому невеличкому лірико-психологічному етюдіві дієвих пригод, дієвих фактів сліве нема ніяких. Молодий юнак Юрко, нагулявшись та находявшись одного нішнього весняного вечора, входе вобляги в свою тісну кімнатку, сьвіте сьвітло. В нічні тиші, в самотні на його несподівано находять сумні думки, що він живе один в самотні, що йому нема до кого й слова промовить. Глянув він на книжки, хотів сісти за роботу, але потяг до праці чомусь зник в його, так що він не міг навіть присилувати себе до роботи. Книжки стали йому неприємні. Чудовий весняний вечір, пахонці бузку, недавнє прогуляння—все це не дуже то сиріяло кабінетні книжні роботи. Він почав нікати по кімнатці, ступив кілька ступнів, (в його ступнів), але ході в тісні кімнатці, ті кілька ступнів вяршили його душу і ніби злякали. Він простує до вікна, одивне його: скріль надворі тихо й мертво. Нігде ні живої душі. Він впадає в смуток та задуму, що він один на сьвіті, що ніхто не пригорне його. Він не сподівається ві од кого ласки, не жде, щоб його вглядила будлічня м'яка рука. На його находє одчай і туга, чи то пак він впадає в польський «рознач», і каже: «однаково—чи жив, чи загинув». Оце й увесь дієвий зміст, уся фактична основа оповідання. Але ж піткання лягло на ту основу?

Лягло на ту основу щось дивовижне, щось таки просто декадентське; неначе поезії в празі, неначе вірші, розібгані й розгорнуті, та ще й вірші, безперечно складані класичним гекзаметром, і до цих віршів ніби додані прозаїчна прелюдія та деякі місця в оповіданні, вже таксамо написані прозою. В тоні оповідання примітний потяг до величності: стиль тягучий, розтягнутий, мов стародавні класичні гекзаметри. Д. Єфремов, прихильник кулішевого поважного, величнього стилю, котрий в

Куліша часом переходе в робляність, а то і в манерність. Але в Куліша такий стиль трапляється часом пряди-годи, місяцями, і тільки в своєму «Богдані Хмельницькому», історичному еподі, Куліш силкувався підробитись під мову козацьких дум; робив такий самий розклад слів в періодах, ставив дієслони на кінці мислі, а імення прикметні ставив позад іменнів предметних та ще й с стародавнім черниговським повним закінченням: на стороні чужій, в дорогу далекую, на воді тихій, на зорі ясній, і т. д. Таку переставку іменнів зробив небіжчик Куліш і в мосму рукописові «Причини» і подав в Львів до друку. Питався я в його, на віщо ви попереставляли та: імення? А він каже міні: для поважності й величності мови. Я мусів знов переставлять ці слова на свої природні місця, відновив в Київі «Причину», та й то де-не-де таки позостававсь цей, тенер чудний розклад слів в «Причині». Д. Сфремов взяв собі за зразець цей бунім-то величний, але й справді надто старомодній і манерний Кулішев стиль, і... вийшов в його просто таки стиль неевдокласичній, та ще й з гекзаметрами подекуди навіть в прозі, до чого вони зовсім не стосуються, і де вони не придатні.

Як я почав читати це оповідання д. Сфремова, то довгенько не міг вгамить, що воно таке? Міні спочатку все здавалось, що це якийсь переклад з грецького, щось схоже на Гіндічів переклад «Ілліади», або що. Розклад слів якийсь чудний. Слова скрізь не на своєму природньому місці, ніби перетасовані і в безладді розкидані, де трапилось. Дієслони часто стремлять аж на кінці довжелезних фраз; імення й надіжі поставлені по-латинському, як от, приміром: «один тільки *скрегіт сердитий ключа* привітав мене... того *глибокою стій німубвання*... Я опинився в комірчині тісенькій... І знов круг одинця *убійчяя* темрава і *тиша мотльняя* наує». Часом трапляються фрази, неначе вивернуті навиворіт, або навпаки: «болоче й гірко йому на душі стало. Наче сволохані пташки, трівожно думки навертались..... і міцно держав в своїй владі все тут.

Це такий кінець фрази. Я пробував місяцями читать такі місяця навпаки, од кінця, а потім од середини фраз, і тільки, пе-

реномерувши слова зверху, постеріг і виймав тям у в тих дивовижних періодах.

Цю пролу в оповіданні можна подекуди навіть скандувать, неначе якісь грецькі або латинські вірші: «Помалу, поволі смерт кало, немов потихеньку земля заінадатась в белодню глибоку; все далі та далі і т. д.» Як баче читалник, в оповіданні вийшла не Кулішева величність мови, не величність мови в козацьких думках, а вийшла просто таки стародавня мова старого класицизма, вийшло щось с такими довгелецькими риторичними періодами, що на превелику силу можна дочитать до кінця. Стиль його скинувся на псевдокласичні передішні твори XVIII віку в Феофана Прокоповича та в Ломоносова, або в Тредьяковського.

Окрім того, в оповіданні скрізь розкидані слова вкупі с синонімами, чи що, по двос вкупі, злучені сподобною для галичан принципкою, чи тіре — нустан — вітрець, матуха — доля, неслися — котились, затремтіло — забилося серце, просило — благало, не лаєка — теню, зігнувся — похилився, проишно — глумливо, потиху — помалу. Неможна назватъ цю форму двойчастих, ніби складових слів не парозною. В казках часом трапляються такі слова: «Помалу — малу, братіку, грай! Я коза-дереза, Лисичка-сестричка, курау-верау і т. д. Д. Мирний часом вживає такі ніби синоніми чи омоніми по двос слів вкупі, хоч їх доконешне треба б ставити окреми, нарізно од одного, і не злучать докути через тіре. Д. Сфремов певно вважав на таку форму, як на прикмету поважності й величності стиля, і накидав цієї величності цілий оберемок, так що од такої величності читалника бере сьміх. С в оповіданні деякі форми, перебиті з дум: «не мов би на вольную волю, на тихій води, на ясній зорі дверей в них (в стінах) шукають»... Але й ці слова в думках, до мова мовиться про дуже далекий вольний рідний край, і справді придатні там і стоять ніби на своєму місці. А в оповіданні вони ніякої величності не додають, бо стосуються до звичайного, вузьенького життєвого сюжета в оповіданні. В д. Грінченка, правда, часом трапляються Кулішівські церковні слова, як от: пішли бо вони (бо вони пішли), яко — замість як, але це в його

трапляється дуже рідко і не дуже ганжує його народню чисту мову.

Як бачимо, пунінок новомодної мови в «Ходімо за Ним», так дбайливо виданому в Петербурзі, вже роспукався й зацівів в альманасі «З потоку життя» в утворі д. Сфремова дивовижною квіткою. Цей утвір д. Сфремова дуже скидається на такі поезії в прозі, які пишуть декаденти. В цьому оновіданні така сама, ніби віршова форма, такий самий погли до стародавньої мови, як і в французьких декадентів, такі ж сліве самі думки й почування: при незначній кількості фактів. Тон оновідання суб'єктивний, песимістичний без поважних причин, або особових, життєвих, або соціальних чи національних, як у нас часто поводить ся. Смутні почування вилитись неначе віршовою прозою; подекуди навіть трапляються ніби випадкові рими. Колись автор нагадався на декадентських пісьмаків, а найбільше на декадента д. Хоткевича, а це й сам він, чи зумисне чи незумисне, нещодівано став декадентом, та ще й дуже смутним. Але горе почувливого Юрка, та й «юнаків» сум так занутивавсь з головою в довгелецьких старомодних періодах та в польських і галицьких чудних словах, що й не варуше серця, не збуджує в душі спочування в співбоління (состраданія) до юнака Юрка. Усе тут дуте, мертве, бо робляне й тенденційне. А в пісьменстві, як і в инчому штучництві (искусстві), усе робляне й підробляне, усе вигадане не може бути художнім, і через те не може бути і сподобним для читальників.

По мові цей утвір д. Сфремова скинувся на мову відомих риторичних, буцім то величніх, промов Ломоносова й Тредьяковського з їх латинським розкладом слів, з латинською відомою синтактикою, з дієсловами на самому кінці довгих періодів. Було б краще, якби автор покинув оту нову поведенню (моду) на все галицьке, та ще й оті ніби то величні—долі-мачухи, оте — навколо, зокрема, тихше, згїрдливо (гордовито), оте смішше—від, біля, позаяк, зокрема, що тхне чимсь чужомовним, ніби словацьким, та старомодне, вже вимерше сліве скрізь на Україні—сей, ся, сю, отсе,—та не «вернув» (як пише автор по-галицький), а

вернувся до народньої своєї звенигородської мови, котрою він ще недавно писав і вже написав чимало для Галичини статтів і для України гарненьких оновданнів народньою мовою.

Нехай автор, (та й інші сьогочасні часописні письменники), не подивує, що навіть мова утворів таких галицьких письменників селюків, як от д. Бордуляк та д. Кобринська, це ж буде мова багато більше українська, навіть чисто українська в прирівнянні до неї мови д. Єфремова в його згаданому утворі, та й мови декотрих інших українських утворів, зміщених в альманасі «С потока життя». Читалники вже уявки бачять, які овоці продали з цього пьїту в альманасі, складяному ще колись передніше, ще до видавання часописів, і тільки запізняному виданню певно через цензурну тяганину, або з якоїсь инчої невідомої видавницької причини.

При ці нагоді я мушу додати, що саме підроблювання під такий буцім-то високий стиль козацьких дум було помилкою і в небіжчика Куліша, і в його наслідувачів. Високий, чи якийсь там опрічний стиль в козацьких думах зовсім не стосується вишнатовко до дум, бо і в думах той стиль не свій власний, не самостійний, а таксамо перейнятий, позичений. Д. Житоцький, як вчений і досвідний кміта (наблюдатель) над давньою українською письменською мовою XVII й XVIII віку, докладно вивчив і доказав, що думи складав не народ, а складали їх певно якісь спудеї або книжники с Київо-Могилянської академії ¹⁾. І сираці, навіть не дуже кмітлива людина одразу може приємітити, що в думах не такий розклад слів, не така й синтактика, як в звичайних народніх піснях, що в думах стиль не народній, а більше книжний, вірші надто довгі с книжнім тогочасним псевдо-класичним розкладом слів. Виходе, що й Куліш, підроблюючись в своєму потягові до величності стиля під стиль дум, замість того...

¹⁾ В думі: «Гей не дивуйте добрії люде!» с вірш, де вживається слово —жизности, замість—до живоття: „доки вашої жизниности“. Це слово й тепер вживається коло Білої-Церкви. Певно автор цієї думи був книжник білоцерківець.

недорохить потрапив на давній книжній, псевдокласичній стиль. А прихильники Кудішевого, ніби — то величнього стиля вже зо-всім збились на стежку псевдокласичнього стиля в Теофана Прокоповича, Ломоносова та Тредьяковського, добре відомого їм по школі. І виїшло в їх щось і справді навіть «днедавнє» (ветхе доньми), багато давніше од козацьких дум, що подихає ще давнішим староттям (древністю).

Коли ще в тридцятих роках в Максимовича з'явилась думка, щоб трохи наблизити українську книжню мову до російської, так щоб і великоросси змогли розуміть українську мову, він тоді ото й завів свій правоніс: о з данком та ъ — кѡнь, вѡль, хлѣбъ, сиѣтъ, огѣрки і т. д. і через це паробив багато шкоди для української книжньої мови. В наш час ті добродії, що силкуються як мога далі одхилити українську книжню мову од російської, ще гірше їй пошкодили, бо панхали в книжню мову багато стародавніх галицьких та велику силу польських слів, що й до того завели галицький правоніс з церковно-славянськими ериками, пасриками та умовними точками, нерейнятими таксамо з церковної мови. Вони виробили якусь партійну часописну мову, мову свого власного кружка, чи, як теперички кажуть, свого клуба. Цю часописну сьогочасну мову можна назвати українською тільки в широкому розумінні пісьменства, як от до українського пісьменства треба ж прилучувать і «Литовський статутъ XVI віку, і волинські літописі, і пісьменство XVII та XVIII віку, і акти козацького періода української історії, й утвори Григорія Саввича Сковороди і т. д. Часописна теперішня мова галицька, але не українська. І самі видавці часописів пеначе пишуть не для українського громадянства, а самі для себе. Самі пишуть і... самі себе й читають, бо такої недоладної й чудної мови публіка не перетривить. Що часописна мова партійна й зумисна, що не всі польські й галицькі слова беруться тільки знезнавки та з нетямучести, не видно по тому, що, наприклад, усі часописі похонили слова: від. відповідав, або й польські слова: мешкання, помешканне, («Гром.-Д.» «Волин. Укр.») він мешкає, мешкав («Рід. Кр.» «Слобожанщ.»). Я певний в тому, що кожний с тих пісь-

меників добре знає хоч це, що таких слів нема в українські мовні, а є слова: квартира, житло, комірне, (жилище, хата), квартирус, живе на квартирі. Одначе усі вони вживають ці слова, буцім-то галицькі, само-по собі зумисне... Йім байдужісінько про те, що публіка не втяме того—мешканис, помешканис, мешкав, і т. д. Нашим письменникам треба таки зараз покинуть оту галицьку мову й писати народною українською мовою, котрою в наш час говоре народ на Україні. З далеких окраїн та говірок можна брать тільки поодичні слова, а не надіжі та усякі перехідні до сусідніх мов форми слів. Перше за все йім треба змінить галицьке—від на українське—од, через що стане легше читать часописі й книжки, бо цей *від* в приставках заважає розбірать тяму слів і неначе надіває на слова машкару, котру передніше треба скинуть с слів, щоб вишукать (видшукати) справденне українське слово. А це ж загайка в читанні часописів.

А коли держаться живої сьогочасної народної мови, то треба доконешне повикидять з нашої часописної мови чимало померших форм, як от: мені, сей, отсе, від, відгукнутись, відсікти, галицьке—відшукать, відчувати (почувать), також, лише та й саме, й в дат. та предл. надіжах йменнів прикметних та лічбових і писати, як говорять, та як сьпівають в піснях: «На ті калиноньці сивая зозуля» (Каменец. — „Кіев. Стар.“ 1905 р.). «Гей ходять мыленькій, та й голуб сивенькій та по *круті* горі». — («Матеріали по етнографіи бессар. русиновъ». Нестеровського. «Кіев. Ст.» 1905 г. окт. бік 92). «Парубкам по гарні дівоцьці» («Кіев. Ст.» 1906 р. мар.). Міні вже давно казали усякі читальники, на що то в моїх писаннях на кінцях показаних передніше надіжів теліпається *оте—й*, що дуже заважає в читанні, як щось зайве. А наші деякі письменики кажуть міні зовсім инче: що читати ті слова без букв—й на кінці дуже трудно: все недоброхіть спиняється та шукаеш того *й*. На це треба сказать, що незвичких до цього письменників — жменя, а читальників, хвалить Бога, вже маємо може й мільйон, а може й білше, та ще й між селюками, котрім це неіотрібно—й і справді дуже перебаранчає в читанні, як щось зовсім зайве. Шкодитиме воно й шко-

лирам в школах. Кому ж треба годить? чи жмені, чи мільйонам, котрим і справді найуподобніше читати так, як вони самі говорять? Наші письменники все забувають, що книжки животіють для читалників, а не для самих письменників, для їх невеличкого гурточка, таксамо як усякі правлєники та урядовці животіють для громадянства, для суспільства, а не громадянство—для їх і ради їх, неначе якась інертна кучугура. Це треба нам завжди мати на увазі. В давнє староття (древность, народ. слово) кружок письменників—це була теж каста на зраєць касті жерців, котрі таксамо мали свою кастову літературу, переважно духовну сьвященну, і в усі часи завжди держались непохитно й уерто своєї давньої першої книжньої мови. тісі, на котрі зьявились перші книги їх письменства. І ця мова с плином часу ставала навіть сьвятою. Римські папи й тепер тільки вісім стародавніх мов вважають за сьвячені мови, на котрих тільки й дозволяно одправляти службу божу... Це нам треба завжди мати на увазі... щоб часом с плином віків такі провинціяльнами, як от, прикладом, отой галицький *від*, подольське *біля*, (попсоване — відля, подлѣ), задеснянський *сей*, галяцьке—*також, лише*, листе, естнованне (Зпн. Наук. Т. к. III, бік 44. 1906 р.) *оголошення* (оповіщення, оповістка) і т. д. не присьвятялись в книжках, коли вже не тільки молоді письменники, але й немолодий д. Руссов в 134 № «Громадської Думки» перейшов на такі стародавні галицизми, як: «що мені у сьому дописові... Не казав я *також*... українського клубу (клуба, польськ. род. п.)... прошу *від* мене наявити... що я *обстоюю* (окружаю—буде по-українському) аграріїв (встоюю за аграріїв). Аж чудно міні читать усе це прѣ таких метаморфозах в старого, досьвідного в мовних справах письменника, коли замісь того, щоб, встоювать, він «окружаєть аграрієвъ».

В одповідь на претензії галечан, щоб ми на Україні в українському письменстві заводили їх буцїм—то вже виробляну книжню мову в її желехівським правописом, це б то з ериками, пєериками та з церковним вже -- І, на котрому вони й самі скрізь плутаються (в праці чоловіка... цїнять в музиці,—і тут таки

зараз написано: в людській *натурі* (Зап. Наук. Товар. ки. III. 1906 р. бiк. 45). Треба сказати, що українцям варто переймати з їх письменства тільки усякі складні вдатно й виробляні в коріння народньої мови неологізми, нові слова вищого порядку, але, таких там дуже, дуже мало. Не переймати ж нам їх чудної стародавньої синтактики, польських падіжів, як от: при ходженю, (при ходінні), біганю й літаню (біганні й літанні), при рубаню, молотінню, кованю (при рубанні, молотінні, кованні), до народу, питаць, речень, (Зап. II. Тов. 1906 р. III кн. бiк. 45), та польських слів, нам зовсім ненотрібних, бо в нас є свої народні слова, їм відповідні. Не будемо ми переймати слів, виробляних з церковно-славянської мови, як, наприклад: переймлене, предиріємство (завовзяття, дивись у Рильського) подвигнене, виемоки, ходжене і т. д. Якраз би самим галичанам, не гаючи часу, зараз таки викинуть є своєї книжньої мови¹⁾ безліч польських слів і замінити їх українськими бо в їх книжках є польських слів вдвоє більше од тих, що я перелічив в наших часописях, як от: покавалкував, розпарцелювати (пошматував, рашматувать і т. д. Тоді їх книжня мова принаймні була б приступніша для українців і не здавалась би такою чудною. Та й наші часописні письменники не хангли б з галицьких книжок та газет польських слів, галицьких форм мови та польських падіжів, і не збавляли б своєї народньої мови, як би в Галичині сяклого джерело, звідкіль черпають усяку непотріб наші надто вже перейнятливі письменники.

Я не мав на думці в ці роботі систематично й поодинокі перелічувати і писати поодіночі граматичні правила. Але я мушу згадати про одно правило,—про род. падіж множ. числа тих іменів предметних середнього рода, котрі кінчаються на *я* найчастіше з двома однаковими попередніми (предыдущими) нівзгуч-

¹⁾ Вимкнути—виключити, укнути—включити. „Чого ж ти, голубко, гудеш? Як же міні не гудіти: — Вимкнули пірця є правого брильця єще вчера звечора. (Кіев. Ст. 1906 р. бiк 75. Пісві хотинь. новіта бесараб г. II. Нестеровського)

ними буквами, та за род. пад. йменнів предметних на ь; як от: весілля, убрання, провалля, прислів'я, ймення, скатерть, оброть, відомость, подать, печать, ніч і т. д. За цей падіж згаданих мною йменнів в мене часто питають, бо ці слова і в розмові, і в книжках трапляються дуже рідко, та й таких слів в мові загалом небагато. Слова на я в подинчому числі серед. р. є попередніми двома однаковими буквами, по народні мові, кінчаються в родіт. пад. многого (або помногого) число так: весілля, провалля, убрання, прислів'я, йменнів. В Галичині цей падіж в народні мові вживається вкороченим, сукушно с польським: весіль (Зап. П. Т. 1906 р. кн. I) убрань, змагань і т. д. На Україні якби хтось спитав в селян: чи в нас в селі багато весіль? то вони й не розібрали б, про що йдеться мова, і подумали б, що питають про те, чи в їх в селі багато весел, або таки й зовсім не втімили б, за що їх питають. І я таксамо не зрозумів, як вперше почув галицьке слово—ніль, та чернобильське (радомисл. пов.)—нуль (нолів). Селяни кажуть так: ходив коло провалля, було багато весілля, в нас багато нолів. Я ходив коло людських житів, пшениць, півсів, просів, ячмінів; пукунив багато ситів; в нас повна жертка убраннів; є багато усякових (разлічних) ймення. Слово—сімів—записано мною ще й од прочан ольгопольського й липовецького новіта. С таким закінченням в род. падіжі многого числа треба писати і решту книжніх слів такого порядку, як от—виданнів, оновданнів, сподіваннів, як в наш час пише виїнятково тільки д. Грінченко та д. Кримський. А в «Рідному Краї» вже підвели під такий род. пад. і слово—зидні: «намагаються позбутись зидень» (число 36) замість українського — зиднів: зидень — це ж имен. пад. подинчого числа. В йменнях предметних женс. рода, що скінчуються на ь, або колись скінчувались на ь, а теперь втратили його, род. пад. помногого числа в сьогочасні народні мові кінчається на ів, рідко на ей; скатерть—скатертів, печать—печатів, оброть — обротів (канів. пов.), обротей і обротів (васильк. пов.), обротей (остерс. пов.), вісь—осів, ніч—ночів і ночей (це—ночей—я чув на віку тільки раз), піч — печів: (муляр казав міні

так: цього року я в хатах поставив багацько п'єчів), п'ядь — п'ядів, т'їнь—т'їнів, подать—податів. Такі слова на ь, як м'їль, с'їть, (жирь), с'їль, дерть, брость, з'абрость (почки на дерев'ї), п'отерт'ь (потер'їха), шерсть і всі слова, назначуючі абстрактні т'їмки (но-п'ятія): печаль, ненав'їсність, зав'їсність (заздр'їсть, зависть), ці всі не мають мног. числа. Ще в дитячих л'їтах я чув од старих людей слово — скатертей. Генерички м'їні таквї к'їнець став чудний, як чудним здасться слово — відомостей, що часом трапляється в наших часописях. Треба писати відомостів (знаній): це буде по—народньому.

Слова: ймення, с'їм'я, т'їм'я, в'їм'я, пол'є, вес'їлля, провалля, присл'їв'я, подв'їр'я, в'їр'я і т. д. в народні українські мови в род. п. мног. числа вживаються ось як: йменнів, с'їм'їв, т'їм'їв, в'їм'їв, пол'їв, вес'їлл'їв, провалл'їв, присл'їв'їв, подв'їр'їв, в'їр'їв і т. д. По часописній мові та по граматичній галицької говірки д. Залозного род. п. мн. числа цих слів буде виче: ймень, с'їмей, т'їмен, в'їмен, пол'є, (п'їль), вес'їль, проваль, присл'їв, подв'їр'ь, в'їр'ь і т. д.

На українському часописному «новоязиччї» та по псевдо-українській граматичній д. Залозного виїде, прим'їром, така кон-струкція при вживанні цих слів в фразях, само по собі часопис-них: зустрічаючися та зупиняючися с своєю м'їлою аж за селом, біля останніх подв'їр'ь, біля самих в'їр'ь, над оконом, він відходив від неї аж с'ївом. Якось раз, розпроцавшись, він зупинився да-леченько за с'їлом аж біля останніх в'їр'ь на окнах, та біля пол'є (або п'їля, відля п'їль). Саме тоді на селі справляли багато вес'їль. В перекладі з цього часописного жаргона по псевдо-українській, це б то по галицькій граматичній, написані в Полтаві д. Залозним, на українську народню мову це все виїде так: стрічаючися та спиняючися с своєю м'їлою аж за селом, коло останніх подв'їр'їв, коло в'їр'їв на окнах, він одходив од неї аж с'ївом. Якось раз, роспроцавшись, він спинився далеченько за селом, аж коло остан-ніх в'їр'їв на окопах та коло пол'їв. Саме тоді на селі справляли багато вес'їлл'їв.

Само по собі виjde, що ні широка публіка на Україні, ні наші селяни не втямлять такого новоязиччя, що то за «біля, поль, подвірь, весіль» і т. д. Коли небіжчик Пичин в свої статті про мову галицьких москвофілів: «Особий русській язык» назвав те москвофільське *язычіє*, якимсь опрiчнім, «четвертим» русским язиком», то ми маємо право так назвати й оттаке українське новоязиччя.

Це вже не кульокиди на широку публіку, а щось багато більше й дужче. В Берліні в час революції 1848 року після того, як король звелів стрелять з гармат на стовпице людей на майдані, одна куля загрузла в сьтіні на самому вуглі одного дома. Якийсь штукарь вночі прилінив на ті кулі листок цаперу з написом: «мосму коханому народові». Такий достоту напис можна б при-тудити і до нашого українського поволзиччя: «нашому коханому українському народові», а я ще додав би:—і нашим коханим українським школярам. Бо цю ж мову й галицький дивовижний правонис вже заводять в школьні книжки для народа. Недурно ж широка публіка схаранудилась і стала гонки од таких гостинців—«нашому коханому народові».

І чудне діло скоїлося в нас. Усі письменники ніби закохались в деякі галицькі слова «Вільна Україна» закохалась в «росшуку» та в польський «розпач», д. Чернявський закохався в польські «кроки», в «оновідань» та в якусь—«вільну лаву». Пичий закохавсь у якісь «ступні» (ступіні). А всі часописі загалом закохані в «біля» та в «від—а», та ще так, що його встачляють «заднім числом» і небіжчикові Старіцькому (Зоря) і Крошівницькому і т. д.

Ми й справд народ якийсь опрiчний од инчих народів. з особовими потягами та симпатіями до якихсь одних слів, з неприхильністю до инчих, та ще й своїх рідних. Ми трохи скину-лись вдачею на талмудського бога, про котрого пишеться в Тал-муді, що він зранку до обіднього часу оглядає сьвіти, а в по-обідній час одпочиває—й бавиться буквами єврейської азбуки. Але йому найсподобніші дві букви: велике *мем* та мале *нун*. І він садовить їх собі на коліна, а вони сьївають йому дивні

письні. Щось і в нас є схоже... Чи це не якесь декаденство нової моди? Чи це не манерничання?

В псевдо-українській граматиці П. Залозного (це вкорочена граMATика галицької підмови, або говірки) поставлено, як зразець, для склоніння іменнів предметних з паростками, на мя—слово ім'я (імя) с творительним надіжем—ім'ям, іменем, предл. (в ім'ю) (імью), з іменіт. і родит. мног. числа—ім'я, імен, це й приписана примітка: «но цьому взірцеві відмінюються (змінюються) іменники середнього роду (рода): тім'я, вим'я (віми), плем'я і т. д. Це виходе, що такі й схожі на їх українські слова повинні склонятися оттак: предлож. над.—на тімью, на вимью, в племью і в імені, а за ними й такі слова: на вірью, на подвірью, в коноплянім сімью; імен. надіж. мног. числа, буде так: тімя і тімена, вімя і вімена, племя і племена, а родит. над. мн. числа—буде—вімен, тімен, племен і т. д.

Д. Залозному зовсім не треба було ставити самого слова—ім'я, як зразець для склоніння слів з паростками. На Україні старе це слово вимовляють ім'я, а не імя, воно певно вже й вивелось з народної мови. В колядках воно ще трапляється. В колядці: «На Сіянські горі церквця стоїть» співвають: «Дали йому ім'я свитого Петра». Але про народні письні треба загалом сказати, що в їх держиться багацько стародавніх слів. В народні живі мові замість його вживається в наш час слово—імення. Ще в сорокових роках, як я був хлопцем, міні доводилось чути од старих бабів питання: «як тебе на ім'я»? а теперички я вже цього слова не чую на селах, хоч воно може ще й животіс десь в Галичині. Через це то по цьому зразеві, поставляному д. Залозним для склоніння слів з паростком і вийдуть такі чудні надіжі, як от: на вимью, на тімью, в полумью, вімен, тімен й нича пісенітниця. Предлож. над. поодичного числа він поставив навіть щось не український, а галицько-польський. По-український цей надіж буде так: в іми (в іменні), на тімі, на вімі, в конопляному сімі (не має мног. числа) і т. д., а в мног. числі такі й личі підхожі слова склонятимуться так: тімя, вімя, імення, племя, тімів, вімів; іменнів, племів, а слова—сімі матиме так

ці надіжів мног. числі: сімьі, сімьів, як і такі от слова: подвірья—подвірїв, весілля — весіллїв, провалля—проваллїв, прислівья—прислівїв, а не—подвірь, прислівь, проваль, весіль і т. д. Слово—*сімьіа* в родіт. над. мног. ч. записане мною в катівс. повіті і од прочан. липовецького повіта квів г та ольгопольського повіта кам'янецької губернії.

Такі склоніння в падіжах, як от: піль, пітань, в ім'ю (в имь), на тілью (на тімь), дрючча (дрючтя), дрюччу, річчу (дрюччу, річчу), на обличчу (на обличчі), закінчень (закінченнів.) ніччу (ніччу) і т. д. (дивись боки 25, 27). Такі слова і, загалом, скрізь с приставками замісь—од галицького від: відділ, відміна і т. д. чудна галицька мова, котрою писавна для українців грамматика д. Залозного—не ж і справді круновська руниння, або й гармата на українську публіку й школу, що палякає й роспудить українську публіку і, загалом, багато пошкодить українські письменські справи. Од такого лиха нам теж треба б нашітувати визволеників (освободителей), та роспочинати своє письменське визвольницьке ршення.

Цей провінціяльний прийменик від, та ще *біля*, котрі чомусь претендують в наших часописях стать всеукраїнськими і зовсім знищити наші—од, коло, займають невеличкий район. Часом питаю в якого-небудь письменника, на що він пише ото—від та біля? Він одказує міні, само по собі «знезнавки та з нестимучести», що так кажуть скрізь на Україні.

А тимчасом слово—від ще животіє в Галичині та переходє в сумежні з нею повіти подольської губернії і в староконстантинівській п. волинської. В Київській губ. його зовсім нема. Я роситнував в прочан з Шабастівки, Иллінець, Манастирица (липовец. пов.) й з инчих, що знаходяться на самісінькі гришиці Подолі: вони казали, що в їх нема в мові ні-від, ні біля, та вони не чули цих слів і в подольських селах, близьких од їх. Слово—від я чув од прочан ольгопольського повіта подольськ. г. за 60 верстов за Балтою. На Правобережні України додержалось воно ще на далекому Поліссі в гродн. губ. в північні частці кобринського повіта, як подає міні Алек. Амвр. Левіцький.

В Карпатах я теж щось не чув його. Слів—біля, підля, піля—нема в Галичині, а вони є в чималій частці подольської губернії та на сумежні Волині в староконстант. а трохи далі трапляються спорадично; район їх дуже малий, як бачить читалник. В дубенському повіті Вяч. Камінський записує в піснях (Київ. Стар. 1906 р. март) «Ми хвартушка одберемо: хвартушок од слизок мокренький... Оддала мене матуся заміж (ст. 315); одвідати сядеш коли (коло) мене. В Кременці й під Острогом (с. Гульча), кажуть так-само—од.

За Дніпром ще животиють від і біля коло Харкова, бо Квітка-Основьяненко вживає ці слова, та й за ним ще харківці — д. Грінченко і д. Загірня. Зостались ці слова в полтав. губ. коло Кобеляк (Орес. И. Левіцьк.) Там вживають ці слова давні переселенці с подольської губернії. Бувши в Полтаві на службі, проїхавши полтав. губернію с півночі де Кременчуга, я нігде ні разу не чув цих слів в Полтавщині, не чув їх і од прочан харківців... В київській губернії міні трапилось чути слово — *підля* од селян с сіл коло самого Василькова: Гатне та Вільшанка. Там кажуть так: «наша хата підля (подль) церкви, підлі ставка». З цього стародавнього слова мабуть і вийшли вже попсовані слова: біля й піля. В Галичині ні підля, ні біля та піля нема в народній мові, як казав міні галицький письменник Ів. Джиджора (с. Підгаське, Галичина); замість цих слів скрізь вживається українське слово—коло.

Як казав міні д. Джиджора, слово—біля галицькі письменники переймають з нових українських часописів, с тією гадкою, що це слово вживається скрізь по всі Україні, а воно в наших часописах чомусь стало моднім. В цім разі вже наші українці пошкодили галицькому письменству. Та й я нігде не стрічав в галицьких письменників ¹⁾ цього слова! Це просто така пішла якась пове-

¹⁾ Галичани пишуть не-письменик, письменство, а письменник, писменство. Тим часом на Україні кажуть:—письменвий, а не—письменний (канів. васильк. повіті, сквирськ. п. записано мною од Спиридона Жили, село Осокирки, остерс. пов. черн. г. село Пізвяки, од

денція на ці слова в українських письменників. Тим часом народ зовсім не розуміє слів—біли, піля, ні дієсловів с приставкою—від: відкрити, відсік, відвертати, відхилився і т. д. А закидають народні книжки оттакими незрозумілими й чудними для народа словами, як вже й роблять декотрі наші письменники, це ж зовсім не педагогічно, та ще й тоді, коли в українського народа є свої відповідні слова й свої приставки до таких слів. Звідкільсь несподівано виникла в нас ніби письменська «династія цих Від—ів! Мене бере острах (опа-сеніє), щоб часом ця династія не занастила українського письменства. Я щиро жадаю, щоб ця династія мерці перетялась, як бувало с багатьома некорисними династіями. Як настане перетяток (пресї-ченіє) цієї династії, тоді може знов з'янує в нашому письменстві народня, истинно українська мова.

Чудні для нас і декотрі дієсловні с таким написанням, як от, прикладом: бє, вє і т. д. Академик Шахматов в свої рецензії на український академічний словарь д. Грінченка радить по-викидати оті непотрібні анострофи перед буквою я і т. д. і це він дає добру пораду. Видавцям україн. словаря доконешне треба по-викидати оті, совсім зайві анострофи та дві точки над і, що тільки ганжують книжки. Але ки. Шахматов радить писати дієсловні от-так: бє, вє. Але—бє, вє це ж будуть дятячі викрики (междо-метія); а не дієсловні. Дітям кажуть на селі: бє! кака! вє! не бер-ри в рот! Згадані дієсловні й інші підхожі слова найкраще писать з м'яким знаком: бье, вье, бью, вью і т. д. як і в інших словах, бо в таких випадках в словах і справді в нас в вимові це бу-нас зовсім тверда півзгучна буква, а середня, як от в словах: білше, менче, мелник, і т. д. (окрім Полісся та Галичини).

Федора Назарчука). Од слова—письменний і виводиться слова—пись-менник, письменство, а не од слова—писати. В галичан, а ще білше в буковинців примітна велика нахильність до—ы та ще й широкого, сливе великоруського: Петровы Ивановы, ны хочу і т. д. Усі такі сло-ва, як—Петрови, Иванови, письменник—будуть чудні для українців.

Ще мушу додати, що в Галичині в народні мові зовсім нема слів: зустрічатися, зустрітися, супокій, як теперички пишуть всі українські часописи без винятку. Д. Дзиджора і проф. Павловський казали міні, що в Галичині кажуть: стрічатися, сплятися, спокій, як і в нас на Україні народ каже: стрічаться, спляються, спокій, або часом кажуть: зострівся з чоловіком. На цей раз міні доведеться знов кинути докір нашим часописам, що й вони вкодиють галицькому письменству. Мабуть наші часописи вхопили ці слова: зустрівся, зустрінився, супокій з буковинських часописів та книжок, бо там певно такі форми слів живуть в народні мові, коли я патякався на їх в буковинських книжках та в хотинських народніх піснях, бо хотинський повіт межується з Буковиною. При цьому треба додати, що деякі галицькі слова, спеціально місцеві, для нашої публіки здаватимуться ніби чужомовні і, само по собі, незрозумілі, як от приміром: позаяк, майже, небавом, вказівка, пересічно і т. д., та й подольське—біля або піля, та ще й тоді, як вони натикані суснізь в рядках, як от в одного перекладника стоїть: «усі вони були майже біля нас... Це все так ясно, якби хтось написав ці дві слова німецький: усі вони були *neben bei* нас. Чи може ж читалник догадатися, або витомачить собі, що то за штука написана? А такі галицькі слінця часом трапляються таки густенько. І на що вони здались? Хіба в наші народні мові нема слів с таким достоту значінням?

Недоладу скрізь вживається в наших часописах і слово: надавати, надає в таких місцях: «це надає слову зовсім инче значіння». На селах кажуть: надало міні, або—чорт міні надав потьоняться на ярмарок в таку пегідь та сльоту; або в пісні: «усім хлопцям по дівчині, — міні бабу чорт надав». Ще кажуть і так: була я в гостях в сусіда, та в його садку надавали міні й груш, і яблук, і слів повну пазуху: дали й надали! це б то дали надто багато, аж над міру, через міру щедро. Через те то в показаних мною місцях треба б писати так: в цім разі такому слову надають ще инче значіння, це б то: окрім простого звичайного значіння, цьому слову дають ще значіння білше його міри,

над його міру, як от, прикладом, пишуть; звичайний випадок, надзвичайний випадок, наднатуральне з'явище. Хоч, само по собі, добре писати і так: цьому слову дають ще багато й інших значінь, окрім звичайного.

Слова: розуміється, зрозуміло—замість російського «понятно» зовсім зайві в українській мові. Та через його вживання часом баламутиться й сама тьма фраз, як от, наприклад: «це зрозуміло, що в дальші часи так не може бути». Тут замість російського «понятно» поставлено—прикметник (нарѣчіе) зрозуміло, не наче минувший час дієслова—розуміть, і через це песамохить виходе оттака пісенітниця: «это поняло, что на будущее время так не может быть»... В нас в часописях часом бувають такі писання, ніби це просто таки зроблений переклад з російського—до словечка, як стоять слова по-російський. От і треба було навіщо замінити слово—понятно, котре великоросси звичайно люблять вживати дуже часто, навіть замість: еге! да! Тим часом в інших мовах цього слова не вживають. Німці в цім разі кажуть: gewiss, es ist gewiss, це б то: вірно, правдиво, вѣрно. До нашої мови це слово—понятно не підхоже й навіть чудне вживанні. По-український треба сказати; само-по-собі, що в дальші часи так не може бути.

Деякі галичани ще ремствують на те, що в нас винують галицьких письменників, буцім то через їх пішов в наші часописи та в популярні книжки польський род. падіж, муж. род. неодннчого числа, як от: до обіду, до народу, до Риму і т. д. Ці добродії казали міні, що в їх в Галичині в пародній мові може тільки трохи більше таких род. падіжів, ніж на Україні. В Галичині, прикладом, не кажуть: до городу Львову, пішов до містечку, до баркану, поїхав до Парижу, а кажуть; поїхав до Парижа, до города Львова і т. д. і тільки дехто вживас в письменстві через помилку та звичку більше таких польських падіжів. І справді, галицькі письменники таки мають право обвинувачувати вже наших письменників на цей раз.

Я міг би поцітувати кілька статтів в «Рідному Краї», та в «Громадські Думці», де сливе суспіль усі такі родит. падіжі по-

ставляні з буквою *у* на кінці замість букви *а*; до городу Одесу, а маніфесту, до обіду, с классу, 17 подолисту, до вигону, в базару і т. д. Ці пісьменики і справді стали—*plus roi que roi*, перейшли через своє переймання та підроблювання усяку міру і по механичні звичці підводять під одну форму сливе усі падіжі в цьому рядку слів. Д. Грінченко казав міні, що на східні межі харківщини та катеринославщини трапляються ці падіжі таки густенько. Але з цього не виходе, що такі падіжі треба пускати в пісьменство. На ті східні окраїни, як видно по мові, багацько перейшло людей с подольської губернії ще в XVII віку. В їх мова зосталась стародавня, задубла й закоціліла на далекі од центра країні і не порушилась вперед в своєму розвиткові. Пишуть же, що на острові Джерсеї в французів зосталась і досі мова XVI віку вкупі с тодішніми громадянськими звичаями й громадянським укладом в Франції, а) в Канаді в французьких переселенців XVIII віку ще й досі навіть будують доми на зразець стародавніх, з високими здоровецькими камінами аж під стелю, з стародавньою обставою XVIII віку, з путрішнім убранням в горницях, з добрящою, але звальною старосьвіцькою мебіллю з віковичнього закатного дерева. Така там і тепер велика різниця у всьому цих країв од сьогочасної Франції! Усяка народня мова розвивається й росте органічно по біологічних законах в самому осередку нації й росповсюджується потроху до окраїн, де ще довго животіють і зостаються цілі віки старі форми мови. А в колонистів, одірваних од центрів нації, цей розвиток мови ніби сипняється, й мова атрофірується. Це треба сказати й про наші окраїніні слободи в Слобожанщині.

Там на окраїнах і в черниговщині ще й досі трапляються такі 3 лица дієсловів 2 спряжиння: ходють, роблять, мочуть, курють, жалють і т. д. Я стрів чернигівського чоловіка, котрий навіть казав: терпляють, спляють, і т. д. Усі ці форми, і показані передніше падіжі—все це схоже на допотопні животины й рослини в Австралії та на острові сьв. Єлени. Оці всі—спляють, жалють, до городу Одесу і т. д. це просто таки щось схоже на допотопні напоротники, на утконосів та кенгуру з ногами довгелецькими, як

коцюба, і через те то ці форми сьмішні, і неможна ж таки й справді засьмічувать ними письменську мову.

Ще треба додати, що в наших передішніх письменників, в Когляревського, Куліша, Глібова скрізь стоїть слово *филя* (волна), а молоді письменики сливе усі вже пишуть *хвиля*. Буковинці теж пишуть—*филя*. На Волині на селах вже кажуть *фалья*, по-польський. Треба писать *филя*, а не хвиля, бо українська фия мабуть сестра—впервих польські *фали*, і обидві виникли з одного давнього коріння. Подаючи свої писання в Галичину, я вживав слово *втямок* (понятіє). О. Огоновський змінив це слово на тямок, тямки (понятія) в свої «Історії рус. літератури» В. Марка Вовчка (в оповіданнях, виданих київським «Обществомъ грамотности») трапляється слово—стота (существо), а в Дмитренковому «Кумі мірошникові» є слово—стодній. Це безсуперечно—стотній (существенный). Обидва автори десь то чули в народній мові ці слова—стота, стотній, хоч міні й досі не доводилось його чуть. На мій погляд ці слова треба б зоставить в книжні мови, так як вони писали, а не по галицько-польському — істота, істотній. Позичені галицькі слова — існувати, еснувати, існування доконче треба змінити на українське народне слово животіть, животіння. Слова—добробит (польське), добробут краще б змінити на серед рід: добробуття, схоже на слово — життя, хоч і неологізм — доброжиття був би ясніший і зрозуміліший для народа. Замість слова — *суття* діла — краще було б вживать — *сутнота* діла (сущность діла, существо). В часописях пишуть: міні належить, це залежить не од мене, а на селах кажуть так: огород належить до мене; це од мене не залежить. В часописях пишуть: *володів* полем, а народ каже: ми *обладуємо* батькове поле (владѣємь); дитина вже володає ручками, стара баба не володає вже ногами.

Ще додаю кілька слів про значковий чи стенографічний правопис в наших нових часописях, бо фонетичного правописа щось невидко... хоч кожний письменик на щось уявляє собі, що він пише чистою фонетикою. В наш час на Україні що не часопись, то й инчий правопис. Навіть в одні ті самі часописі в кожного

письменика знайдеться щось своє, особове, свій опрічній правопис в значках с причини його особового погляду на ті значки. Усе це схоже трохи на середньовікову схоластику, котра в ті давні часи морочила голову вчених, коли ніби то вчені й тямучі в науках мужі поважно обмірковували таке питання: скільки може зміститися ягідів на дзві ножа? Желехівський в Галичині завів того «св'ятого макотруса» (так звать на селах св'ято Маккавоів), взявши його в «ветхого завіта», з церковно-славянських книг. До ж шукать того поїднання книжньої мови й правописа в наших часописях! Тенерички в нас хоч ниши дисертацію, скільки треба ставити точок над займенником II, чи дві, чи три, чи чотири. Хіба ж це не тхне схоластиком? Де ж те їднання, через котре тенерички збли бучу? Не дурно ж один письменник, збитий с пуття отіми морочливими точками та ериками, казав міні, що вже наважився видати в недалекому часі книжку біз ніяких точок.... Так вони йому осточортіли! Само по собі, що не була б опозиція проти правописного безглуздя, що в наш час ованувало усі сливе часописі... Що стосується до мене, то я бачу одні ліки проти цієї значкової хвороби: вернуться до давньої кулішівки, як вернулись до неї д. Шемет, Міхновський, білше самостійні люде, в «Хліборобі» та в «Слобожанщині», та д. Немоловський в свої «Хаті», занехавши оту значкову пісенітницю. Треба б нам бути білше самостійними, не вмикуватись в галицькі правописні справи і заведбать механічне переймання. За тасих переймачів в нас в канівщині на селах кажуть так: «якби будлі хто одрізав собі пальця, то й ти б одрізав».

Якби в нас довелось завести докладну й чисту фонетику, як от в німецькому або сербському письменстві, то нам треба б писати так, як писав Драгоманів: ја прийшов, моја рада, з мојеју радоју,... (як в сербів), або так: с тьйейі причини, с тьйейі хати, він чятайе, йійі, нъіс, постѣв стъл, мої, рудї та білї. Ця фонетика в деяких виданнях траплялась. Але це все буде для громадянства дивовижне і, загалом сказавши,—буде зайве. Це була б такі крудовські гармати, котрі прогнали б і одхилили б навіки

од нас усяку публіку, не тільки широку. Та й навіщо розплюжувать таку силу букв і збавлять надаремно папір?

До якого періода розвитку російської книжної мови можна прирівнять книжню галицьку і нащадок їй—сьогочасну часописну мову на Україні? (Літературна книжня українська мова не могла до цього часу об'явитись в Росії—через цензуру).

За для цікавості я зроблю деякі виписи з зробляного Ніколасом Осиповим переклада німецької книжки: «Алківіадъ, твореніє Мейснера, изданное в чотирѣх томахъ». «Во градѣ святаго Петра 1798—і 1802 года. Це було в той час, коли 1798 року вже з'явилась на світ перша частка «Перелицьованої Елеїди» Ів. Котляревського. Книжню мову Фон-Візіна, Новікова, Богдановича, та й загалом мову того періода ще неможна назвать вченою, вищою мовою. В Фон-Візіна й Новікова в другі половині XVIII в. була гарна розмовна, міська мова, але ще не наукова, не вища. Осипову довелось зробити на тогочасну, перейняту с Києва, ще Ломоносівську, більш ригоричну, ніж наукову мову переклад з німецької, вже дійшлої, навіть трохи наукової мови, до котрої тоді ще не доросла книжня російська мова. Окрім того в той час ще не було російської чи «русскої» граматики, а була тільки церковно-славянська грамика Ломоносова, перероблена с квівської граматики Мелетія Смотрицького, та дві коротенькі російські граматики, видані в Харкові українцями для українців, для полегкості вивчення російської мови. Через не то Осипов в звичайну тодішню, не дуже то розвитку російську мову понатикав доволі густо дивовижних в наш час заплішок з чудних слів та й фраз. Ми виписусмо деякі чудасії: «Когда человекъ бываетъ обладаемъ безпредѣльнымъ любочестіемъ»... Сін дѣянія въ сосѣдственныхъ земляхъ... Сей богатый и плодоносной островъ (Сипілія)... тогда были знатныя флоты (значительные, большіе)... Островъ утопалъ въ роскошахъ... Посольство рѣдко возвращалось изъ Афинъ безъ удовольствія (безъ удовлетворенія)... Они приуготовляли для себя щиты,... чтобы простерть свои по-

Февраль 1907.

бѣды до геркулесовыхъ столбовъ... Когда спрашивали Алкивида тому о причинѣ (це щось схоже з галицьким)... до сего времени... сїи времена... сѣмяна, найменованій, завтра, посылаемая войски, сумнѣнія, цитать, изъ коликаго числа... еще жесточае... Онъ отказался отъ препоручаемаго ему званія (назначенія), унователь-но .. Онъ произвелъ в дѣйствиѣ (привелъ въ дѣйствиѣ). Вся площадь раздавалася произрѣкаемыми ему похвалами. Предприѣмлетъ на-ружная война неизбѣжна (щось схоже на галицьке переймлене). Въ надѣяніи получить... Были особливые знаки означенія (в ворожбі)... Тогда были явленія предвозвѣщающія... письма *раше*-печать. *илтребивъ* (це зевсім так як в наших часописах: *роган* снѣг—ростав, *розкіш*—роскіш, *рож*крыешия—роскрыешия (Вільн. Ук. бѣк 98)... Едва вѣрили всему пространству своего щастія. (Книга 4. бѣк I. кн. 5 боки 85—91. Не уловить [меня въ Лакедемоніи никакая прелесть кромѣ только любленія славы]. В цих книжках Осипова скрізь вживаються чудні форми прикметників (нарѣчій) та злучників (союзів), приѣменички стоять окроми, нарізно од прикметників: по томъ (потомъ), не ужели, изъ давна, съ лишком (слишкомъ), не лзя (нелзя), при томъ (притомъ), въ прочемъ (впрочемъ), естли (если), по тому что (потому что). Це вже до-стоту так, як і досі пишуть прикметники в галицьких книжках, а в нас на Україні такі форми поставили усім письменикам і на-віть міні видавці альманаха «Зъ потоку життя» в Херсоні. І га-личани, і видавці того альманаха так пишуть прикметники: в гору (вгору), до гори ногами (догори ногами), в день, в ноці, на ніч (вдень, вночі, наніч) опів почі (опівночі), в низ, на низу (вниз, нанизу) і т. д. Издавці альманаха в мосму оповіданні «Гастролі» навіть роздерли слово: влітку (лѣтомъ) і поставили дві половині слова нарізно: в літку, і вишло таке ймення предметне—літок, літку, якого нігде й на сьвіті не животиє. Але... так пишуть в Галичині, то так і вони, понаставляли усім письменикам таких форм без усякого самостійного міркування, само по собі не спи-тавшись в авторів, чи згодяться вони на таке псування їх ут-ворів. Издавці «Зъ потоку життя» поодрізували собі пальці... на галицький зразець.

Як бачять читальники, галицька книжна мова, та й наша часописна в наш час вже багато краща і вдатніша за російську письменську вищу мову кінця XVIII в. і початку XIX в. Вона навіть краща й білше вироблена, ніж мова в «Вістникъ Европы» Каченовського в двадцятих роках XIX віку. Але і в галицькій і в українській часописній мові ще й досі часом трапляються форми слів і навіть фразі, котрі скинулись на показану нами вище російську мову Осипова. Є чимало слів в наших часописах, що скинулись на Осипові „времяна, бѣлье, тяжчае, бываеть обладаемъ любочестіємъ“, як, приміром, старі провінціязьні форми слів: отсе, осе, осей, від, біля та мова в „Шерні“, як от: „зелених поль і степів, чекати на весну, (чекать, ждуть весни), осе погано... осей слободський оселедець захтів, між дикарів... не ширила казна—яких видань, надзвичайну охорону (зѣхисть), охороняти (захицать), чи приступна ж ося хоруба для курування?“ (для излеченія, для ліків—польське слово. Шершень 1906 р. № 22—23). Як бачимо, в нас з часописів тільки мову одного „Шершня“ можна поставити нарівні з мовою Осипового переклада „Алкивіада“. Але „Шершень“ заповзівся систематично й пазри проводить на Україні ультра-галицьку книжну мову. Мова в інших наших часописах багато краща од преноганої, якоїсь вибиткової мови в „Шерні“. Хіба ж такі слова, як: біля, від сього, осе, осей, (отсей, оцей) чекати на весну (польська синтактика—ждать весни), видань (виданнів), трое день, не ті ж Осипові—войски, времяна, жесточае, бѣлье і. т. д.? Це так пише в „Шерні“ Чміль (Джміль). Невно він родом з якогось закутка, де говорять якоюсь стародавньою мовою, як от говорять на півночі черниговської губернії в новозибковщині та в стародубщині, або в чорнобильщині. Але ж д. Чміль повинен мать на увазі, що „Шершень“ видається для усїєї України. Для читальників усї ці стародавні закуткові говірки здаються чудні й сьмішні. Сподіваємось, що „Шершень“ змінить свою стародавню провінціязьну (а може й тенденційно-галицьку) мову на щиро українську.

За те ж в декотрих галицьких письменників, котрі вже давно зробили силкування (усилія) писати чистою українською мовою, та в статтях Конисського, Грінченка, Лотоцького та Єфремова, колись передніше надрукованих в Галичині, письменську українську мову вже можна поставити врівні з російською книжною мовою 50-х, навіть 60-х років XIX в. Пипін в свої „Історії рус. літератури“ згадує, що ще в тридцятих роках в російських письменників були деякі змагання, хоч і незначні, як писати деякі форми слів і самі слова. А як Гоголь почав друкувати свої твори, то його мова с простими й простацькими словами так не принала до вподоби старим критикам карамзинівцям, що вони ославили його мову „лакейською“, „мовою лакейської кімнати“, й негоденною й не вартою салонів порядних панів. В самого Гоголя (в сорокових роках) ще трапляється подекуди мова, не гаразд вироблена, трапляються трохи чудні слова. А сам Гоголь в 40-вих роках писав в Петербург до своїх знайомих, що вони не так пишуть деякі слова, як нише він.

В наш час українська письменська й наукова мова і в Галичині, і на Україні в декотрих письменників, як от проф. Пулюй, Олександр Барвінський, проф. Студінський, д. Грінченко, Конисський, Маковей, профес. Кримський дійшла вже до такої міри розвитку, до якої дійшла російська мова в 60-х роках. Через це то ми думаємо, що вона варта університетських кафедр, варта й кафедр церковних, і то не тільки сільських церков. Наукова стаття проф. Кримського: „Деякі непевні критерії для діалект. старо-русских рукописів“, видана в Галичині 1906 р. написана вищою, академічною українською мовою, вартою університетської кафедри. В ці статті проф. Кримський пише по український: це, цей, од, одступити, і т. д. а не по-галицький. Такою ж вже виробляною вищою літературною мовою написана й його повість „Андрій Лаговський“, видана в Галичині позаторік. Письменська українська мова згаданих авторів вже вироблена зовсім добре, та ще й на ґрунті чисто народньої української живої мови, переважно в проф.

Кримського, д. Грінченка і проф. Студінського. Їх книжна наукова мова сливе завершена, і нею можна орудувати для вищої науки, навіть можна вже обійтись нею при перекладах наукових європейських утворів. Форми мови в їх вже встоялись і вставились міцно й правдиво. В неї згодом потім доведеться тільки вставляти вищу термінологію деяких наук, вибіраючи вдатніші терміни, вироблені галичанами. Вже маємо зраці вищої мови, котрі встоять непорушно на довгі часи, і котрих не доведеться змінювати на інші.

До такої ж міри розвитку мова дійшла в згаданих мною передніше п'яти-шісти молодих сьогочасних наших часописних письменників, але в їх мова поплямована польськими словами. Само-по-собі, їм доконешне треба обчистити свою мову од польських, перейнятих од галичан слів та од невдатних галицьких, котрі так лякають українців й одхиляють в нас од українського письменства широке громадянство. За правопис я вже й не згадую: цей значковий, просто таки сьмішний правопис треба зничити і змінити його на простішу фонетично давнішу Кулішівку, не поцсовану примішкою желехівки. Ті польські слова та желехівські правописні значки тільки ганжують (безобразять) в письменників в часописах чудову їх письменську мову.

Вже на прикінці писання цієї рбзвідки, міні с Полтави прислали, як додаток до 13 номера „Рідного Краю“, оповістку „Від (од) полтавської громади української радикально-демократичної партії“. В ці оповістці вживаються такі польсько-галицькі слова і с польським значінням, котрі перевертають догори ногами тму оповістки, бо виходе зовсім не те, чого домагаються спілники тієї партії, а щось зовсім противне тим вимаганням. В оповістці при кожному пункті вимаганням поставлені галицько-польські слова: мусить бути, мусять бути (musi być) замість українських—повинно бути, повинні бути. Слово *мушу* в українській мові має значіння таке: „я принуждён что ви-

будь сдѣлать, я вынужденъ сдѣлать въ крайнемъ случаѣ“. Кажуть такъ: я й не хотів би, але мушу позиватися з лихим су-сідом; я плакати мушу (народ. пісня); я мусів спродать воли й худобу, бо не було грошей на оплатити податів. Тільки в таких випадках і в такому значінні і вживається слово мушу. Але автор програмної оповістки пише слова: „мусить бути, мусять бути“ и там, де по-український треба б сказати: повинно бути, повинні бути (должно быть, должны быть). І виїшли вимогання партії ось які: „усі арештовані... мусять бути випущені на волю“. Це виходе таке вимогання, щоб арештовані були присилувані до того, щоб їм визволитися с тюрем. Далі в оповістці говорить-ся: „члени Державної Думи „мусить мати“ право рішати всі діла... Мова українська мусить бути заведена в судах та урядах“. Це по-український виходе от що: снільники (або снільці) Державної Думи силуються до права (принуждены) рішати всі діла. Мова українська присилувана до того, щоб їй було заведено в судах та в урядах; це б то, мову українську треба присилувать до того, щоб вона зайняла місце в судах та урядах. Далі в оповістці виходе так, що треба силувать сільські й городняські уряди складатися з виборних, що Україну треба присилувать до автономії; неначе вона цього не хоче, а їй треба силувать до автономії. В усіх цих пунктах треба було поставити замість слів:—мусить бути, мусять бути, слова: повинні бути, повинен бути. Тільки в пункті про поліцію слова—мусить бути—поставляно на своєму місці, як слід. Поліція и справді повинна бути присилувана, повинна бути силою передана громадянству. Потім далі знов ніяк неможна сказати по-український, що землі удільні, монастирські й дідицькі *мусять бути* передані хліборобам на силуваний викуп (принудительный выкуп). Землі мертві, і нікого не можуть силувати, то й їх ніхто не може присилувать до чого-небудь. Можна тільки сказати, що дідичі та монастирі (це-б-то ченці, а не церкви) і справді *мусять* згодитися на силуваний викуп. В українській мові зовсім не вживається ота польська фраза: *мусить бути*; їй зовсім нема в наші мові. Через ці фрази полтавське опові-

щення (оголошення—по часописному й галицькому) доводиться читати і добуватися до тьми в йому тільки полапки, наздогад. Й мусів прочитати цю оновістку двічі, доки розібрав і гаразд втямив, про що там мова мовиться. Ці польсько-галицькі фрази не тільки ганжують українську мову, але й збивають с пантелику того, хто гаразд знає українську народню мову, а найбільше селян. Мова цього оновіщення через показані не українські фразки таксамо скинулася на „курьерское стремление“ (потяг—поїзд) та на „пассажирское влечение“ в херсонському альмапасі „С потока життя“ або й на Осипові фрази 1798 року: „они едва вѣрили всему пространству своего счастья“. Але ця оновістка якась вибиткова через помилку в двох тільки словах. Цю галицько-польську фразу: „мусить бути“ доконче треба зовсім вимкнути з української мови, бо вона шкодить яспому й докладному розумінню написаного, перевертаючи тям фрази зовсім навиворіт, догори ногами.

Автор спочатку свої оновістки скрізь вживає галицький приєменник *од*, але трохи згодом мабуть забувся і збився на український приєменник *од*. Й жадаю (по-польськ.—прагну), щоб автор все так збивався: вишло б в його чисто по-українському. Ще мушу додати, що автор добре зробив би, якби зовсім перестав вживати стародавні займенники: сей, отсей, сі, сю і т. д. бо й ця старовина заважає при читанні його оновістки.

Сказавши поправді, якби не тільки наші, але й великоруські письменники друкували в часописах усі статті такою могою, якою пишуть усія дописувачі кореспонденти і не пиклювались справлянням, то і в російських часописах вишла б мова чудернацька і зовсім таки не літературна. Само по собі, на редакторах лежить повинність виправляння (препогане слово—обовязок треба б теж викинути з мови) мови в кореспонденціях. Але як редакція буде тенденційна, що стосується до книжної мови, а за коректуру візьметься якийсь нетям, або таксамо якийсь тенденційний оглашений чоловік, то вони, само по собі, зганжують ¹⁾ (обезобразить) і спаскудять україн-

ську книжню мову. Недурно ж в нас кажуть, що тепер на Україні заводять правніше не письменники, а їх видавці та корректорі. І це таки правда.

Коли наші часописні письменники вже прожнулися перейнятою галицькою книжною мовою так, що вона органічно зрослася з їх психичним прирядям, коли вони вже й думають такою мовою, та ще коли в їх засія в головах тенденція, тоді справа книжньої української мови буде на довгий час неоправна або й запагублена. В українському письменстві затривається такий період книжньої мови, який був в великоруському письменстві після Тредьяковського в другій половині XVIII в. і спочатку XIX віку, коли ще писали, наприклад: дешасе, чернае, жесточае, кой, великой дождь, войска, времяна, о причинѣ времяни, за оную гордость, третіе (третье; посольство, въ надѣяніи, безпокойствіе, встребитъ (встребятъ) і. т. д. (Львівцядь, перев. Осипова, книга 4. 1802 г.). Хіба ж теперички в наших часописах такі слова, як з-окрема, з-осібно, окремай (опрічний, окрѣпний, парізный) роскіш, рѣзтав (рѣстав) в столітті, від, відвіт, сей, (оний), о-стільки, лише, оповідань (оповіданнів), мусить бути (повинно бути), також (так-само), біля, піля (підля, подль), не те ж саме, що великоруське того-часне—времяна оные, войска, въ надѣяніи, встребитъ і т. д. коли ще не знали гаразд, яким способом склонять деякі слова, або хапали і вносили в книжню мову усякові провінціальні форми слів, падіжі та все инче, як і в нас не знають таких українських падіжів, як от: йменнів, сімьів, значіннів, оповіданнів, вескльів, проваллів, полів, житів, пшениців, просів (посіви), снів, садів (в здрох), в столітті, в значінні, в житті (в життю)

¹⁾ Слово гайжа—порч. илзав. походить од слова гавить—поричать, опоганювати. На селах кажуть так: цей кивъ з гайжою: киватий ніс гайжух й непогане лице (безобразить, портить лице). Слово поганий вийшло од дієслова—гавить: поганий значиться—обганяний, опоганяний, а не од латинського paganus—сільський, шкільський, жмучеський.

народа (а не народу), оркестра, до обіда, до города, а не оркестру, до обіду, до городу, і т. д. Як же це все залежить од незнання народньої мови, та од нетямучести тільки в деяких письменників, а не в усіх, тоді тямущим редакторам нетрудно буде об'яснити та обшкребти цю всю дуску через механічне виправлення мови.

Само по собі, що в наш час ще неможна вимагати од молодих часописних письменників, щоб вони, не пройшовши української школи й не знаючи української граматики, доконали не постачали в часописах зразеву та ще й вищу українську мову й без усяких чужомовних слів. Це була б несправедлива намога, або й причепливість людей непоміркованих, нетямущих в справах вироблювання книжньої мови, або неспріючих розвитку української письменської мови. Таких причеп та ворогів, ладних чеплятися до нас, ми маємо навкруги така доволі. Але нам нетреба вважати на причепливість та лайку таких нападників. Українська мова вже дійшла до значної міри письменського розвитку: в нашому письменстві стільки значних, вдатних талантів, що нам можна й нехтувати усяким ворожим гвеканням та лайкою. Кожна європейська книжна, письменська мова це є мішанина з відусіль перейнятих слів, позапаних з стародавніх мов, окрім діба німецької мови, може найчистішої од усяких примішок. Небіжчик Пущін в свої „Історії руської літератури“ каже, що „літературний руський язък самый чистый изъ всѣхъ европейскихъ язковъ“. І справді, до Петра Великого, це-б-то до початку XVII віку в москвовському царстві все писалося церковно-славянською мовою. В перші половині XVII віку Ломоносов, добре визначивши в Київсько-Могилянській академії тодішню славянсько-українську вищу, вже вироблену наукову мову, перейняв її й приточив до великоруської мови, але не народньої сільської, а міської, само по собі поєднуючи українські слова і поставивши натомісць великоруські, ще й зоставив стародавню латинську синтактику. Карамзин та Пушкін виправляли той дивовижний стародавній розклад слів в фразах на зразець французької мови (та й своєї), в котрі розклад слів

бляжчий до російського. Згодом потім, як почались розвиватися науки, великоруські вчені не вироблювали нових слів та наукових термінів з великоруської мови, а брали їх з європейських мов і напхали їх велику силу в книжню наукову мову. В медичинських книгах і теперички трапляються часто фрази, в котрих як раз половина слів, позичених в чужих мов. Російська книжня мова і справді така ряба, така мшана, що один англичанин довгенько поживши в Росії, ще не так давно писав в англійській часописі, що в Росії говорять воднобіз на двох мовах: на народні великоруські мові і на церковно-славянські. Той українець, що гаразд знає церковно-славянську мову, або той, що вчився в духовних школах, одразу заприкмітить в книжні російські мові ті дві течії, ніби білі та чорні нитки, сплетяні до купи. А до цих двох течій ще додана третя течія: кілька десятків тисяч усякових чужомовних слів, ваханнях звідусіль. Вийшла й справді таки добре риба мшанина. Якби Ломоносов не забрав с старої київо-могилянської книжньої української мови того шару вищої наукової мови, виробляного в церковно-славянській, то той верхній вищий шар так і зостався б в наші книжні мові й до нашого часу. Через те, само-по-собі, в наші книжні мові було б біле піткання, і основа з чорних ниток, і наша книжня мова була б недуже приступна й зрозуміла для народа, як теперички книжня російська мова неясна й недуже зрозуміла для великоруського селянина, бо в неї натикана сила слів, викованих в Київі з церковно-славянської мови. Для нас випало може и лучче, що Ломоносов позгрібав ті верхні шарі з давньої київської мови, й загарбав для російської тогочасної книжньої мови. Усякові неологізми, чи як їх дращуть всьмішки, „ковані слова“ в сьогочасні наші мові безсумнісно будуть приступніші й зрозуміліші для українського народа, ніж слова, виковані за „царя Хмеля“ с церковно-славянської мови, бо наші неологізми виробляються с коріння народньої сьогочасної живої мови. А там на півночі ще і в наш час, наприклад, деякі „укази та маніфести“ і, можна сказати, суспіль усі архієрейські й синодальні «посланія» та оповіщення

ще й досі пишуться такою стародавньою мовою, неначе й їх ще в староття, (въ древности), ще в XVII віку писав в Книзі або Феофан Прокопович, або Лазарь Баранович, тільки повикладавши такі слова, як от: альбо, поневаж, кеди, яспе в Богу освѣценому вельможному господиу? кир... митрополиту, і т. д. В цих офіційних російських писаннях скрізь навіть поставляні ймення прикметні позад йменнів предметних.

З цієї причини в російській книжній мові й досі вживається безліч таких стародавніх, кованих з церковно-славянської мови слів, що тільки плечима здвигнеш, коли гаразд розбереш й їх і розмовнеш, звідкіль вони повстали, хоч би, приміром, такі дивовижні слова, як: приобрѣтати, приобрѣтеніе (неначе «обрѣшеніе главы Іоанна Хрестителя»), человеконенавистничество, человеконенавистническій, сверхъестественный, вдохновеніе, единомышленникъ (україн. народис—однодум, односум), соответствіе, сообразать, сообразительный, предшественникъ і т. д. Що то за—*шестственик*, або *мысленик* та—(со) образать, або (со) образительный? Коли вже там держаться писменики таких форм в мові, то треба писати так і інші слова, як от: морешественникъ, пѣшешественникъ. Усі такі слова нагадують ирмоси й тропарі, як от, приміром: «Яко посуху пѣшенествова Израиль по безднѣ стопами»... Окрім того в російську мову промкнулось багачко слів *умовних*, котрим тільки йо звичці дають яке-небудь значіння, як от приміром: равнодушный, благодушіе, равнодушіе, подчиняться, подчиненіе і т. д. Що це за рівна душа? Що то за блага душа? Слово — *подчиняются* більше наведе на думку значіння — *поддѣлываться*, (одчиніті), ніж покоряться. Що за слово—*вдохновлять*, вдохновеніе, восторгъ, восторгаться, восторганіе (буквально буде — вырваніе: «ученицы восторгаху классы (колоски) и ядяху)? Якої засьнівали б нам, (як от «Кієвлянинъ») якби ми напхали в книжню українську мову такої чудасії? Недавно в «Кієвлянині» підняли на глум галицьке нове слово — попередники. А хіба ж краще російські слова: предшественники, та й усакі там «шествія», приємлю, шествують і т. д. Про сьмішки «Кієвлянина» можна сказати народньою приказкою: «насьміялась верша з болота, коли гляпе!

аж і сама в болоті», та ще й у багні дуже стародавньому, котре тхне цвіллю XII та XI віків.

Опріч того в російські книжні мові ще й досі мовна творчість вироблювання нових слів йде не на ґрунті народньої, сільської великоруської мови, а, по давні звичці, на ґрунті церковно-славянської мови, як от виробляні слова: неприемлемо, неотъемлемый, підприємствіє, і т. д. Ці всі слова такого порядку пригадують нам сьогочасні галицькі книжні слова, таксамо виробляні с старого джерела киіво-могилянської старої мови, як от, приміром: переймленіє, подвиженіє, підприємствіє, і т. д. Через те то ці галицькі слова для нас, українців теж неприйнятні (неприемлемі), бо таксамо одгонять старовиною й мертвотою, як і російські... Само по собі видно, що якби в школах люде звикли ще змалку до таких слів, то вони б не здавались чудними та *неприйнятними*, як теперички здаються нам, звикшим до живої народньої мови. Якби колись в давню давнину, приміром, замість російських слів—сообразить, сообразительный, поучительный, мореплаватели—були зведені слова:—образить (од образ), образительный человек, учительный, морешественики і т. д. то в школі звикли б і до таких недоладних та чудернацьких слів, і вони може здавались би навіть доладними й гарними, доки не зявився б якийсь сміливий реформатор, що позмінював би їх, або й повикладав з мови. Усякі такі газетчики, як от, приміром, ті, що піднімають нас на сміх в «Кієвлянині», роблять це просто таки знезнайки та з нетямучести, окрім своєї відомої тенденції — вбити й зничити нашу мову до—останку. Невже ж можна писати нам докір за те, що ми не вироблюємо нових слів с тропарів та кондаків, а з живої народньої української мови? Що невдатно виробляно, те й само зникне с книжньої паймої мови, як багацько слів вже вимкнули й викнули з російської мови, бо вони вже надто стали старі, й знікчемніли так, що стали навіть смішні, як от слова:—юный, сін, сей, опый, сѣмо, овамо, також, воочію і т. д.

Деякі російські письменники радять нам брати такі великорускі наукові слова, котрих не достачає в народві українські

мові. Але таких слів не достачає в нашій мові не дуже то багато. Народна українська мова дуже багата. В нашій мові є дуже багачко слів вищого порядку, котрим відповідають в російській книжній мові слова, вироблені з церковно-славянської мови, або й просто слова роблені, вигадані. Народна українська мова і без роблених слів дуже багата на слова вищого порядку, як от, приміром: вдача—характер, врода — естество, кмітить—наблюдают, кміта — наблюдатель, одиодум, одиосум — единомышленникъ, вандрувать, мандрувать—путешествовать, странствовать, вандрівка, мандрівка, мандрівочка—странствование, путешествіе, мадрівець — путешественникъ (мандра—зайда, почти бродяга), внодоба—вкусъ, принало до внодоби—пришлось по вкусу, сподобний — любимый, уподобний—угодный, любый, любь, уподобно — угодно, митикувать, міркувать — соображать: поміркований, непоміркований, неміркований — сообразительный, несообразительный; статковитий чоловік—положительный, силкуваться—дѣлать усиліе; силувать—принуждать. силуваний—принудительный, силкування — усиліе (галицьке перероблене з російського неологізму—зусилля), присилуваний—принужденный, животіти — существовать, животина — животное, рослина—растение, нехтувать—пренебрегать; глузувать, знуцаться — издѣваться, присилувать — принудить, силування—принужденіе, потяг — влечение къ чому, стремление; направа—настроение, направлять инструментъ—настроить, вимкнути—исключить, вимкати—исключать, одлічка—отличіе, разлица (галиц.—ріжниця) загарбати щось, загарбання — присвоить, присвоение; заграбувати, заграбити—конфисковать; човріть — прозябти, чучверіть—прозябать; зачевріть, зачучверіть, занидіть,—захиріть; загопний чоловік — увлекающийся, принадий — притлекательный, красивый; принада — притлекательность, досвідний чоловік — опытный, свѣдуций; вчинок — поступок, надбання, придбання—приобрѣтеніе, надбати—приобрѣтать, дбати—стараться; пиклюваться, пеклюваться—пендись, заботиться; пиклювання — старание, забота; стараться, розстараться—раздобыть; падкувати, падкати, падкуватись—усердствовать, падковитий — ревностный, старательный, усердный; падковито—старательно, ревностно, усердно; за-

лицяться—ухаживать за кѣмъ, женихаться—волочиться, джигун—волокіта, хваленик—хвалитель, облесливий—льстивый, підлесливий хитрий, рожденик, рождениця — родитель, родительница, взрушити серце — тронуть серце, варушений — тронутий чѣмъ-нибудь, взрушуючий—трогательный, байдуже—равнодушно, все-равно; ганкувати—безобразить, портить; гадать, гадка — предполагать, предположеніе, настоятель — кандидат, претендентъ; почувати—чувствовать, почування—чувство, чуття — слух, хапаний, снішний, торопленій—поспѣшный, неймовірний — невѣроятный, ймовірний чоловік—легкомысленный; легкодух — пустой, легкомысленный, вартий чого—стаюний, вартний чоловік—достойный, вважати на що—обращать вниманіе, увага — вниманіе (ої мати, мати! жаль уваги не має (не знає), — кого раз полюбити, с тим і умірас), задалегідь — заблаговременно; признака — признакъ, примѣта, міні привижується щось страшне, ввижається... прикмета—признакъ, вволити, вволити чимось волю—удовлетворити чье-нибудь желаніе, исполнити чье-нибудь желаніе, (треба через те писати не вдовольняний, як у нас звичайно пишуть, а вдовольняний, вдовольнить кого, вдовольять; визаконити закон або звичай—отмѣнить закон, причалити бомагу до діла — приобщити къ дѣлу, йїднання єдиання—общеніе, йїднатися — войти въ соглашеніе, вмаѣти общеніе; видворити — одрізати сина на другий двір—поживок — пицца, живитися—питаться, сноживати, сноживачь—потреблять, потребитель, травити—переваривать пиццу, тривний поживок — питательная пицца: тривно міні після доброго обїда, потрава—блюдо, страва—варенная пицца, недоладній, доладній — неизяцний, изяцний, напутьовати, напутьити кого — наставлять, руководити; напутьїня—наставленіе, заканадний чоловік — предприїмчивый, практический; здатливий — уступчивый, опришкуватий — вспыльчивый, моторний чоловік — покладистый, кроткій, зневажати — презирать, не уважати кого: заохочувати, поохочувати — поощрять, спрїяти, прїяти — благопрїятсвовати, зникати, вникати — исчезать, возникати; погожати—способствовать, обрїй—горизонтъ, вигноувати поле, вигнойка — удобрять поле, удобрєніе; засвїдчення—свидѣтельство (свидоцтво—польське слово), оповїщення—

оглашеніє, оновіцять — оглашати, оповістка — обявленіє, повістка, заповіститися в кого — сказатися, отрекомендоватися; я прийшов заповіститися; захист, захищати — ограда, охрону, оградити; прихитити, прихитити якусь річ — припрятати, підтримати на час, схованка — хованіє, привід, приводець — предводительство, предводитель; запагубити — погубити, дати до схованки — на хованіє, зананастити, запрованастити — погубити. утратити: здатний, здатність — спосібний, дотепний — умілий. хист — спорівка, помірний — умірений, помірно — умірено, межуватися — граничити, наперемінку — попеременно, нахвалитися — угрожати, штучно — искусно; нехтувати — пренебрегати, презирати, занедбати — занести, бросити; дерзкий — стойкий; мордувати — тиранити, ошукати — опрос, ошукати на суді: мірний чоловік — умірений по спосібностям, не крайній по взглядам; задрівати, задріваний чоловік, — підозрівати, підозрительний, чоловік, благати кого, ублажати — молити, умоляти (більше о Богі, о царі); благання — моленіє; запобігати ласки — заискивати, прислужуватися; наважитися — ризикнути: ризикнути жити, конопли — покінчити збори жити і т. д. обвинувачувати кого — обвиняти; провинник — винуватий, винуватий, преступник; винуватець — винуватий, позичник — одолжатель, кредитор; облічувати — свести рахунок, перелічка — перелічення, опорока — опорочення, дурная молва; завальний — громоздкий: винувати, винувати — винувати кого; кривдити, скривдити, міні буде кривдою — обидити, обидіти, обидно, убыточно; користь, користуватися — польза, пользоваться; дитина нещасна — не своєчасно родившася; утрачати — довго й прилежно займатися роботою: «мій чоловік пішов орати і вже утрачається там три дні» (Венгерс. Русь. Гнатюк), бажаю — желаю; жадаю, жаданий — сильно желаю, желаний; наглядок мій — ненаглядний мій (канів. пов. с. Медвин), зачиняльник, — (нісцьк. пов.) начинатель дѣла, держава — влада, обладувати землю, — владіти землею: «після батька ми з братом обладуємо батьківське поле», обладування — влада; володати — владіти руками, ногами: «дитина вже володає ручками, старі не володають ногами», живіття — життя: житність — життя, зомліти —

упасть въ обморокъ, злостувать—злобствовать, окроми—отдѣльно, паріано—порознь, опрічній—отдѣльный (опрічня хата в дворі, або надвірня хата; опрічня упряж на великого коня), парізний—отдѣльний; спільний—общій, спілка—товарищество, спіляк—членъ товарищества; сукупний—совокупный, загалом—вообще, житло—жилище, межуваться—граничить, авіриться—убѣдиться, навиглядїть, навиядїть—присмотрѣться, наблюдать, поведенція—мода, пошесть—эпидемія, трудо́вник—труженникъ і т. д.

Читалники одразу завважать, що багато з цих українських народніх слів треба перекладати російськими робляними книжними словами, та й то виробляними ще в письменстві старого Києва, вченими Києво-Могилянської академії. Може бути, що цих вищих слів в старому Києві ще не було в той час в народній українській мові, а може київські давниці вчені просто таки нехтували народньою мовою, як і Ломоносов нехтував народньою великоруською мовою, продражнивши її *подлюю*, це б то—низькою, нікчемною, невартою, того, щоб її вживать в письменстві. Чи так, чи инак, але ці народні слова, назначаючі вищі тямки, свідчать, що українська сьогочасна народня мова багата на слова вищого порядку, багацько багатіша й розвиташа, ніж великоруська народня мова, котра теж багата й на слова, і на влучні вирази та прислів'я. З цієї причини й українська книжня мова за недавній час зробила великий поспіх в своєму розвитку, бо... довелось небагато дечого додавати до неї. Та й, сказати щиро поправді, що не всі перелічені вище слова пішли в обертання в наші книжні сьогочасні мови: їх навіщось поминають, не вживають, а патомісь користуються не народніми, а російськими, або, як теперички в наш час, галицько-польськими словами, нахапанними на́зря та механічно й похапцем з галицьких книжок нашими тендейційними переймачами та позічниками. Д. Пачовський казав міні, що багацько отіх слів є і в галицькій народній мові. Але і галичани чомусь їх не вживають.

Як небіжчик Ф. Г. Лебединцев переложив на російську мову «Старосьвіцькі батюшки та матушки», то я, прочитавши цей переклад, подумав, що він зробив вольний переклад в сло-

вах і держався тільки зміста повісті, бо там було багацько слів книжних, робляних, як от приміром: «Ты, Олеся, не слишкомъ то ревностна въ введеніи хозяйства: ты не положительный человекъ... Кучерь былъ малый не особенно сообразительный... Олеся отличалась вспыльчивымъ характеромъ»... Не довірючи правдивости переклада, я зумисне перевірів деякі місяця в перекладі, заглянувши в рукопис і зрівнявши його с перекладом. Але в рукописі стояли звичайні сільські слова, як от, наприклад: Олеся недуже то падкувала коло хазяйства... вона була палка на вдачу... була нестатковита людина. Погонич був недуже поміркований. Слова: задалегідь, разураз, чевріе. переложені словами: заблаговременно, непрерывно, прозябаеть і т. д. Це виходе так, що наша проста сільська мова, в перекладі на російську, зьявляється стільки розвитою, що для переклада а неї нема підхожих й відповідних слів в народні великоруські мові, а для переклада треба брать книжні, робляні вщі російські слова.

І. Нечуй-Левіцький.

(Далі буде).

Сьогочасна часописна мова на Україні ¹⁾).

Нарешті не буде зайвим сказати про кривди, які робили наші письменники народній мові од давніх часів і до останнього часу, в які стосунки вони ставали до народньої мови. С тих стосунків до народньої мови ми бачимо, що доля української народньої мови була дуже сумна, навіть трохи вишпикова, опріччя од долі инчих народніх мов. Причиною тому в давній час була чужа, принесена с чужого краю церковно-славянська мова, хоч вона була й ближча до народньої нашої мови, ніж давня книжня латинська мова до європейських мов, а найбільше до англо-німецьких. Ця церковщина й стала потім згодом причиною кривди для української мови на довгі й довгі часи.

Київські вчені духовні особи виробили ще в XVII столітті книжню вищу мову з церковно-славянської й користувались нею в письменстві, часом несамохіть вставляючи слова й цілі фрази народньої мови. Одні з їх примінували в своїх утворах білше народньої мови, другі менше, але в їх не було потягу, не було такого пересвідчення, щоб доконешне завести народню мову в тогочасне письменство. Вони неначе нехтували нею, як нехтував потім Ломоносов великоруською сільською мовою. Може бути, що й він перейняв таку поведенцію од київських вчених ще тоді, як вчився в Києво-Могилянській академії і переніс цей напрямок і на свій ґрунт. В другій половині XVIII століття, за царювання Єлисавети Петрівни Моргулець видав в Почаївській лаврі книжку: «Сѣмя слова Божія», це б то «Казання» чи проповіді. Ці «казання» написані звичайною в той час вченою славянсько-українською мовою. Але на кінці книжки він помістив чималий виділ: «Казання въ великій постѣ». Ці казанья вже виложепі чистою

¹⁾ Див. № 2.

сільською українською мовою без усяких книжних слів, тільки з примішкою чималої кількості текстів з Святого Письма на церковно-славянській мові, як звичайно поводить ся в проповідях ¹⁾. В великий піст в лаврі, як усім відомо, говіє багачко прочан селян, і повно з тієї причини Моргулець вважав за потрібне пригнособилять ся до мови снасеників, щоб вони добро втямили ті «казання». З цього факта можна пересвідчить ся в тому, що тогочасні пастирі церкви не зовсім нехтували народньою мовою, коли обертались з нею до народа з церковної кафедри, але все таки вважали на неї, як на просту мову, котрою в церкві можна балакати тільки з простими селяками для їх напутіння, але не з панями, для котрих говорились «казання» вищою книжною мішаниною, поміщені в першій половині книги. (В наш час на жаль і цього нема). Моргулець очевидно вже одрізняв мову вищу од мови простої, сільської, і користувався нею по-неволі, з причин педагогічних, що вже служить проявом (проявленієм) нехтування й кривди українській мові.

В паралелі з цією книжною мовою йшла письменська мова в козацькій старшині, в козацьких актах, гетьманських універсалах, та тогочасних літонисях. Козацтво само виникло з народа, було в разуразньому (непреривномъ) віднанні з народом і з тієї причини було прихильніше до народньої мови. Його письменство було не церковне, не духовне, а світське і через це воно одхилялось од церковної книжної мови й більше приверталось до народньої. Деякі гетьманські універсали написані сливе чистою українською мовою, наприклад в Мазепи, в Юрія Хмельницького, а судові акти XVII в. недавно знайдані историком Ор. Ив. Ле-

¹⁾ Такі самі проповіді на сливе чисті українській мові недавно знайшли в одній сільській церкві в подольській губернії. Це проповіді о. Іосифа Вишневецького, написані чистою народньою мовою з примішкою церковно-славян. текстів. Належаться вони до 1820 року. Привільні цей рік записаний в рукописі. Ці проповіді передані мні Львом Степановичем Мацієвичем, бувшим вчителєм кишиневської д. семинарії. Я передав рукопис в Червигів, в музей Вас. В. Тарновського. По народній мові вони схожі на відомі проповіді Гречулевича. Їх варто надрукувати. Копія з них єсть в мене вдома.

віцьким в Полтаві, написані навіть істинно сільською мовою, хоч с примішкою форм і слів канцелярської, по теперішньому ніби галицької мови. Ці козацькі акти й літописі по народній мові можна поставити нарівні з галицькою сьогочасною вченою мовою, а найбільше з мовою «Записок Товариства імени Шевченка». Козацьке сьвіцьке письменство менше кривдило народню мову але все таки не дійшло до принципа письменського поважання її й зумисного заведення її в книги.

Але в другі половині XVIII віку почався на Україні новий мовний напрямок. Пішов с півночі наплив Ломоносівщини. Відомий тогочасний філософ Григорій Сковорода (та й його сучасники) вже просто нехтував народньою мовою і скривдив її дорешти. Тоді вже на Україні потроху пішла мова Ломоносова, але ще не викоренилась дорешти й давня місцева книжна мова. Сковорода вмів говорити й сільською мовою. Віц опинився, сказати б, на розпутьті, на перехресті мов на тодішній Україні. Деякі місьця в його утворах написані чистою церковно-славянською мовою, деякі стародавньою духовною мінаниною. Д. Житецький приводе одні вірші, написані, ніби випадком, російською мовою вже зовсім нашого часу. Тільки декотрі дрібні ліричні річі, як «Б'єдну птичку уловили», «Тепер с козляти став цач бородатий» і т. д. написані українською народньою мовою та й то не повсім. Очевидячки він нехтував своєю народньою мовою, як і Ломоносов називав великоруську сільську народню мову «подлою». Недурно ж д. Пилип зве Сковородину мову «дивовижною, чудернацькою». Наш філософ був великий кривдик народньої мови.

Тільки в той час одні й єдині складачі різдвяних та великодних віршів та утворники козацьких дум не кривдили народньої мови, певно були с спудеїв козаків, котрі стояли близько до народа та завжди були в відданні з ним. Вони мабуть були й нездатні й незугарні скривдити народню мову, бо позабували книжню академічну тодішню мову в час ворухливого разурального полігачнього рушення на Україні. Врівні з їх чистою українською мовою, з її народніми формами, мова судових полтавських актів XVII віку виходе ніби... галицькою.

Тільки в XIX віку, починаючи од Котляревського, наші письменники не робили кривди народній мові й шанували її, хоч наша інтелігенція згодом потім в ті часи вже потроху одверталась од неї, доки не скривдила її так, що вважала на неї, як на *мужницьку*, котрою незвичайно (неприлично) і навіть сором горити порядними людьми. За те ж письменники XIX віку усі дуже шанували народню мову, мали великий потяг до її вичування з уст народа, позачисували народні пісні й дума, як от Мелітський, Костомаров, Куліш, Помис, Чубинський й багатьох інших другорядних етнографів. Усе записувалось по селах і зараз пускалось в обертання в книжні мові.

В такі стосунки до народньої мови ставили себе письменники в XIX столітті. Але теперички в наш час несподівано пішов напрямок в ці справі, схожий з напрямком в XVII та в XVIII віках. Давнішу роль стародавньої київо-могилянської книжньої мови, пересиченої силою польських слів, починає мати в нас на Україні галицька книжна мова, котра в своєму лексичному й синтаксичному складанні дуже аналогічна с стародавньою київською мовою, як її остача, додержана до наших часів в Галичині.

І знов почались нові кривди українській народній мові в наших сьогочасних часописях. Галицькі часописці натрусили в наші часописі безліч польських слів, та ще й додали три польські надіжі. Ніх так рясно та густо в наших часописях, як в Лазарі Барановича або Транквільона й інших, де без усякої потреби трапляються, наприклад, такі польські слова: «Что есть малженство (супружество), что есть малжонок? (супруг). Зовсім так натикано польських слів без ніякісенької потреби і в наших сьогочасних часописях. С часописної мови вже зовсім викинуто багато українських народних слів, як от: од, мині, міні, коло, навкруги, так-само, лиш, лишень, пак, окроми, опрічний (отдѣльный), нарізно і т. д. Безліч народніх прикметників, котрими наша мова найбогатіша в славянщині,—все те покинуто, і ніхто їх не вживає в часописях, як от: спохвату, сливе, хапком, похапком, похащем, хяпки, обіруч, затого, задалегідь, згодом, напихваті, полапки, навпомацки, навидноті (в Слобожанщині тільки й трапилось—повидноці), воблягі, лягома, попліч, поруч, уявки (воочію,

наву), посьтінь і т. д. Ці всі слова неначе померли с Старіцьким та Конисським. А причина в тім, що ціх слів нема в галицьких книжках. Це все пішло тепер в одставку, неначе якась непотріб, як щось непотрібне й зайве, і зостається тільки в словарі д. Грінченка. Натомісь скрізь суспіль пішли незрозумілі для публіки: також, позаяк, лише, майже і т. д.

Через сто років в наш час тепер в наших часописах почалося щось, схоже на те прямування, що панувало в письменстві колись в XVII та XVIII віках на Україні. Знов, в кого свідомо, в кого од петямучестя, а загалом сказавши, в декотрих письменників од тенденції, почалося ніби нохтування народніми словами, котре панувало в ті давні часи XVII й XVIII віків. В наш час стала примітна байдужність до кмічення над народньою мовою, неприсмне, неначе зумисне одхилення од неї, ламання й псування її. За якийсь десяток років, начитавшись галицьких часописів, наші письменники неначе вже й позабували деякі українські слова, занедбали їх, занехаяли, зовсім одбились од народньої мови і неначе нохтують нею. Вийшло щось навіть неймовірне. Невже ж таки за такий подовгий час можна позабувати народні простісінькі слова?

Очевидячки, що сюди прямикулась партійна тенденція, щоб доконешно завести в українському письменстві галицьку книжню, буцім то вже готовісіньку, виробляну мову, не вважаючи ні на що, ні на усяких читальників, ні на широку публіку, ні на марнування грошей на видання на Україні невиправляних по українській мові галицьких письменників. Це с повністю можна сказати не про тіх нових, молодих письменників, котрі тільки що вперше почали писати в часописах українською мовою, а за тіх, що вже давненько пишуть по—український...

Невже д. Єфремов за якихсь три або чотири роки зовсім забув українські слова: тихіше, хотів, міні, од, цей, ступіня, ступіні, вертався додому, і т. д., що в свосму утворі: «Однаково,—чи жив, чи загинув» вже пише по-галицький ці слова: тихше, хтів, мені, від сей, ступня, ступні, вертав додому? Невже д. Доманіцький, завжди живучи в селі, вже дорешти забув деякі народні українські слова: цей, оце, од, одвізд, міні, робисся, і т. д. що в

свої недавничко видані книжці для народу «Потребительні товариства» заміняє їх так-само галицькими: сой, отсе, від, мені, робишся, на сій землі, багатійший (багатіший) і т. д. І скрізь в його книжці рябіє, аж в очі муляє той галицький *від*, ще й до його додано слово «біля, замість українського слова — коло? Невже д. Руссов вже навіки забув українські слова: таксамо, од, міні, тільки, встоювать, що вже в «Громадські Думці» заміняє їх галицькими словами: також, від, мені, лише (велькорус,— лиш, україн.—тільки), обстоювати? Обидва добродії були колись вчителями. Невже вони позабували правило педагогії, що для народа треба писати книжки його сільською мовою з усіма її прикметами в формах, як от тепериньки пишуть популярні книжки приміром, німці, або й наші сусіди галичани?

І усе лихо скоїлось через тенденцію. Вони так яро промкнуті тенденцією заведення галицької книжньої мови в українському письменстві, що для цієї справи ладні пожертвувати народньою мовою в популярних народніх книжках, аби тільки провести свої думки, свої заміри до самого споду... в народніх книжках!! Про таких добродіїв ніяк неможна сказати, що вони роблять це діло знезнання та з нестямучости. Про це свідчить недавно видана в Петербурзі для народу «Читанка» Білоусенка (псевдонім).

В ці «Читанці» само по собі тенденціозно й зумисне викнуті всі вище згадані народні українські форми слів і умкнуті галицькі,—навіть в утворах тих авторів, котрі вживали народні форми мови, це зовсім так, як зробляно і в народніх книжках, виданих і в Петербурзі «Благотворительнымъ Обществомъ», а в Києві видавництвом «Вік», неначе вони змовились... А народ—само по собі мусітиме читати, коли нема чого читати, як він теперички сьліпає і над російськими газетами, ловлячи «пште через десяте» тямю й зміст в прочитаному та читаючи полапки й наздогад.

Невже д. Леся Українка, що колись ще недавничко писала чистою народньою мовою, вже забула її і перекручує як раз так, як д. Єфремов, в її оповіданні «Пріянь» (Київ. Старина, 1905 г., октябрь) українські слова на галицький лад: тв-хше, хтів, від, мені, до найвищого ступня (до найбільшої міри—

так треба б сказати по-українськ. або до найвищого ступіня): Хіба ж це не кривда для української народньої мови?

В цьому чималолу оповіданні навіть неможливо впізнати чистої давнішої мови д. Лесі Українки. І це певно сталося через модню нараву (настроєнію), в наш час опанувавшу сливе усьх часописних молодих письменників. Я зумисно перелічу польські слова, напхані в це оповідання без ніякісної потреби замість українських: шпетно (погано, наскудно), преці (przędzie, одначе), доуравді (сиравді), захорус (забудує, заслабне), забью (zabije, вбью), посаг (приданне; кажуть—була приданкою на весіллі), не-зграбно (зателенувато, хамулувато), по що (po co, на що), по-коївка (горнишна), мусять бути (musi być, повинно быть), суkenки (суконьки: в піснї сьпіввають—«ще й суконька не пошита, ще й боденька не набита), зграбненько (чепурненько), для хоровитої Юзі (слабовитої), бабив (принажував, надив—«у мене принада—сама молода»), повіншовання (поздоровління), до сальону (ще е польс. род. надіжем), грабянка (гранівна), вплив климату (польс. род. п.) й оточення, (й околиці, околичності) панунца (панночка), здатність до обсервації (до кмічення, навиглядання, нагляденія; кміта — наблюдатель), нани не розуміються в строях (не тямлять в убранні, в уборах), тихим кроком (ступінем; треба б сказати—тихою ходою, а про животни кажуть -- тихою ступдю), встид (сором, стыд), дорівняла (прирівняла), тримала (держала), примус (силування, присилування), паненка (панна), уроча (урочиста, пишна, торжественна). приймали нові повіншування (поздоровління), на учту (на бенкет), Тереза *росточилась* (наче росточена одежа) в довгій нотації (напутінні), німка (німкення), вабив (принажував, надив, манив), мешкає при мачусі (живе, має житло); лишилась (зосталась, це вже галацьке), сам потόму (потім) вмер, а мачуха за другого піддалася, (за другого вийшла).

І це ще не вся польщизна, виловляна мною в цьому оповіданні. Певно д. Леся Українка пересвідчена, що ці усі слова належаться до галицької мови, і через те на їх вважала, як на українсько-галицькі, і через те вони, буцім-то, мають повне право на заведення їх в українську книжню мову;—бо польські слова й фрази вона таки пише польськими буквами: «Ależ, kochana

Koczkoſiu! і т. д. Часто в її оповіданні трапляється ще й польське слово, підхоплює сливе усіма молодими письменками: *яс-крава* сукиня, (яркая, рѣкая—яра сукиня). В українські мові є відповідне слово—яра, ярий. Значиться воно й «яркій, рязкій», коли мова мовиться про кольори, і «яростиний», лютий, коли мова мовиться про людину: «посіяла яру руту над водою» (яркую по кольору). «Засьвічу я серед ночі воску ярого сьвічу». «Це чорт ярої баби!—так часом лаються на селах. Тут вже — ярої баби значитиметься—лютої (яростной) баби. Ще додамо, що в оповіданні Лесі Українки усі прикметники поставлені є польським закінченням на *e*, а не на *o*: властиве (властиво), власне (власно), звичайне (звичайно), а нічі є польською приставкою на початку слів: замало, за-багато (дуже мало, надто багато). Само по собі, що для нашої публіки такі польські слова, як замало, замалий і т. д., не показують найбільшої міри прикмет, а показують звичайну міру: мало, багато, малий.

Хіба ж це не такі достоту кривди для української народної мови, які колись в передніші часи робили її Лазарь Баранович, Транквільон, Моргулець і т. д.

Само по собі, що в оповіданні Лесі Українки скрізь розкидані ще й сьогочасні кривди, котрих не робили київські давні вчені: замість українських слів скрізь стерчать галицькі: від, віддіад, мені, робинися, якесь чудне—*відистнула*, з-осібна, невтримливо, річенець (строк), відсоток, відробіток, просторо, набившися жінки (побобивши жінку), навколо, помчала (покатала), отримала скромний титул вані гардеробної. Одним словом, це оповідання повно польцизми та галицизмів, ще й до того є слова, призведені Кулішем на зразець церковно-славянських слів: десница, шуйца—правиця, лівниця. Навіть місцевого, спеціально поліського в оповіданні дуже мало. Воно ледві примітне тільки в словах ви—те, ми—те, малейка, сімнаццятий рік. Од цього оповідання просто таки виинятково одгонить духом то польським, то галицьким і... найменче поліським. Такою достоту українсько-польською мовою балакають двірські слуги та челядинці при польських ділицьких дворах в седлецькі та гроднянські губернях та на волинському поліссі. Це я чув на свої вуха.

Опірч того в цьому оповіданні трапляються фрази й місьця, котрих і я не розумію, як, наприклад, оця фраза: «Для Юзі все служило за підручнички до науки жыття.—перш усього вся власна особа Mademoiselle Lucie (вчительки), шнурована, глянсована, фрызована, уроча своєю парижською неподильністю штучного й натурального в найменшому (в найменшому) рухови й слови». Що значить слова:—уроча, неподильністю—трудно навіть догадатися: *уроча* це певно вкорочене польське слово «урочіста». (торжественна). Принаймні так міні здається. Але що таке—«неподильністю»? Публіка не втяме й галицького слова «підручнички» (школьні книжки, учебники). Чи не краще пак було б просто zostавить слово—учебники, взятє на північ з даньої українсько-київської мови? Або й ця фраза: «їн (панич) вабивь (надив, принаджував, чарував), але вже не дякавь Юзі». Хто втямить це польське слово—вабив (привлекать, притягував)?

Це оповідання по мові скинулось на «Ходимо за Нимъ». Коцисського, а ще білше на «Ніобею» д. Кобилянської, котру передніше треба б переложить на українську мову, а потім вже читати. Ці обидва твори по мові нагадують недоладні галицькі переклади (невзяциые переводы) повістів та оповіданнів, виданих, як додатки до галицької часониси «Діло», котрих нам читати-зовсім неможливо. Уже було оповіщено в часонисях, що в Квіві незабаром буде засновано «Товариство для перекладання чужомовних чужоземських авторів на українську мову». С того оповіщення я дізнавсь, що до тісі спілки належитьсь чымало письменників. Я радив би передніше од усього вдругє переложить на українську народню мову «Ходимо за Нимъ», потім і «Ніобею», як гарненьке оповідання. Нові спільці треба б поставити собі за безиремінну повинність перше за все повідиратилять по мові по-український твори галицьких кращих письменників: д. Стефаника, Франка, Кобилянської і т. д. для українського видання в нас на Україні. Це повинно быть першим завданням нової, Спілки, бо инакше широка публіка не читатиме ціх галицьких творів, а це було б шкода. Я заздальгідь вже вгадую й гадаю, що переклади с французької, або з німецької мови ца українську будуть схожі по мові на «Приязнь», «Ніобею», «Хидимо за Нимъ»,

або, що гірше од усього, на страшні переклади по мові в додатках до галицького «Діла». Мене вже задалегідь бере бстрах (опасеніє), що ті переклади дуже пошкодять українському письменству а то, надісь, і занаястять українську письменську справу... Поки що, не треба завчасу навіть втикатися с такими перекладами, та ще коли в перекладчиків не буде здатности й хисту до цього діла. Цю справу доконешне треба одкласти надалі: ще не час. З оповістки видно, що д. Леся Українка теж записана між спілниками нового товариства. Леся Українка повинна почать с переклада свого оповідання «Приязнь» на українську чисту мову, котрою вона писала ще недавнечко, або принаймні обчистять його од польських слів та ясніше написати декотрі фрази, в котрих ніхто не постереже тям в словах.

Як д. Леся Українка в такий недовгий час встигла переродить свою українську мову на польсько-галицьку, цього я ні на який спосіб не зможу постерегти. Це в неї трапилось може через те, що жінки загалом більше прийнятливі на вдачу (воспрімчивы), більше перейнятливі, ніж чоловіки. Але... тут я бачу уявки тенденцію й постерегаю змову задалегідню. Невже д. Василь Доманіцький та д. Д. Дорошенко за якийсь там недовгий час встигли забуть рідну мову і видали свої книжки для українського народа (видані «Петербург. Благот. Общ. 1906 р.) галицькою мовою з усіма її формами: від, сей, відкрито Америку (знайдяно Америку; знахід Америки), сі, ранійше, також, (таксамо, окрема річ (опрічня), видійше, зунинились (свинились), трохи лісу (д. Дорош. «На громад. роботі») (—do liásu!) та ще й до того— з російськими словами: «сю льготу (по українс. цю вільготу, полегкість), член (очевидячки д. Доманіцький хоче сказать-спілк товариських крамниць), обчот (облік, обліч), грамотний (письменний), потребляти—(споживать, потребитель—споживач), потребительські товариства (споживаючі, споживальні товариства)? Д. Доманіцький завжди пробуває на селі, і, здається, міг би прислухаться, як говорить народ, які форми його мови, та й писать не галицькі—від, сей ранійше, отсе, член, сю, а українські—од, цей, раніше, оце, спілвк, цю. Коли автори забули українську мову, то їм доконче треба довчить її, а коли вони зумисне

проводить свої галицькі тенденції через книжки для народа, то вони ні про яку педагогію не дбають, а народові й українські народні мові роблять велику шкоду й кривду. Я радив би їм йти слідком за німецькими педагогами, або хоч за Моргульцем, за його книгою «Сѣмя слова Божія», видану в другій половині XVIII віку в Почасевському монастирі, в котрі «Казання на великий піст» зміщені окреми од казаній для панів і видані чистою народною мовою, багато чистішою, ніж в д. Доманицького та д. Дорошенка. Я радив би їм, що пишуть книжки для народа принаймні одрізняють свої писання по мові для панів од своїх писаній, виданих виїнятково для селян, для народа, коли вже їх опанувала така манія до галицької мови, та робить так, як робив прендобний о. Моргулець ще в XVIII столітті, щоб не морочить селян і не кривдить живої української мови незгірше письменників XVIII віку. Оттакі книжки для народа, написані ламаною недоладною мовою, як «Ходімо за Ним» і згадані вище,—все одно будуть такі ж темні, неясні для народа, як і писані хоч би й простенькою російською мовою. І справді: що швидче зрозуміють селяни? чи як написати по-російській: «открыто новый світъ», чи, як написав д. Д. Дорошейко: *відкрито* новий світъ? Сказати по правди слово *открыто* селянини втямить швидче, ніж — *відкрито*, бо воно ближче до українського слова — одкрити. Я робив в Білі-Церкві усякі проби с такими книжками між старими селянами й між школярами. Через те то я не радив би таким тенденційним добродіям писати книжки для народа, зоставивши цю справу дотепнішим популяризаторам, як от д. Чикаленко, Немоловський, Волошинівський і т. д. До цього діла треба таксамо й здатности, й хисту. Микаться в цю справу с своїм часонисним жаргоном зовсім таки не личить... А «Благотворительное Общество», видаючи таким жаргоном книжки, не багацько зробить добродійности для українського народа, а навпаки. А може д. Дорошенко й інші складачі популярних книжок, виданих «Благотворительнымъ Обществомъ» стільки винні в каліченні своїх книжок... скільки вишен я в каліченні мови моїх деяких книжок, навіть народніх, покалічених без моєї згоди відомим небіжчиком «Віком».

котрий понаставляв в повидаваних моїх книжках такої галицької старовини, як от приміром: сей, оповіданне, пуцання, отсе, мені і т. д., або скільки я винен в такі калічі в мосму оповіданні, якої понаставляли міні в херсонському альманасі «Зь потоку життя», виданому від редакцією д. Чернявського? (Другий видавець д. Коцюбінський саме тоді був за гравцею). І справді, в часописних статтях д. Дорошенка, скільки я памятаю, стояли народні форми декотрих слів, за винятком галицького страшного *від та мені*. Моя гадка може быть і правдива, бо... «Благотворительное Общество» починаючи од свого заснування, забулось за педагогію і зумисне вимкувало українські форми слів, або перероблювало їх на галицькі навіть в тих авторів, котрі завжди вживали форми рідної народної мови... Це ж давня ганжа видавничої комісії того книжного «Бл. Общества». Про д. Доманіцького цього неможна сказати: в усіх його часописних статтях тенденційно проведенні усякові мовні форми ті, що вживаються в галицькому письменстві. Тепериньки він проваде їх і в популярних книжках, хоч кожному вчителю личило б не забувати про педагогію, коли діло стосується до народної просвіти.

Винадком трапилось так, що я, прочитавши „Прывизнь“ Лесі Українки, зараз заходився читать повість д. Чернявського «Весняна повідь» в «Київські Старині» (1906 р. 1-й 2 книж.) Міні чомусь здалося, що я вернувся з чужої якоїсь ніби словінської, або словацької сторони додому, в рідний край і почув свою рідну мову. Повість цікава, сьогочасна, написана гарною письменською мовою. Стиль доладній (визначний), легкий, плавкий, хоч подекуди ганжують мову (безобразять):—мені, модис—біля, та важке, теж модис—від ще в приставках, в словах, що виходять і важкі, й сьмішні: відсахнутись від його. (бік 178), в відповідним манифестом (бік 167), відбиваючись від Кудляя (бік 162), відлогий край (бік 306), відчалили від берега (бік 210), відштовхнув, відчиняючи... відсталістю від молоді. Відвідав, відвіт,—правда нігде не трапляються. Тільки тривчі автор помилився й написав: одповів (бік 191), одштовхнув... годвиняк одбивас хвилини (виби-

нас хвилини). І тут, як і в часописях, народні форми пішли внаштат, і тільки випадком прихонлюються, щоби помилки, як от і в „Шершні“ і в „Громад. Думці“, і в „Рід. Краї“.

Але в другі частці своєї повісті, аж на-прикінці автор певно згадав за свою тенденцію, вперше в нашому письменстві провединому ним в альманасі «Зь потоку життя», — цьому предтечі часописної прованої мови. І... посипались мов с торби, слова буцім то галицькі, а справді польські, а за ними вкупі зателенуваті галицькі, а потім посипались ще й слова й фрази російські, хоч вони потроху трапляються і в перші частці повісті. Ось які там польські слова: переконання (пшекопанне, укр. пересьвідчення), замислений (задуманий), на шляху поступу (постемпъ), выраховував—(вилічував), не зваблыви (не принадливи, не принадні), скута (скована) земля, струмки (потічки, течії), цілком (цалкіємъ—зовсім), ображаю васъ (зобижаю, кривджу). Андрыка забыто (неначе кілка... укр. вбито) винъ уныкавъ (одхилывся, одмикував) од повинності, шалених людей (навіжених, навісних, скажених), яскраво (ярко, яро), не рахував (не лічив), крок за кроком (ступінь за ступінем), мусьть бути куплена (повинна быть), навколо (навкруги), притомність (свідомість, память). Окрім цих слів скрізь розкидані галицькі слова: настрій (народ. укр. на-права), перестереження (застереження), окремі згуки (нарізні згуки), истнує (животіє) примушус (силус), загубила надію (втратила надію), преногане слово *рiшуче* (наважливо, наважитися — рiшиться), насамперед (найперше, передніше), видносини (стосунся), жадним (ніяким) способомъ, окремість (опрічність), окремих одиниць (опрічніх), очевидно (очевидячки), дрібнйци (дрібязки дрібнота), увесь потопъ въ думкахъ (потопув, це виходе — все-світній потоп). Окрім цього скрізь стоїть галицько-великоруське слово — скоро, та й скоро, неначе в нас і нема в мові слів — швидко, хутчі, мерці! І скрізь натиканий польський род. і дат. надіж: в порту (в порті), до народу (це слово для народу наші вже внесли і в «Кіев. Отголоски жизни» в останніх номерах) біля столу (коло стола); навіть таке чудие як от: поїхав до городу Одессу (до города Одесса). Незабаром ще може почнуть

писати і «до місту Києву» поїхав! І скрізь стоїть галицько-польський род. пад. мн. ч. кучий надіж: вражінь (вражіннів), вірувань, поривань, пореконань! і т. д. Автор тільки й зумів написати по народньому одно слово: вони не бачять... провалливі! (бік 84 «Кіев Ст.» явварь к. 1). Погана сирава! нема що й казати!

Під кінець повісті намішаю безліч російських слів, а то й фраз: загубила надію (втратила надію), обернулась вь слухъ (стала вся чуттямъ), карманы (кишені), лампа (лямпа), сылюючись (силкуючись), жрутъ (жеруть), вынுவатого (вишного), розоряють повітки (роскидають, руйнують), пишли вь ростъ (погнались в гору), крику (міцну). устрій (уклад), поближче, поришывъ (постановив), скоро, очевидно, нахалы (оралы), удобрышь поле (вигноіш), на ѡтъну лаву (на свободную скамью, укр. на порожню лаву), ронылы слюзы (лили слюзи), скрылы газету (сховали), ящкы (скриньки, пухляди), розплавлене олыво (ростопляне), не вынувать (невяненъ), нарождалось (народжувалось), мольба (благання), вызволення (вызвоління), чорну якъ смоль (чомъ же не сміль!), сім разів (сім раз, разів сім), ящкывъ та куливъ (це не кулі соломи, а лантухи з борошном), похоже (схоже), чудесно (гарно, чудово); на ходулях (на дйбах), ходимъ-те, (йдімо, ходім). І при цьому сливе скрізь стоять галицько-російські форми йменнів прикметних: ганебнійший, дальнійший, самятнійший, сумнійший ганебніший і т. д., що покинули навіть усі часописі, окрім хіба д Руссова та д. Доманіцького, як книжників. І скрізь в автора російське (й чернігівське, стародавнє в Конисського) кожен, добер і т. д.) вкорочене ймення прикметне: потрібен, кожень крокъ, нездатенъ¹⁾, непотрибенъ (непотрібний)! Хіба це поукраїнський?

Три рази трапляється в повісті чудне слово: якийся анекдотъ, по якійся иронія, який-ся... ця форма слів, як і такі слова, як от приміром: до городу Одессу, 17 пядолисту, жалють, ходють, сплють, котрі трапляються в мові на східні Слобожанщині, — це певно остача старої мови в селах, давно одірваних

¹⁾ В українській мові тільки є дві слова: *вимем* і *ладем* з коротким кінцем.

од центра й закоцілених там, як от французька мова XVI віку, додержалась і досі в переселенців на острові Джерсеї. Письменникам нетреба б держатися старих форм, вже зміняних на Україні.

Певно автор писав кінець хапки і не доглядав гаразд своєї мови. Ці «потони в думках» та «вільні лави» недалеко одскочили од Осипових «знатних флотов привержениковъ» та «любленій» 1798 року. Вольні бувають тільки люде, а не лави на Україні. Хіба це все не кривди українській мові! Хіба ж це не півечення їй? Так не кривдив нашої мови навіть Сковорода в XVIII столітті, бо він вже вимкнув з неї усі польські слова, хоч хвилав і вмикував вже слова російські, Ломоносівські. Певже д. Чернявський, котрий недавно писав чистою українською мовою, встиг так швидко їй забуть? Хіба ж це не тенденція...

Колись кривдили українську мову старі письменники XVII та XVIII віків під впливом тодішньої й державної, й культурної мови польської та ще й церковно-славянської. Через свої неправдиві пересвідчення та тенденції д. Чернявський самохіть зганжував свою українську мову і збився доброхить на якийсь галицько-польсько-російсько-український жаргон Лесі Українки та й усіх сьогочасних часописів. Коли міні кажуть, що наші часописні письменники силкуються писати галицькою мовою, щоб вийшло як можна далі од російської мови, то д. Чернявський не досягнув і цього: бо одним кінцем він одхилився од російської, а другим кінцем несвідомо прихилився до неї так близько, що вонг. вийшло вже сливе по-російський в деяких фразах. І перекладать нетреба. Ще добре, що редакція, через свій погляд, позмінювала в повістці — сей, сю, отсе, на-це, цю, оце, бо автор принципіально давно покинув ці українські слова рідної мови і вживає галицькі. А то мова була б ще ближча до російської навіть с польськими кроками (читалники подумают, що то крокви), усякими настріями, рішуче, біля й від. І цей важкий від і модне біля нічогісінько не помогли б.

А нарешті це все в автора, як і в Лесі Українки, і в часописах—вийшло ніби латано, сіро й рябо-рябо, як і в давні старі київські мові, XVII віку і в сьогочасні галицькі, та й наші часо-

писні, ще гірше й рябіше, ніж в книжні російські мові, котру Пипін недурно зве «самою пестрою книжною» мовою між європейськими мовами. А хіба ж це гарно?

Я зумисне взяв на себе важке й нудне завдання передитись всі дрібязки мова в повістях: «Приязнь» та «Весняна новідь», бо обидві повісті написані хороше, а найбільше повість д. Чернявського, котра після виправки мабуть матиме посьміх і читатиметься залюбки в широкі публіці, а може й і в народі. Ця повість гарна. Коли автор схоче видавати свої твори чи опрічними томами, чи парізними одбитками, я радив би, щоб він по-викидав показані мною наханані чужі слова і позмінював їх на українські, щоб він сліпстив з неї оту модню падь (палётъ). Бо инакше широка публіка сиротивиться і не схоче йї читать, як не хоче читати й часописів через йїх чудернацьку рябу мішанину „гороху с кауустою“. І передіше од усього обом авторам доконче треба повикидати отой чудний галицький *від*: відвідав, відвіт, сей, отсе, біля, бо це все на Україні просто таки чудне, силус людей читать полапки, наздогад, з напругою, а через це наші книжки не надять (ваблять) читалників, а тільки одхиляють йїх од українського пісьменства.

Так то гірко скривдили українську мову часописні й не часописні пісьменики ХХ віку, як ніколи не кривдили йїї пісьменики минувшого віку, не вважаючи на роспочате одродіння України й визвольницьке рушення. А примічений мною проявок легкодумного одхиляння од народньої мови й навіть пехтування нею недоброхить наведе на дуже сумні думки, гадки та міркування... про долю нашої книжної мови й нашого пісьменства. В ХІХ столітті кривдила деспотично нашу книжню мову тільки бюрократія своїми заборонами, та цензура, а тепер кривдять йїї вже по свої волі усякі пісьменики без відомого цензурного загаду: «не смѣть отступать отъ общепринятого правописанія», як цензор колись писав до мене з «Главного управління по дѣламъ печати».

Книжники, грамматики та деякі падіжники, ці коставі жерці пісьменства, завжди були в усіх літературах. Отож вони запу-

стили скрізь в письменстві правопис і саму книжню мову, бо не поновляли їй с плином віків, кили народня мова дуже мінялась і поновлялась. Було і в нас ціх псалтирників багацько. Не перевелись ці книжники й напастники мови і в наш час, окрім людей, вже свідомо тенденційних. Недурно ж Петро Одинець каже (Кіев. Стар. 1906 г. іюль—авг.), що — питання про мову неможна доручать «государству и филологам». І ті й другі таки добре докладають рук до вівечення та псування нашої народньої мови, так що направить їй, довести до цуття може згодом потім буде вже трудно, як писав до мене один кмітливий і тямущий в ціх справах вчений. Що стосується до книжньої мови, з усіх наших письменників найбільше підвернулись під галицький вплив добродії: Вороний, Федорченко, Хоткевич, Леся Українка, та Чернівський, загалом вкуні з редакцією «Шершня». Вони завзято скрізь видержують цю свою систему калічення української мови й наvertання їй на галицький зразець. Добродії Русов і Доманіцький вкуні з д. Чернівським вживають винятково вони одні ще й оці галицькі важенні форми: чорніший, систематичніший, дрібніше, миліше, побілішав, мерцій, хутчій. і т. д. Ці форми вже покинули сливе усі часописі. Мабуть д. Руссов та д. Доманіцький, як бувші вчителі, ще й досі не позабували дрібязкових правил російської граматики. Я жадаю, щоб вони швидче забули граматику, а найбільше порівнюючі міри (степені сравненія) йменнів прикметних.¹⁾ Може аж в той час їй мова в книжках, виданих для народа, стане чисто народньою, а не переплутаною якимсь трухливим хамлом, так здорово заважаючим при читанні їй книжок.

¹⁾ Замість галицького терміна: стунні порівняючі (польс. stopni, російське — степеня, це цер. славянське слово значиться по український — східці на сходах, по-росс. ступени на лѣстницѣ) чи по краще б вживать: порівняюча міра йменнів прикметних: звичайна, міра, порівняюча й найбільша міра: добрий, добріший, найдобріший. Слова: „въ высшей степени“ треба перекладать: — „до найбільшої міри“.

Окрім того треба ще додати, що в деяких українських письменників помітно якийсь чудний потяг до манерничання, до оригінальничання, схожого на кокетство, або на українське—писання. Першим манерником в давні часи в українському письменстві був відомий Григорій Саввич Сковорода. Це була особистість трохи чудновата в усьому. Чернець та аскет на вдачу зроду, він одкинувся од чернецького клобука, звичайного для сучасних з ним вчених, бо був ліберальний, навіть пантеїст. За такі пантеїстичні погляди, як от, прибіром: «все вь мірї, даже всякая старая дрянь, носить на себї слїды Бога и вѣчности», харківське дворянство одшляло од його вчительське місце в дворянські колегії. Він був чудний і в своєму мандрівному житті, скидався на тодішнього мандрованого дяка, або пройдисвіта ченця, або непосидячого запорожця. Таксамо Сковорода був чудний і в мові своїх писаннів. Він стояв саме на розпутьті тодішньої книжної мови на Україні. Передіша книжна мова вже була загарбана Ломоносовим, заведена в російське письменство й верталась на Україну вже в великоруських зрих кольорах; але й церковна мова ще не вивелась до решти. Не міг Сковорода забутись й одкаспутись і од рідної народньої української мови. Усі ці мовні течії Сковорода мішав до купи часом в дивовижних мовних композиціях, чудних, рибих і загалом темних. В його писаннях виявилась і його манерна, часом ніби кокетна чудновата вдача. Нині зве його мову надзвичайно поганою й чудною. І справді—місьцями часом трудно дійти до тїмя, так вона закручена в словах.

Така ж сама манерність в мові примігна і в писаннях в Куліша, а найбільше в перекладі Святого Письма та в «Богдані Хмельницькому», написаному на зразець мови «Козацьких Дум». Щоб не обважнювать своєї статті нудними вписами, ми одсилаємо шановних читалників до книжки д. Житецького «О переводах евангелія на малорус. языкъ. Пет. 1906 р.», де докладно сказано про манерність мови в Куліша та в Лободовського в їх перекладах С. Письма, як вони зумисне вибирали для переклада або старі, давні, або якісь чудні, провінціалльні слова, і зумисне минали прості, кожному відомі: як от в біблій, Куліша є слово

«чамбул», це б то «отряд» війська, або п'ять «чоловіки», а не чоловіка, бо так кажуть в глухівському повіті, де зріс Куліш і т. д. Як историк, Куліш любив староття (древність) і любив стародавню мову. Через те в його мові примітивний потяг до величності в мові, до церковних або староукраїнських форм в мові¹⁾. За ним сьлідком пішов в свої мові й д. Єфремов і натворив чогось дутого й риторичнього. Дуже кидається ввічі така сама манерність і в Лесі Українки в її оповіданні «Привязнь» в массі-польських та галицьких слів та в уживанні таких слів, як от: «лівиця лівицю держала, а правицею хлопець *хмів* піймати Дарку (Кіев. Ст. 1905, октябрь бік 63). Ця «лівиця й правиця», складаєна Кулішем по формі ц.-славянських слів—десница и шуйца, а не по законах української мови, од чого такі слова й вийшли чудні, як і слово «диедавній» зложено з ц.-славянського «ветхій деньми». За манерність в оповіданні, д. Єфремова, вже вище згаданому мною, на зразець кулішевої мови, нема що й казати; таке воно чудне та повне усяких викрутасів. Та хіба ж це не кулішівська манерність в «Вольні Україні», коли авторі минають вісім однозначних, кожному відомих українських слів, і ставляють навіщось польсько — шалений? або усі часонисі замість слів — житло, квартира, живу на квартирі—ставляють польські слова— мешкання, мешкаю? Усі наші часонисі просто таки ніби шикують усякими тепер модніми в їх галицькими та польськими слівцями, як усякі панни й пані чваняються французькими. Пате, мов, вам ось ще инче, модис, печуване, з закарлючками, а не звичайне й протсе!

В галицьких пісьмеників теж примітна манерність. Я давно чув за неї. В їх слова: цей, оця, оце маються за мужицькі, неварті того, щоб їх вживать в пісьменстві, а сей, ся, отсе

¹⁾ Небіжчик Куліш любив робить такий чудний розклад слів в мислі: „Пристапивши тоді Петр до него, рече: (еванг. од Матф. гл. 18, ст. 21). Головніи предмет (подлеж.) він ставив в додаткових мисцях, а не в головних; писав—яко, а не як, пійшли бо вони, а не—бо вони пішли.

вважаються за кращі й вищі, бо... вони є в церковно-славянській мові... Вони наважились зовсім вимкнути не тільки є кивжок, але й з звичайної розмови латинські слова—помер, перенумеровати, і скрізь заміняють їх словами—число, перенумерувати і т. д. Так в новому галицькому виданні моїх «Хмар» 1904 р. вставили міні ось яку чудасію: Масюк з зятем та дочкою, та з Лєкерією Високою зайшли в гостиниці *трое чисел* підрид... Павія Висока забрала паніч *в число* упряж і мішок з оброком. Вона була ладна завести *в число й коні*, щоб часом злодії не покрали їх вночі». Хіба ж це не манерничання? Числа є тільки в арифметиці та в лічінні (счисленні), а в гостиницях по всі Європі кімнати звуть номерами, бо й справді треба ж їх назвати якимсь назвищем, опрічнім од арифметичних чисел. Така манерність просто таки сьмішна. Я вже не кажу про народні слова, котрі в галичан маються за «приличні й неприличні», а найбільше в театральних пієсах...

Уся ця манерність, усе це письменське кокетування та пишання трохи скинулось на сьогочасні декадентські письменські викрутаси в європейських літературах, так вдатно осьміялі Макс Нордау в його книжці: «Виродіння», але в нас манерність своя, доморосла, бо давня. Вона має свого праотця по мові, Григорія Саввича Сковороду. Ще Сковорода любив закручувати словами думку так, що до неї ніяк не добратися,—так воно темно сказано. Хіба ж пак «Ходімо за Ним, або «Однаково—чи жив, чи загинув» не одгонить сквородинством? Невже це сквородинство єсть проївок (проявленіє) нашої національної, якоїсь опривної вдачі?.. Не казавши лихого слова, треба признатись, що тепериньки загальне в Росії визвольницьке¹⁾ рүшення одгукнулось в українському часописному письменстві «визволінням» часописних письмеників од рідної народної української мови. Ви-

¹⁾ Кажуть же в нас: пісьні невольницькі: оттак треба вживати і слово—визвольницьке. Замість галицького слова—вігчина, краще писати давнє українське старе слово—отчизна (як от — дізна, матерізна, дівизна).

падок чудний, дивовижний. Побічних причин скупилось тут чимало, але... доволі їх замикається (заключається) і в самі сутності національної української вдачі.

Пробуваючи влітку в Білі-Церкві, побувавши в околицьніх селах, я при всякій нагоді скрізь розситував в просвічених людей, в батюшок, в панків, в місцевих гімназистів та гімназисток, чи вони так читали українські часописи? чи вони принали їм до внодобы? Я дізнався, що багатьом доводилось їх читати. Деякі сільські інтелігенти навіть виписали декотрі часописи: дехто має «Громадську Думку», дехто виписує «Світову Зірницю»; декому випадком траплялось читати «Рідний Край», і «Волну України», й «Громадську Думку» й «Нову Громаду». Багатьом міщанам та селянам я сам давав читати принесені зумисне деякі часописи, щоб пересвідчиться, яке враження вони матимуть на селяків.

Деякі батюшки, вчителі та вчительки й писарі, зробивши складку гуртом, виписали й «Хлібороба», й «Громадську Думку», й «Світову Зірницю», щоб самим перечитати, а потім оддати письменним селянам. Одна добродійка (Любов. В. Савур—С...) с сквирського повіта казала міні, що їх гурток в селі виписав «Громадську Думку». Гурток той мало що розібрав в газеті. Оддав він часопись одному письменникові в селі. Той чоловік сльінав-сьлінав, приніс часопись до д. Савур—С... та й каже: і що це за газета? Написано ніби то й по нашому, але я читав, читав і нічогосінько не вторював і не розібрав.

Гімназисти й бувні гімназисткі панни, усі ці селяки такі, що наспражне знають українську сільську мову й розмовляють так, як самі селяни, казали, що ці усі часописи й журнали написані якоюсь чудною мовою, ніби пополовині с польською; в їх дуже багато слів або чудних, або польських; деякі українські слова поставляні там, де їх нетреба б було ставити. Як часом прочитаєшь будлі-яке місце, то або нічого не розбереш, або виходе щось неясне, темне, щось виходе навіть ніби нави-

воріт... так що й думки часом гаразд ніяк не вхопим, скільки не силкуєся їй вловити. А це певно через такі слова, як—мусить бути. Селяни й міщани кажуть те ж таки саме: написано ніби й по нашому, але ми розбіраємо тільки те, що написано в «Хліборобі» та в «Світові Зірниці».

Одним словом, я чув думки та гадки усякових читалників, дуже не привночі для часописної мови... Це залежить од того, що одним одна «Світова Зірниця» пишеться истинно сільською, народною мовою, хоч потроху й місцевою подольською. Трохи шкодить подольське—від, відвідати, відступити, для херсонських та київських селян чудне. «Світова Зірниця» має 1560 винесувачів в подол., а найбільше в херсонські та київські губерниях поміж селянами¹⁾.

Оттак треба б було писати й видавати нічі часописі та журнали. Видавчим докопешне треба було писати такою чистою сільською мовою, якою писали Куліш, Стороженко, Квітка та Марко-Вовчок, або Ганна Барвінок, і в таку мову тільки подекуди врядогоди вставляють нові вищі слова, і вже ні яким способом не польськєі, або й галицькєі провінціяльнєі, незрозумілі й навіть чудні для нашого народа, як от: завдяки, віч-у-віч, прє-нінь, цїнком, також (так-само), російськєі перєннєченє—лише і т. д., котрих новино скрізь в часописях.

Одповіднєі або й однозначнєі з цїми українськєі слів не треба було викидати з часописєі, бо їх зрозуміли б навіть баби й діти, а не тільки нани, панни та гімназієісти. Усе це номєілки й хлиби, та ще й шкодливєі, а може й неоправнєі.

Я й не дивуюсь, що ці читалники читають часописі й часто часом ні на якєі спосіб не схоплять тєіми в читаному. Мінєі самому доводилось часом подвїчі й потричі перєчитувати деякі мїєісьци в часописях, щоб виїєімати й зрозуміть саму сутнєіту в

1) Треба сказати, що селяни читають і в „Світові Зірниці“ на-здогад такі дієсловни, як от—відсік, відбув, відвідав і т. д., а декотрі й не розуміють їх. Я радив би д. Волошинівському писати усі ці слова з прийменником—*од*, а не *від*.

фразі. Передніше я вже вяснив, що польське слово — «мусить бути» (*musi być*), таке сподобне нашим часописним письменникам, перевернуло навиворіт весь зміст і перекинуло догори ногами всю тяму в «Оповіді» радикальної полтавської партії, що була прислана, як додаток до «Рідного краю». А таких слів, повертаючих навпаки, або кудись набік тяму фрази, або й цілого місяця, по часописях розкидано таки густенько, як оть польське слово—«прямус», ніби то присилування, або силування. А воно по нашій мові значиться не силування, а щось ні се ні те, наче б то «вимушення» або вимагання. Леся Українка пише так: «Чому ж Ярина не чергується зь (сь) тобою?—*настасала* Юзя... *проникаючись* інтересами своєю приятельки (К. Стар. Прызнь, бік 38). Як українець вгамить оцю фразу? Що то значиться—наставала Юзя? Кажуть: настас: новий місяць, молодик, настала третя квартира місяця, настала весна і т. д. Але ж Юзя не місяць і не весна, що їй треба було наставать. Слова — *проникаючись*, нема в народній мові, і воно має значіння не те, що російське—«проникнутий, проникать». Є українські слова: *вникать, зникать* (возникать, исчезнуть). Кажуть: води в Росії побігло; каміння серед Росії зникло; вода вже спадас, бо каміння з води вже *вникає*. Хто наоцяще знає сільську мову, той несамохіть подумас, що Юзя або *зникла*, або *десь никає*, *блукє*, і, *никаючи*, це говорє. Замість того, щоб сказати: Юзя стояла на своєму, *вставала*, хотіла поставити на своєму, написано: «Юзя *наставала*» та ще й *проникаючись* (це певно — *проникаючись* інтересами). Хіба ж це не збивас с пантелику читалників?

Або от в часописях скрізь *вживають* галицькі слова: *лише*, (це те, що великорус.—лишь, а не українське — лишень) і *усунути*. В «Вільні Україні» читаємо: „Р. С.-Д. Р. П. партія *лише* тепер також стала партією мас пролетарських... факть, котрого *неможа усунути*... („Вільн. Укр.“ статя М. Ч.). Кожний українець, котрий гаразд знає українську народню мову, само по собі, подумас, що оте *лише* це й єсть українське *вкорочене*—*лишень* (дай лишень, повеликоруському — дай-ка!), а слово *усунути* те саме, що й *всунуть*, бо кажуть же в нас: треба *всу-*

нуть в торбу, або треба усунуть в торбу: увійшовъ у хату, ввійшов у хату, бо букви *в* та *у* тутечки однозначні і замінюють одна одну, вважаючи на те, чи вони стоять перед повнозвучною, чи півзвучною буквою. В перекладі по-російському написана думка буде так розумітись читальниками: «партіи-ка теперъ також (хто його зна, що воно таке) стала... фактъ, котораго нельзя вдвинути куда то, навязать. По написаному в автора М. Ч. галицькою мовою наш читальник подумас, що той фактъ треба *всунуть*, але автор М. Ч. хоче сказати, що той фактъ треба *одсунуть*, одкинути, бо по галицькій мові—*усунути* це те саме, що в нас: *одсунуть*. От і розбійрайте, люде добрі, таку плутанину в фразі, де через галицькі слова виходе щось супротиложне тому, що автор каже. Це просто таки виходе якесь *ялиміє*, а не українська мова. І чом би пак авторові М. Ч. замість галицького слова — усунути та написати українське—одсунуть! Тоді б кожне втмяило, що с тим фактом робить, куди треба його совати: чи всунуть, чи одсунуть. Невже автор забув українське слово—одсунути? Я певний в тім, що хоч би автор і знав українське слово — одсунуть, то він безпримітно перекрутив би його таки на галицьке—відсунути. Од таких то слів і залежить те лихо, що читальники жаліються на *нелюдість* в часовисній мові. А скільки то по часовисях розкидано цього галицького добра! Це слово й справді треба б всунуть в торбу вкуні с словами — обстоювать, примус, мусить бути, настрій (направа), зусилля, примушений, з усіма кроками, шаленнями, ошуканцями, термінами, теками і с псевдоукраїнською граматикою Залозного,—завязать це добре мотузкою та й закинути туди, де й людський голос не заходе, як нашіптують анахурки.

В останній час в «Громадські Думні» пішла звичка йживать слова:—таким засобом, замість слів: таким способом, або — на такий спосіб. Ці слова таксамо затемнюють тяму фраз і збивають с пантелику читальників. Слово—засіб в народній мові значить—«средства къ обогащенію», заможності, або просто значить: «состоятельность», заможок, заможність. На селах кажуть так: в мого батька був засіб більший, ніж у мене (васильк. повіт),

це б то: в мого батька «середствъ къ обогащенію» було білше, ніж у мене. Можна тепер уявити собі, яку каламутню та джумигу в читалника роблять такі думки: «таким засобом можна дійти до мети»... Це виходе так: такою «зажиточністю», заможиністю можна «достигнуть ціля», замістьць: — на такий спосіб, або таким способом можна досягти до мети. І недивно, що отаке все, недолалу написано, залутус й збивас читалника, і він мусить все догадуватися та міркувати, що замикається в фразі. Треба зауважити, що хто бере читати українські часописі, той, само по собі, вже прихильний до українського письменства, настоляще знає народню мову і розумітиме народні слова так, як і треба розуміть їх значіння.

Колиб вже хутчі випускали український словарь. Він дуже став би в пригоді часописним письменникам. Без словаря—як без рук! і хиби за хибами та помилки недоброчіть все траплятимуться в наших письменників. А поки що, можна порадиць молодчим письменникам, в стосунках до виправки мови, завжди обертаться до тих вчителів, до котрих оберталось і старше покоління українських письменників: до селян, поки що одних професорів української чистої мови, до котрих завжди обертавсь і я, блукаючи по ярмарках, і то до селян старих, досвідних в ці справі, а найбільше до цікавих на язык бабів, бо молоді селяни не знають ще всіх слів в мові, а найбільше слів вищого значіння. А до того ще їм треба б завжди вчитуваться в народні пісні та збірники народніх казок.

Окрім перелічених мною с початку моєї статті польських слів, ціх прибуд в мові, котрі доконешне треба вимкнуць с письменської мови, в часописях трапляється чимало галицьких слів, таксамо затемнюючих тяму в фразах, як от: оголосить (оновістить), оголошення (оповіщення), охорона (захист), охороняти (захицать), обстоювать (встоювать за що), повідомлення (оновістка) і т. д. Перелічка ціх слів в мої невеличкі праці зайняла б дуже багачько місць. Треба додати, що буква й в падіжах йменнів прикметних та займенників та в словах: мерщї, хутчі, далі—таксамо заважає селянам та селюкам інтеллігентам, як вони млі

жалілись, бо ціі букви нема в народі мові. Вони казали міні: в часописях написано так, а ми читаємо инакше, по-своєму, ми-наємо те зайве книжне *й*. Цю букву доконче треба б викинути для полегкості читалникам, бо вона більше заважає, ніж *з*. Твердий знак німий, не вимовляється ніяк, а *й* не німий і намагається недоброхіть, щоб і його вимовляли.

Галицьке слово *від* та ще *й* в приставках, як от: відповів, відвідав, відсік і т. д. теж заважає при читанні, бо часом і міні треба снитися, щоб догадатися, що то воно таке, та ще *й* в галицьких словах, як от: відшукав (в нас кажуть — вішукав), а не одшукав. Це в Галичині якийсь старий русизм:— «отыскаль». Слова «біля, підя», що животиють тільки в под. губернії», на Україні ніхто не розуміє таки зовсім. Це таки добра принципка та притичина для читалників. Народ і дієсловів з приставками — від не розуміє зовсім. І нащо воно всунуто нашими переймачами?

Опірчть того в часописях трапляються часом чималі фрази з неологізмами, скущеними в такі скількості, що *й* сиравді трудно вгадуть, про що воно говориться. В «Привязі» Лесі Українки стоїть така фраза: «Все служило за підручника до науки життя (молоді панні Юзі): перш усього вся власна особа mademoiselle Lucie, шнурована, глянсована, фризована, уроча своєю парижською неподільністю, штучною *й* натуральною в найменшому (меншому) рухові *й* слови». Або знов: «Панпч... вабля, але не лякан Юзі» і т. д. Ці місьци зовсім неможна зрозуміть. Такі місьци трапляються і в «Нюбеї» д. Кобидлянської. Такі достоту темні місьци трапляються кучами в часописях. Недурно ж публіка каже, Ой що це за бублик? що ці всі часописі написані темно, неясно: читася і розбірася наздогад, як кажуть на селі: вито через десіте. Що ж це за мова?

Оттака сама темрява панувала колись і в російському письменстві сто років назад. Такі достоту неясні, поплутані місьци трапляються в Осиповому перекладі «Алківіада». В свої промові до афинян Алківіад каже: «*И* долженъ теперь защищаться мужественно: ибо что *и*ь семь случаѣ касается до меня (це по-українському), то принадлежитъ (мабуть—относится) не меньше и во-

обще всѣмъ вамъ» (ч. 4, бік 15). «Ти Никій... страшишься на-ружної війни, а не трепещешь того, что будетъ». «Никій со-бралъ всю остроту своего разума... Алкивиадъ... подавляєть одну дружину (в шлемѣ), и шлемъ, раздвоився съ верху, *преображается* большимъ *жубкомъ*» (бік 39). «Алкивиадъ сидѣлъ на кормѣ... его приверженики были на палубѣ... Примѣтно было изъ (по) пы-лающаго въ глазахъ его пламени и изъ *живности* его движеній, что онъ восхвѣчался моремъ (ч. 4, бік 61). Тимандра, Алкивіа-дова коханка, каже до його: «Сициліанская красавица въ состо-янніи отнять у меня сего респостоянника... Покажи, Алкивидъ, въ явственномъ видѣ *прехожденіе твое* изъ Афинянина съ *Спар-танца!*» Можна тільки наздогад думать, що вона хоче сказати: покажи ясно своє переродіння, переробління з афинянина на спар-танця, а не втікання од афинян до спартанців. «Однакожь не происходило никаких несогласій (після того як Лікурґ завів жорстокі закони), і народ *подверглася* съ покорностію *законамъ*» (бік 93, ч. 4): цеб то корився законам, чи що.

Якраз така темрява та неясність часом трапляється і в на-ших часописних письменників од показаних мною причин. Ще треба зауважить, що Осипов ставить при всіх формах дієсловів не *сь*, а *ся*: обнаруживалос*я*, собравши*ся*, заклинали*ся*, разстав-ши*ся*, а не-обнаруживалос*ь*, собравши*сь* і т. д. Це *ся* скрізь в дієсловах писав і Карамзін. По-народньому змінили цю форму Грибосдов та Пушкін. В нас цього *ся* не на своєму місці не вживав ні Куліш, ні Шевченко, та й ніхто. Вони писали, як го-воре народ. Тільки галичани писали подавньому, по-славянському: трапилося, бачучися, зустрівшися (стрівшись), роставши*ся*, роби-ли*ся*, зачинили*ся* (зачинились). А в наш час наші письменники, йдучи несвідомо за галичанами, повертають назад на сотню ро-ків, поминувши й Куліша й Шевченка. І це чудно, щоб не ска-зати більше.

Осипов, як і Карамзін, скрізь пише: сей, сій, сію (а не зтотъ); на кінці йменнів првкметних Осипов ставе не *ый, ій, ой*: онъ былъ спокойной; доброй человекъ, примѣтной і т. д. В наш час в часописях кидаютъ народні слова: цей, оце, на оці, на чу-

жі сторони, м'їні, і повертають, пісьля Шевченка, знов назад, в старовину; бо пишуть: сей, сл, отсе, мені і т. д. Потягли наші далеченько назад, все далі та далі од народної мови... і це не незнавки та з нетямучести, а тендеційно...

Ще треба зауважити, що в «Вольні Україні» пишуть по-галицький такі слова, як от, приміром: клясса (клясьь), фльот, плян, пляномірність, і т. д., а ще згодом потім може й писати-муть по галицькому: Атени, Теби, Пітагор, кльомби, кльоб (клуб) і т. д. Ці усякові фльоти, клясси, пляни будуть для всіх такі сьмішні, як в наш час сьмішні для нас в Осипова: «знатные флоты Афинян (значительные), большія войськи (войська), сьмяна, времяна, намяповаль, сумьївался, жесточае, уновательно, любленіе і т. д. Осипов не вмів склоняти деяких слів, як у нас не вміють зміняти по надіжах: оновідання, оновіданнів, весілів, в житті, в столітті, на Поділлі (на Поділля), проваллів, полів і т. д. Недиво буде, коли од таких штучок наші часописі почнуть хлять та червїть, а потім охлянуть, а може й до решти захлянуть та зачучверіють; недурно ж вони вмїрають одна по одні.

В наш час, це б то починаючи з виданнів усяких часописів та журналів, почався якийсь макароничній період пісьменської мови, а не тільки часописної. Чи довго цей період продовжиться, цього напевно неможна вгадати. Таке збочення з нормальної, простої стежки, таке одхилення набік траплялось і в інших літературах, як от, приміром, в сербській та в польській. Сербська література на сербській народній мові, а найбільше сербська поезія почалась і розвилась ще од XVI в. в Дубровникові, де сьнівав свої пісьні й писав поеми геніяльний Гундулич, а потім переґодя його син і унук. Дітячі цісі школи звичайно вчились в недалекі Венеції тоді, як в Італії розпочалась європейська «епоха одродіння». Під впливом італіяньських канцонет та сонетів Петрарки й Бокаччіо пишню розцвілась сербська народня поезія виїнятково в ці дубровницькі школі. Але згодом потім, с початку XVII віку в Сербію пішла с Києва виробляна, вища кнвжня мова, як пішла вона через Ломоносова і в Петербург. Сербі перейняли силу кївських вищих слів і внесли їх в своє пісьменство. Книжня,

письменська сербська мова пішла в антинародньому напрямкові, так що Гундуличова народня „мужицька“ мова стала несподобна вченим сербам. І вони перекладали його поезії з народньої мови на тогочасну модну книжню мову. Аж потім згодом, при дальшому розвитку письменства, серби якось таки схаменулись і потім не-регодя занехали таку переробку гундуличової народньої мови на «панський» книжній лад. Було це таке чудне прямивання і в польському письменстві.

Після Яна Кохановського та Рея (XVI в.), котрі писали польською мовою, в тодішній Польщі вже були перестали писати латинською мовою, і всі письменники почали писати польською. Але од початку XVII віку польським правлінням були запрошені єзуїти для боротьби з виникшим тоді в Польщі соціалістичним та з диссидентами. Єзуїти, як заходжі люде, знов завели латинщину в письменстві. Але згодом, як латинщина почала по-троху занепадати, знов почали вертатися до польської мови, тільки писали вже польською мовою подекуди в перемішку з латинською. Цей період зветься періодом макароничної мови. Щось схоже на макароничну мову заводитьсь тепер і в нашому часописному, та й не тільки в одному часописному письменстві. Я, само по собі жадав, щоб це прямивання як мога вийде зникло. І в сербів, і в поляків в той давній час просто таки була пішла така поведіння на мову, як оце тепер в нас.

В наш час виїзткового політичного рушення, молодим з радикально-демократичної партії доконешне треба б заходитися коло заснування в кожній губернії усякових часописів та журнальчиків для народа, і політичних, і хліборобських, і лікарських, або й газеток загального змісту, як от д. Волошиновський завів на Подоліі часопись «Світову Зірницю». Коли в народа є занят (спрось) на політичні часописі, то доконче треба, не гаячись, цдовольити такий занят. Покористувавшись вольнішою цензурою, нані молоді письменники з радикально-демократичної партії повинні були й почати з цього. І видавати такі часописі треба чистою народньою сільською мовою і правонисом простим.. старюю кулішівкою, с приставкою до початкового м'якого і букви й: йіж, йіі, а не мудрою желехівкою з массою точек, с «кнівськи-

ми» вигаданими апострофами, з цими умовними непотрібними значеннями, котрих ніхто на селі й не розбере.

Коли наші часовисні та й деякі не часовисні письменники пишуть макароничною мінаниною, то, само по собі, їм здається, що їх мова гарна, і може навіть взорцева. Вони певно гадають, що така мова здаватиметься гарною й доладною й для широкій публіки, коли йдуть в публіку з своїми писаннями прітовном та проломом, не приспособляються ні до неї в мові, ні до народа. Але вони дуже помилились. Щоб показати, яка гарна їх мова і для народа, і для публіки, я сиробую дати в ярих кольорах підхожий зразець не на галицькій, а на третій українській говірі, на відомі поліські, на півничному краєчку України, межуючому з Білоруссією, приміром, над Прип'ятю, коло Чорнобіля радомисльського повіта. А щоб в ярому кольорі показати, яким чудним здається на Україні старе слово *мені*, я змінив займенник *міні* на поліське *міне*, ще й накидаю польських словець.

— — — — —

Раз якось влітку в одному селі, недалеко од Чорнобіля, ще не старий чоловік Петро Макогун вранці порався в дворі, а потім, мабуть втомившись, сів на старому пеньку. Його жінка Вудя бігцем бігла од панських пудь.

— Вуде! гукнув Макогун: де це ти була! Одкуди біжиш, аж засаналась?

— Одтудь біжу, де коні пасуться. Наш гнідий куць набіг до панських пудь. Вон (він) подий утьок та й ускочив в панське жито. Був би в займані за винас, якби я не угледіла. Не стульки того випасу, скульки клопоти набрались би. Ти не дивися за куньми, а міне одну й клопоти. Скоро (як тільки) угледіла, та так і помчалась (покатала) до пудь та якось і перейняла.

— Добре зробила, а то був би міне вудвіт перед паном за коня. Той панський сторож часом наче спуд землі вискочить.

— Вудвіт ще не біда, коли гроші йость. А їх то й нема: не спуд землі ж їх викопаш. Треба везти вугіллє в Чорнобіль на продаж.

— Чи вугалля ж вже випалилось? Як вже, то й вези. А то сев сабі на пень, тай седиш. Та стережися в місті ошукаців. А то ще й тебе преці ошукають (віддурять), як недавно ошукали Мпрона Вудода. А міне буде шкода грошей. Грошей треба: чогось наш сірий вул шкандябас. А ти все седиш і кроку не зробиш, а вон шкандябас.

— Як то й кроку не зробиш? Кроки за кроками! все хожу коло роботи. Гроші все потрібні. Хто ж їх не прагне! Хіба ж ти, Вувде, не прагнеш грошей.

— Ти-то мабуть недуже прагнеш, бо тебе все набить отой пеньок. Але ти преці майже (сливе) ніколи добре не тримаєш їх в руках. Дай преці міне гроші до рук! вудновіла Вудя¹⁾.

Чи гарно? От така ж достота гарна для публіки часописна мішанина. Міні й недивно, що ця мова роспудила читальників, і широка публіка одкаснулась од неї. Сказати по правді, одкаснувся таксамб од неї й я. Читати написане згацкованою часописною мовою важко й непрjemно, як важко читати усе, що написано якоюсь мішаниною, або будлі-яким доногонним провинцірльним жаргоном, як от, приміром, невимовно важко до нудьги читати галицькі оновіданнячка, написані карпатською гуцульською мовою. Йїх можна перечитувать тільки тим етнографам кмїтам, що кмїтять за народніми усяковими говірками та підмовами й записують народні пісьні та казки.

А скільки слали в редакції листів, що часописної мови неможна розібрать? Скільки йїм говорять за це! Але це нічого не помагає. Як скажеш кому з часописних пісьмеників, що публіка ремствує на мову в часописях, як дуже чудну, незрозумілу, то кожен каже: та то не публіка! то так думає якихсь там дві або три душі, та й то якихсь неприхильних до українського пісьмен-

¹⁾ Чи можна було б назвать «русскою» книжвю рос. мову, якби змінили початкове о на исковське у оттак: унь утошоль далеско уть села—ще й всунули туди три польські надїжі?

ства, або й ворожих. Яка самонадійність! Яка віра в свою нехибність! С таким помільним пересвідченням, с такою тенденцією можна і справді занепасть українське письменство, зде-скредитовати його до решти в широкі публіці, коли й деякі націоналі й прихильники не можуть читати цієї неясної, часом незрозумілої мішанини, і часом просто сьмішної.

Врешті всього мушу признатися, що сьогочасна часописна й нечасописна письменська мова на Україні наводить на мене сумні й навіть сумні думки. В часописних, та й загалом і в старших і в молодчих письменників примітна велика здатність до механічного переймання, якась пасивність, недостача самостійності в ці справі навіть в тіх, котрі прожкнулись ліберальними й навіть радикальними поглядами. На цей раз треба винуватити тільки самих себе і більше нікого. Ми знаємо, що невеличкий гурток молодчих радикалів письменників, згодившись з небагатьма галицькими письменниками з радикальної партії, партійно постановили завести і в українському письменстві буцім—то вже виробити, готовісіньку галицьку книжну мову, само по собі, з її правомисом і з її деякими формами: від, сей, отсе і. т. д. Решта молодих і не дуже молодих письменників пішла слідком за ними без усякої критики, навіть без розсудливости, без міркування, необачно, неоглядно, забувши, що письменство—не політика... Ідуть вони всі в ці справі завзято, проломом та протівном, з українською упертістю, не вважаючи на листи в редакції, повні досади, навіть гніву та лайки, не вважаючи на якусь буцім-то безглузду публіку, на котру навіть неварто і вважати. Деякі щиріші й одкритіші на вдачу признавалися міні, що як почнуть вони писати, то с пера сами спадають і неначе аж дзюрком ллються якось несамохить ті деякі галицизми: від, сей, отсе, навколо, окремо, з-осібна, позаяк, майже, кроки і. т. д. А в розмові зо мною аж сердяться, що в їх недоброхить зслизає з языка галицьке *від* (замість українського *од*), котре й їм самим не припадає до вигоди. На наше лихо між письменниками багачко людей мало освічених, або й зовсім неосвічених. Ці вже йдуть, як віці за ватажком... за часописями.

Тільки добродії Шемет, проф. Кримський, Михновська, Немоловський, Грінченко та молодий поет Олекса Коваленко виявили білше самостійности в писаннях, хто в правописові, хто в мові, в її формах, і не пішли механічно, порабському за галицьким письменством. І тільки добродії Грінченко, Коцюбинський, проф. Кримський та Олекса Коваленко не вносять зумисне чи й незумисне в свою мову польських слів. Я радив би їм ще викинути й галицьке слово *від* та стародавнє *мені* змінити на *міні*, як в проф. Кримського, або на-*мінні* задля чистоти української мови. Тоді їх мова була б недалека од взорцевої. Часом ще десь в глушині, куди мабуть ще не заходили галицькі часописці, ще не зайшла нова пошесть, з'явиться якась книжечка, писана чистою українською мовою, без галицьких та польських слів та новомодних викрутасів, як *ої*: *від*, *біля* і т. д. І тільки ще сливе кожний письменник зостався самостійним в стилі та в змісті своїх поезій, повістей та оповіданнів. І в наш час сливе кожний письменник ще має свою самостійну фізіономію та вдачу і в поезіях, і в прозаїчних оповіданнях та повістях (окрім модних декадентів), котру мали й передніші наші письменники. Ще не загинула письменська самостійність та оригінальність, котра стала причиною, що Котляревській та Гоголь поклали новий засновок, *міцний* та *певний*, в двох літературах: українській та російській. Але.. що стосується до мови, то мабуть ще од часів автора «Слова о полку Игоревь», та «Повісті временних дѣлъ» Нестора наші українці були слабкі в ці справі, не дерзкі й... перебільшливі... Багацько в ці справі винне й наше історичне життя.

Чи думали нав, чи гадали часописні письменники та й інші, що широка публіка не сиротивиться оті галицькі старовинні й прихильно прийме її та и читатиме немак? Мабуть була в їх така думка, на наш погляд дуже необачна й навіть небезпешна для нас. Але нетрудно було заздальгідь напроорокувати, що часописці, писані такою мовою та ще й потрушені таким безтямким значковим правописом, не матимуть посьбіху в широкій та й в неширокій публіки. І справді, декотрі часописці спинились зовсім

таки не с причини арештів, а самі внали і вмірають одна по одні недоброхить, бо... Їх не змогла читать публіка.

А шкоди, і може непоправної шкоди для української літератури наші часописи наробили чимало. Часописи нашкодили тим, що обездолили українське письменство в публіки, дискредитували його в суспільстві, одбили навіть прихильних до українського письменства людей, зробили його навіть трохи сьмішним, давши привід до сьмішків та глуму, як було колись передніше в сїмдесятих роках... а в прихильників до українського письменства викликали ремствування й нарікання. Тепер після цього всього вже небезпечно й витикається кому-небудь з виданням нової газети або журналу: така недобра слава про їх, така несприяюча їм наирава (настроєніе) ціпла в суспільстві. Письміха ще можна сподіваться в народніх массах. Але як непомірквані видавці підсунуть і народові часописі с такою ж самою покаліченою, або галицькою незрозумілою та неясною мовою, та з усякими китайськими значками й ребусами, то, само по собі, й народ одкинетесь од їх і не читатиме. Народ не буде читать поланки, бо значках та апострофах і точках: селяни надто реалістичні і не звикли, та не зучались до ребусів. Низькоокі наші часописні редакторі та письменики певно не добачають цього, і... наробили може непоправної шкоди.

Оце недавно вийшла «Граматка» чи букварь для народніх школ д. Порця. Граматка гарна й педагогічна на зміст, написана народньою доладньою мовою, але вона зовсім не педагогічна через деякі форми мови й правопис, бо написана не давньою простою кулішівкою, а мудрою, напів етимологічною желехівкою. Міні казали, що якийсь студент переробив поставляний мною кулішів правопис на желехівський і понаставляв в граматці ось яких слів: Ів, Іли, Іжа, Іду, П, Іх і т. д. Я вже згадував вище, що небіжчик Желехівський взяв це І з двома точками з церковних книжок, назвавши його йотированим, мяким. Через це желехівське І вийде в народніх (та й в не народніх) школах така

плутанина. Батюшки казатимуть хлопцям, щоб вони читали в молитвах і загалом в церковних книгах І (вже), як просте і: Іоаннъ, Іаковъ і т. д. а вчителі казатимуть, що в граматиці те ж таки І з двома точками зверху треба читати инакше, вже як мяко і, як—йі. Батюшки казатимуть, щоб читали: Іоаннъ, Іаковъ, а по Норцеві граматиці школярі збиватимуться, бо по неї треба читать: Йіоаннъ, Йіаковъ і т. д. Вийде спотичка між І церковним та українським—і все збиватиме дітей. Це гарна педагогія! Нічого казать. Гострі хлопчачи безпрерібно сиптають вчителя: чого ж не так, що в молитвах та сама буква І читається так, а в граматиці вже инакше? Яку відповідь повинен дати вчитель? Хто вчив дітвору, той добре знає, що хлопці часом завдають такі питання, що... вчитель мусить тільки—одбріхуватися сяк-так. Коли дорослі люде казали міні, що вони все спохвату читають ті слова: Іду, Істи і т. д. иду, исти, а не йіду, йісти, а дітворі і потім читатиме таксамо. В граматиці написано (бік 38): «Йде баба на базар Йде чоловік і каже: сїдай бабо, підвезу тебе». Як по товмач дітям (та й не дітям), що треба читать Йде, як йіде, а вони все збиватимуться й читатимуть: «Йде чоловікь возомъ»; як сбиваються й дорослі люде, таксамо збиватимуться й діти. Та ще й батюшка кажуть, що треба так читати... й вимовлять І, як російське—і. От і потрапляй поміж гіллям! як кажуть в приказці. А такого невотрібного гілля й накидано в граматиці д. Норця. Та я й певний, що цього гілля накидають і в ті букварі та читанки, що, як кажуть, готуються і в Києві, і в Полтаві... Само по собі, що в цім разі мається на думці зовсім не педагогія, не та полегкість для народа, котру мав на думці Куліш, завдячи легкий правопис, без з та ъ, а щось инче: заведення галицького желехівського правописа на Україні.

Само по собі, вчителям доведеться вчити школярів ще й писать по український; і писать як сьлід, без помилок. А чи потраплять же школярі, де писать мяке, йотироване І з двома точками, а де просте, звичайне, з однією точкою? Я вже казав вище, і потім ще казатиму, що самі ж наші часописні письменники й галичани, вже люде дорослі й навіт вчені! в вищих шко-

лах місяцями тикають ті дві точки навмання, нізря, не на своєму місяці не то що спохвату, а просто таки з нетямучести. Як же втямлять діти? Одрізняють і йотироване од і нейотированого зовсім не так легко, як декому здається, а діти зовсім не втямлять тієї одлічки і таксамо тикають нізря точки, як і старі і в нас, і в Галичині. Порцева граматка заведе в шкільні книжки щось таке трудне, як от буква ъ, і таке саме морочливе в правописі. Доведеться вчителям просто таки перелічувати слова, або надіжі, де треба писати і йотироване, як перелічують в «русских грамматиках» усі слова й надіжі, де треба писати букву ъ¹⁾. Коли в Галичині морочать в школах дітей, то це ж не значиться, що і в наших школах повинна бути така морочлива штука. Найкраще буде викинути отой камінь спотикання для школярів задалегідь. А галичани нехай покинуть потайний етимологічний правопис Желехівського і знов вернуться до простішої немудрої кулішівки, котрою колись видавались «Мета», «Правда» й «Зоря». Тоді зякне саме джерело, таке принадно для наших позичників та переймачів, і—буде однаковість в правописі на Україні й в Галичині.

Довелось міні балакати с кількома сільськими вчителями, котрі прочитали Порцеву граматку. Вони казали, що коли заведуть цю книжку в школи, то вони перше од усього поприставляють букву й с початку слів: Ім, Іси, Іж, П, Іду возом, та тоді вже роздадуть її школярам, ще й скажуть, що не треба вважати на дві точки в книжці та ставити в своїх писаннях скрізь одну точку над і. Що це буде розумно й педагогічно, буде полегкість для школярів, котру й мав на увазі Куліш, про це нема що й казати.

Та й усі сливе часописі, окрім «Шершня», певно й самі не дуже то вірять в чародійну силу тіх китайських значків, ціх

¹⁾ Я радив би нашим граматистам зоставити деякі стародавні терміни без зміни: склонять, склоніння, підіж, вид, лице, спрягать, спряження... бо слова: вид, лице, спрягать—це ж українські: спрягать воли, спрягаться волами, в супрязі, супряжич, супряжник і т. д.

значкових «драконів», і хоч пісьменики й пишуть желехівкою, але все таки приставляють с початку ї в словах: їсти, їду, їв, їхав, бо, надїсь, почуввають несамохїть, шо то не фонетичний правонїс, і тїльки в рещтї схожих слїв зоставляють чародїйні точки: Іх, Ім, Ії, і так далї. Увірував в цього китайського дракона тїльки «Шершень», бо він один пише: Істи, Іхати, та той студент що напхав таких достоту китайських драконів в Норцеву граматку, певно на страх дітям та на мороку. Й благаю не китайського дракона, а Господа Бога, щоб він захистив од тієї идольської напастї й українські букварї, і чатанки, і безталанних українських школярів, на шкурї котрих наші теоретики та механічні переймачі хотять випробовувать угодобнї тїльки їм однім галицькї тенденції, достоту так, як і усякої масти обрусителї теж випробовували свої особонї або державнї бюрократичнї системи й тенденції. Галиціомани це теж бюрократи по-своєму, тїльки на свій, инчий спосіб: в їй на думці галиціозанїя української народної мови, й пісьменської, книжньої, і... школи. Для цього вони ладнї поступиться й рїдною мовою і навїть... українськими школярами. Це в їй рїч другорядна, на другому планї, чи «плянї», як пишуть в Петербурзі. Дїло тут у тому, що «хозяинъ музику любиль», як каже Крилов, і хотїв, пошанувать гостей не хлїбом-сїллю, а музиками... Але ці часонїснї наші музика заграли такої, од котрої луснуть вуха і в старих людей, і в малих школярів...

Є ще й инчі хиби в Норцевї граматцї. Коли він ставляє в азбуцї І йотироване, як опрїчно букву, то йому доконешне треба було поставїть ще одну букву в азбуцї, котра має тако ж саме право на самостїйність. Це о мяке, чи йотироване. По такі системї довелось би ставїть двї точки над ѓ задля одлички (галиц. рїжницї) од твердого о. Ми ж, пісьменики, всі орудуємо цїм ї в таких випадках і пишемо: його, йому, йогол, Йосип і т. д. А коли ми всі пишемо: його, йому і т. д., то чому б пак за одним махом не писать і: їх, її, їїй Богу, їїжа і т. д. І тут одгонить чимсь не логичнїм, недоробляним. А недоробляне воно тим, що в галицькому пісьменствї цього нема... А якби ї це було,

тоді й наші переймачі зводили б це і в українському письменстві. Хвалить Бога, що хоч цього в Галичині нема.

В граматці д. Порця скрізь поставляно займенник *мені*, вже всюди на Україні і навіть навкруги Львова (проф. М. Начовський) вимерший, а на свої живі мові школярі кажуть: *міні*, або *мні*. Д. Порець скрізь ставляє дат. і пред. надії з буквою *й* на кінці: «чи не думаєш стать за панібрата такій мудрій, як от я», поставляно в читанці. А діти живою мовою кажуть: за панібрата такі мудрі, як от я. Само по собі, дитвора спитас: на що пак стоїть в граматці на кінці буква *й*, коли люде так не кажуть? А чи потраплять же школярі писати в своїх писаннях те зайве, померше *й*? На що написано—*мені*, коли на селі кажуть: *міні*? Само по собі, що це все буде обважнювать і вчителів, вчеників. Порцева граматка держиться не книжньої мови наших класиків Куліша й Шевченка, де стоїть — *міні*, *міні*, не держиться й живої народньої мови і її форм, а держаться мови часописної... зовсім таки не авторитетної в педагогічній справі, та ще коли це стосується до сільських шкіл. І при ці нагоді треба сказати: «Ховіні... музику любилъ», а не педагогічно... Та певно він вже й не знає, як там говорять на селах, як не знають і наші сьогочасні часописні й нечасописні письменники. Ще треба додати, що д. Порець зовсім викинув з азбуки букву *Ф*, а тям часом в нас є чимало слів з буквою *ф*: *фастка* — діжечка для збивання масла, *фиги*, *филя*, *филюється*, в Куліша: Над *филястями* морями, — Досвітки стор. 163, 1876 р., в Глібова, Котляревс. — Чи не *филя* *абила*; в буков. письменників; польське *фали*, *фігури* (хрести при дорозі); та й ненаписати ж нам чужомовні слова *оттак*: *хвямилія* (фамилія), *хвуртуна* (фортуна), *хворма* (форма) і т. д. А сіл у нас в Київщині є багато *оттакіх*: *Фісюрі*, *Фурси*, *призвіще* — *Фалендич*, *Фесченко* і т. д. Порцеві треба б поставити цю букву *Ф* в азбуці і викинути *І*. І в російському словарі на букву *ф* починаються сливе усі чужеземські слова і дуже мало російських.

Порцева граматка просто таки одстала од живої народньої сьогочасної мови. Через це в її *й* трапляються *отакі* хиби *й*

помилки. Ми радимо авторові познайомитись с цією справою в Німеччині, як там в наш час поставлена ця справа в народніх школах. Німці завели в школах школьні книжки на трьох народніх підмовах чи говірках: на осередковій саксонській, на швабській мові по Рейні, в Бадені, Віртенберзі, Баварії і в Швейцарії, і на силезькій мові, ще й додали виділ книжок на швабсько-люцернській мові в горняних краях кантона. В тих книжках нема такої мертвої старовини, як в читанці д. Норця. Там все написано так, як говорять діти, а не так, як говорять вчителі. бо школи животіють для дітей, а не діти для школи, та ще й школи з якимись тенденціями: чи обрусіння, чи обгаличення, чи спольщення, як у нас було до цього часу, та оце знов намагається бути... В Німеччині постановляно за правило, що вчителі в школі в перші роки повинні навіть говорити і вчити тією мовою, якою говорять їх ученики в будні-які місцині, щоб як найшвидче діти вивчилися читати й писати. А в нас в ці справі все робиться навиворіт, та ще й тепер вже хоче так робиться¹⁾. Ще хвалить Бога, що автор хоч повикладав з граматки галицьке *від*, бо воно було в його написано, а поставив українське од, бо це від в приставках маскує й затемнює таки здорово тямую слів навіть для старіх.

Коли не годяться кривдять української мови ради якихсь побічних та ще й хибних тенденцій, то кривдять і морочити дітей задля цього просто негуманно. Тоді як в школах молитви й псалтирь, і російські книжки треба читати, як вони надруковані, школярам доведеться читати в українських граматках, букварях та читанках оттакі примітивні написи, химерні, ніби ребуси: Ім, Ів, Іж, Іду (Йіду), та ще такі як—з'їзд, з'їхався і т. д. з гніздами якихсь китайських премудрих значків. Це, ніби сорочі та ластовинні гнізда, паліпляні на книжках, повинні розбірати діти. І ці гнізда звуться в їх фонетичнім правописом. Це ж просто

¹⁾ На саксонській *plattdeutsch* чи *mundart* (говірку, підмову) теперички навіть перероблюють поезії давніших поетів: Уланда, Шиллера й инч. Дуже вдатно переробляні для народа Шиллерові «Ивикові журавлі» і инч. (*Sächsche boesieu von Max Varmeyer*).

безглуздя! Нас же люде осьміють. Ці слова с приставками с півзвучних букв треба писать по фонетичі так: зійзд, обйіхать, обйів, зьявивсь і т. д.

Через ці усі хибн, котрі будуть обважнювать і учеників, і вчителів, неможна рекомендовать Норцеву граматку, як школьну книжку для народніх школ. Ми радимо, щоб в другому виданні автор змінив мудру желехівку на багато простішу кулішівку, таку як у Кулішеві граматці, тільки с приставкою й: йів, йії, і позмінював слова й падіжі так, як в наш час говоре на Україні народ, та, само по собі, його діти школярі, а не йіх вчителі.

Є народня приказка: «Біда ходе не сама, а з дїтьми». З Галичини вже прийшла до нас «біда» в письменстві, в мові й правписі, але вона прийшла тимчасом ще сама, без дітей. А не в останій час вона вже перекликає на Україну й своїх дітей.

Діло в тому, що небіжчик Желехівський завів дві точки не тільки над мяким, йотированим і, (моі, П Ім), але й над тим вже не йотированим, а простісіньким і, що одповідає церковно-славянському ѣ не тільки в таких звичайних словах, як от, приміром: хлїб, ліс, але ще і в тіх, котрі одновідали, або повстали с тіх слів, що мали в коріні ѣ ще мабуть за Кирила й Мефодія, як от—ні, що буцім-то повстало з ц.-слав. *ньсть*. В Галичині ще було додержалось до недавнього часу в книжній мові ѣ на кінці таких слів, як слово—Чернівці, і т. д. Я ще памятаю, як стара, чи москвофільська партія писала: Черниць, пивць (співці), і т. д. Желехівський завів дві точки і над цім і. Окрім того він завів ще дві точки й над і в чужомовних словах: полїтка, література, біблія і т. д. Вже й не знаю, навіщо йім така честь? Так теперички пишуть в Галичині по рецепту Желехівського ніби фонетикою, але вона прикриває старий церковно-славянський етимологічний правпис. Галицьким тогочаснім вченим очевидячки було шкода навіки розстатись з Максимовичовим правписом, а найжальніше йім було дуже сподобної для йіх букви ѣ, котру й Осип Бодяньський найбільше вподобав, бо, одкинувши Максимовичів правпис;—кѣнь, вѣн і т. д. він писав в листі: «а букву ѣ я таки оставляю». Він зоставив такв букву ѣ в своїх—«Нась-

ких казках» Іська-Материнки. В це, таке принадне для вчених, то мабуть був закоханий і Желехівський, бо позначував його двома точками, щоб принаймні zostались намятники на могилках коханого то.

Д. Вдовиченко оце перший на Україні пробус заводить от-такі інтучки мабуть за для того, щоб було вже повне поїднання з галицьким письменством в правописові. Може быть, що він за-для того й переложив Корозенкове оповідання «Лісь шумить», бо воно було вже переложене ще передніше. Д. Вдовиченко на-друкував його в 5 номері «Зорі». Може быть, що під тим на-звищем і прізвищем ховається зовсім не Вдовиченко, а хтось инчий, але нам про це байдуже. Подивимось, як то здійснив*за-думану справу цей переймач галицької мови з її останнім пра-вописним словом, опанувавшим тепер галацьке письменство.

Він ставляє дві точки над йотированим і там, де тепер став-ляють йіх в наших часописях та книжках. Але він і в цьому плуває й не потрапляє ще гірше, ніж плувають в часописях і книжках, бо нише дві точки ось в яких словах: «*нїякі* муки, до широкої *волі* (волі), *мінї*, *мусів* (чи не думав часом він, що тут криється *ѣ* — *мусѣвъ*?), *могутнїшим*, *нїкто* (ніхто), *ведмеді* (вед-меді), *нічого*, *нїби*, *нї* з давнїх (з давнїх) і т. д. Як ці всі йоти-ровані і потрапили понасти в слова, де стоїть просте і, за це один Бог відає, та... автор перекладчик. На желехівці ці слова треба читати так: до широкої волї, мінї, нїди, нї з давнїх. Отак само будуть розбїрати йотироване й*просто і й школярі в школах.

Вкупі з цим перекладчик ставляє дві точки по-галицький над і, де воно виникло (чи виникло ж і справді?) з букви ѣ. Ці на-могильні желехівські намятники так надили (вабили, привлекали) перекладчика, що він задумав і собі пошанувати небїжчиків на-мяткою і натикав йіх на такий спосіб: «в *пансіонї*, зовсім, *виліз* дїд, в *лісі*, і разом с *тїм* плуває так: «*довести* сьвітонї, на сьвітї, (на свїтї), на *горі* (*ѣ*), (на горї), його *грїх* (*ѣ*), грїх зовсім, і, тут же—*вітру* (*ѣ*) (вітру), з усміхом, під сьтіною, лісовий *дїд* (дїд), зїмою й *літом*, *нї*, *ніхто*, *нічого*, *ведмеді*, *пївні* і т. д.

Така мішанина й плутанина в правописі свідчить уявки (воочію, явно), що перекладчик або гаразд не тямить, або хоч знав колись, та вже позабував, де в російській мові пишеться буква *ъ*, мішаючи російське *никто* й *никто*, ничто—нічто, і т. д. тикаючи їх назря, навання.

А внизу, в примітці од Редакції ми бачимо таку саму плутанину: «в цій повісті»; тут доводяться читати: в цій повісті, бо поставлено і йотироване. Потім стоять слова, написані ось як: «Далі, публіцистів в обороні, з польського воляньського побуту, а далі—*повість* (повість). І тут ще й стремлять польські надії; в гуманнім оповіданню (оповіданні), українського народу (народу). Чи не думає як Редакція заводять в українському письменстві і з двома точками, що повстало з *ъ*? Чи може це теж звичайна в цьому плутанина, як і в самому галицькому письменстві, як і в д. М. І. Вдовиченка?

Якби те давнє *ъ* очумалось та встало з могили, воно б добре одячило перекладчикові за таку зневагу на його могилі, і певно наговорило б йому багачко не лицарських слів за такі кривдні для його пам'яті напихидки, та ще ці турецькі панухидки автор часто править на чужих гробках, де поховано не *ъ*, а щось инче ¹⁾.

Окрім того д. Вдовиченко задумав ставити дві точки ще й над чужомовними словами, як ставляють в Галиччині, але таксамо не потрапляє. Ось як він їх ставляє, містичному (миствицизма), найделікатніших, ріжноманітних, турист... Мабуть він думає, що слова делікатний, турист—це слова українські (вопи французькі), а слова ріжноманітний, ведмеді, півні — чужомовні, бо над ведме-

¹⁾ В тому таки номері «Зорі» надруковано оповідання Старицького: „Заклятий скарб“. Старицький, видаючи „Раду“ 1883 р., видав її кулішівкою, як протест проти желехівки в моїх „Хмарах“. В „Зорі“ надрукували його оповідання желехівкою, ще й поставили — від наніть в приставках. В „Раді“ в його стоїть: „од кожного, одволожити поезію, од радісних, засмієся (стр. 306, 388).

дями стоять дві точки, тоді як вони цього не заслужили, бо вони поліцики, наші таки, а не якісь заграничні особи, щоб ще й з ними панькатся.

Цей псевдофонетичний правопис желехівського вже промкнеться в українське письмо і через статтю д. Франка в «Кіев. Стар. 1906 року (іюль—августь); «Откровеніє св. Стефана». Може незабаром він промкнеться і в наші часописи... Щось воно до того йдеться.... Ми бачимо, що вже з'явилися такі мудрагелі. Начувайтесь, українські читальники й школярі, і вчителі!

Коли вже так плує писемник Вдовиченко, плутають галицькі писемники і вчені люде в Галичині в вживанні йотированого і навіть там, де воно не виникло з давнього ѣ, то як же плутатимуть його сільські, недуже то тямунці в філології вчителі, та ще й їх ученики, сільські хлопці, або хоч би й гімназісти. Діло це не таке просте, як здається на перший погляд дєкому. І це треба мати на увазі всім складачам (составителям) букварів, грамоток, читанок та й українських граматик. Як тільки складачі понаставляють желехівських точок в своїх книжках, як понаставляв їх якийсь студент в Порцеві граматці, то нехай вкуні с тим сміливо ставляють таке правописне правило для школярів: пишіть над і чи одну точку, чи дві, — де влучите, як схочете, де траніться, а над двома і в заіменникові *ійі* ставте або дві, або три, або й чотири точки, як кому принаде до внодобі. Таке правило, виведяне й мною з усього галицького письма й з українських часописів та журналів, буде найправдивіше і разом с тим—дуже просто й логке. Над ним і голови нетреба морючать.

Оту пісенітницю, оту желехівку, вигадану давнішими галицькими схоластами, перше од усього треба покинуть галичанам і знов завести багато простішу давню кулішівку, котрою колись видавались перші часописи в Галичині «Мета», «Правда» й «Зоря», а на Україні—«Основа» й «Метелики» для народа. Як зсякне саме джерело, як зслизав самий зразець тієї пісенітниці в Галичині, то й нашим переймачам не буде чого звітіль переймать, коли вони вже зроду такі здатні до переймання мови. Щоб

потрапить, де ставити дві точки над І, що відповідає букві ъ, то треба ж доконче знати, де колись писали букву ъ. А це ж велика труднота! зовсім не легке діло.

Оце тільки що вийшла в світ євангелія од Матфея в перекладі Морачевського. Мова й правонис в цьому виданні підходить до часописної мови, і через це ми дамо с цієї причини кілька приміток. Св. синод доручив перегляд євангелії Кам'янецькому комітетові з місцевого архиєрея, родом українця, та кількох місцевих священників, само-по-собі, подолан. Євангелія од Матфея надрукована галицьким правонисом, але не повною желяхівкою, і не давнішою кулішівкою, як видали в Галичині переклад Нового Завіта перекладчики Куліш та Пулюй в 1871 р. в Відні і в 1880 р. у Львові. Священники завели правонис такий, який знали по галицьких книжках та українських часописах. Я вагаюсь в тім (смильваюсь), чи й знали вони про давню кулішівку, котрою писались перші галицькі часописи «Мета», «Правда» й «Зоря», котрою видав Куліш свої «Досвітки», а Старицький видав два томи «Ради», 1881 р., одкинувши желяхівку, проведяну в моїх «Хмарах», 1874 р. небіжчиком Анценовичем без моєї згоди. Правонис в давніших книжках—це ж дрібязкова річ і через те дуже забутна, бо й я сам часом мушу заглядати в давніші книжки, щоб пригадати, як хтось колись писав. Комітет так само неоглядно й необачно скопіював галицький правонис, як і д. Норець, як і наші часописні письменники з винятком «Хлібороба», «Слобожанщини» та «Хати». Через те то в євангелії від Матфея, як і в Норцеві граматиці, як і в часописах стоять такі ж самі дивовижні слова Істи, Или і. т. д. Євангелію передніше од усіх читатимуть селяни та духовні, а духовні особи це—теж селяки. Селянам доведеться таки добре поморочити голову, щоб розібрать оттакі слова, як Істи, Или, И і т. д. та ще й коли нема кому втовмачить (растолковать) селянам оті загадкові слова. Але комітет пішов таки трохи уперед в порівнянні з часописами. Часописі суспіль ставлять галицький применник від і окреми, і в

приставках і зовсім вимкнули с книжок українське *од*, непаче якогось провинника. В евангелії од Матфея таки zostавили хоч подекуди й українське *од*, як і в Кулішовому виданні: де в Куліша *від*, там і в його *від*. Але сказати поправді ці *від* в приставках—відвідав, відсік, відіслав і т. д.—дуже заважають в читанні, так що українським селянам і духовним особам доведеться все спиняться, і через те читать поланки, навздогад. Читаю я, наприклад, в перекладі евангелії *від* Матфея стих 51, глав. 7: «відсік йому ухо». Я спершу не розібрав його. В мене найперше майнула думка про засік в коморі, та вже аж потім, як я перевів очі на слово—ухо, я догадався, що то значиться *відсік*,—таке воно для мене чудне. Таким воно здаватиметься й для українського народа, бо народ зовсім не розбірає дієсловів: відкинув, відсік, відбув і т. д. На Україні скрізь кажуть: сікти капусту, бур'ян, мясо на товченики. А про яичі речі кажуть так: стяли голову, одтяв ухо, носа, пальця; «поодтянай по одному кихтикові в курчат, щоб позначкувати їх, щоб були «значковані»; «постинав дубцем верхечки бур'яну» і т. д. Куліш і Пулюй видавали свій переклад для Галичини, то й мусіли ставлять — *від*, а переклад евангелії Морачевського видається не для подольської губернії, а для всієї України, де *від* вже вмерло, або де його й синоніку не було ніколи. В перекладі евангелії Морачевського нігде нема прийменника *від*, а скрізь поставляно—*од*. Окрім того в евангелії скрізь поставляно слова: мені (міні, мні) сей, сю, отсе. Морачевський перекладав евангелію в Ніжені давно, ще в 50-х роках. Теперішні ці форми слів вже скрізь вимерли й за Дніпром. В остерському повіті, як я сам чув в Н.-Слободці за моєго та в Пізняках, казали сей, ся, отсе в пятидесятих роках, а тепер і в остер. повіті, і далі в Черниговщині вже скрізь кажуть: цей, ця, оце. Справщики певно держались переклада біблії, виправляної і в мові і в формах по-галицький д. Пулюєм, але в оригіналі переклада біблії Куліш і я скрізь ставили україн. *од*, а не *від*. Комітет певно держався того Поліосного біблійного текста і лідроблювався під його в цих формах мови і в самому желехівсь-

кому правописі, мабуть, думав, що то й єсть справдешня кулішівка... Це дуже шкодить для переклада, що кам'янецький комітет не держався в правописі сьвятого пісьма Нового Завіта, виданого Кулішем і Др. Ів. Пулюєм в Відні 1871 не желехівським, а давнішим кулішівським правописом з однією точкою над м'яким і, а не з двома. Комітет в своєму справляному виданні євангелії од Матфея на двадцять раз *від*, *відсік* і т. д. може ставити один раз українське *од*, як ставив д. Пулюй в заграничному виданні. Треба було б зробити навпаки, а найкраще було б, якби комітет в дальших виданнях євангелії й євангелістів скрізь ставляв замість *від* українське *од*, а найбільше в приставках. Це стародавнє від в приставках, як от: відсік, відповів і т. д. і важке, зателенувате, і для публіки просто таки смішне, та все песамохить спиняє читалника. Воно на Україні якось проти волі викликає осміх. А цього осміху неповинно бути при читанні Сьвятого Пісьма...

В Новому Завіті, виданому в Відні 1874 р. та в Кулішевому й мосму перекладі біблій, виданому в Відні Лондонським біблійним товариством, оте від і Кулішені, й міні повставляв проф. Пулюй. Він змінив і правопис рукописів. В оригіналі наших рукописів цього нема, як нема й правописа желехівського. Усі рукописи написані давньою простою кулішівкою. Я представляв початкове й перед м'яким і: йісти, йіхать, йіі—і скрізь писав по-народні мові: цей, оце, що і т. д. І Куліш писав завжди прийменник *од*, а не *від*: «Гірш од татар (Чорна Рада 1857 р. бік 183), «од товариства (бік 123)»; «одчини перше ворота (бік 6)»: «с кіньми, с тобою, с тим», а не погеперішньому польському, з тобою, з кіньми, з полем і т. д. «Се Василь (бік 6) і покажемо оцьому юнакові» (буква ц) (бік 162).

Вважаючи на це все, ми радимо Кам'янецькому комітетові в виданні дальших євангелістів поставити—од скрізь, замість від і навіть в приставках, та ще замінить стародавні померші форми: мені, сей, отсе і т. д. на живі народні форми: міні, мні, цей, оце. В Сьв. Пісьмі неповинно бути нічого чудного, або такого,

що сьмує читалника недоброхить осьміхнуться. В євангелії од Матфея щось тільки двічі чи тричі трапляється слово — оце, не-наче випадкова, друкарська помилка, як і в наших часописях та журналах часом пускають українські форми, наче... помилки.

І Комітет, як бачимо, кривдить українську мову як раз так, як у нас кривдили її здавніх-давен, як кривдять її часописні сьогочасні письменники.

Уся письменська кривда української мови теперички йде з Галичини і навіть з українського переклада біблїї, переробляного на галицьку мову й желехівський поганій значковий, дуже непрактичній правопис.

Я вже писав проф. Пулюєві і од себе і, загалом, як бажання багатьох українців, щоб він в другому виданні біблїї видав її такою українською мовою і таким кулішівським давнім правописом, як написані рукописи Кулішеві й мої. Добродійка Олек. М. Кулішева теж писала таксамо до мене лист згідно з цим, встоюючи за українські форми мови й давній Кулішів правопис в рукописах небіжчика. При ці нагоді подаю шановному професорові й «Британському Біблійному Товариству» прохання і од себе, і од д. Кулішевої за цю ж таки справу. А од себе скажу при ці нагоді, що про видання й мого переклада біблїї, й усіх моїх писаннів давньою кулішівкою й з усіма формами живої сьогочасної української мови я мусів постановити такий пункт в свої духовниці, данши право дущеприкащикам кмітити за усякими виданнями й захищати їх од усяких корректорів та видавців, котрі й давніше псували, і навіть ще за мого животта псують міні й мову й правопис, як кому сподобно... Тепер намножилося багато таких добродіїв, що ладні проводить по чужих утворах і за чужі гроші свої мовні й правописні погляди й тенденції, часом неправдві, а то й просто таки безглузі.

Камянецький комітет не прийняв апострофів, котрі вигадав «Вік», і котрі ставляються в усіх теперішніх часописях там, де букви: в, б, л, п—в приставках ніби трохи спиняються, стрівшись з буквою я, або з якоюсь ничою самогучною буквою. І комітет видання євангелїй зробив розумно.

В євангелії поставляно скрізь: пять, розв'яжеш, памятаю, роз'ясни нам, з'явилась. Знать, що духовні отці в Кам'яниці ще не втратили української вимови в цих словах і не почувають потреби спиняти вище показані неповнозгучні букви якимись апачками. Але в перекладі суспіль і скрізь поставляні галицько-польські род. і предл. падіжі, ця хвороба усіх без винятку наших часописів: до Єгипту (Єгипта), багато народу (народа), коло Йордану (Йордана), завіту (завіта), вашого заповіту (заповіта), не має кореню (коріня; «накопала коріня спід білого каменя»), цього світу (глав. 13 ст.). Кажуть же на селі: «встав вдосьвіта», або «ще до сьвіта схопивсь». Трапляються й росс. падіж: по морю, де треба по-український ставить предлож. п. — по морі (як кажуть: товар ходє по полі, по дворі, а не по полю, по двору). Слово — свідоцтва (крині свідоцтва) польське. На Україні кажуть свідок, свідчення (на суді), а «свидѣтельство», як бомагу, звуть — засвідчення. Окрім того скрізь по-галицький поставляно прийменник — з там, де по народні наші мові (перед. к, п, т, х, с) чуть с, як писав і Куліш. В євангелії поставляно: з того часу (гл. 15. 28), зповістив (сповістив) і т. д., а додаткові мислі починаються, як в польські й галицькі мові, не з займенника — котрий, а з — який. І це чудно. Галицького слова «данипу» (подать) в нас ніхто не втєме, що то таке. Слово — зустрілись (стрілись) чудне для нас; усумнились — це треба сказати: завагались; завтра само про своє журитиметься — треба сказати: — лїкловатиметься само про своє, наруга — по-український буде — глум, глузування; слово «улюблений» (Син мой) невдатне, та ще й польське. В цьому місці треба було ставити «любий», як поставляно в Кулішовому перекладі, або «коханий» (Син мій), бо воно загально: й польське й українське. А польського слова «ulubiony» (улюблений) зовсім нема в українській мові. От вірш с польської пісні: Дзіє ієст край тен улюбьони, дзіє серце свободніє тхніє?» В українській мові є підхожі слова: шіні сподобний — (любовь мнѣ), уиодобний — (любимый). Опіми й треба було переложити слово — возлюблений. В 14 ч. ст. 25 поставляно: «І зараз прїмусив Іісус учеників... сісти в човен». Слово «приму-

сив» теж польське й галицьке. На Україні його нема. Замість його кажуть: «присялував». Краще було б в євангелії поставити: загадав, звелів. Слова—зліших, шійшов (пішов) (гл. 12. ст. 45) поставляно по-галицькому; на Україні кажуть: «духів зліших», шішов. В перекладі слово свита—дуже вульгарне. Треба б було ставлять—удяганка, загальне назвище усякої верхньої одежі з рукавами. Замість—біжи в Єгипет, треба було поставити—тікми в Єгипет; замість—сноходців (лунатиковъ)—причинуватих, причинпих; лагодили мережі—значиться «подчиняли»; треба було поставити—налагоджували мережі; замість—харч (сильд) йїжа, сіль нездатна—непридатна; перед свині — перед свиньми.

В перекладі скрізь поставляно: «Авраам породив Ісаака, Ісаак породив Іакова... Іуда породив Фареса та Зару від (од) Өамари» і т. д. Це по народні мові треба сказати зовсім навпаки: «од Авраама народивсь або вродився Ісаак... од Іуди Өамарь породила Фареса та Зару» і т. д. так як поставляно далі (гл. 1, ст. 18): «вона понесла (й породила)... од Духа Сьвятого».

І справді, людям здаватиметься чудно, що чоловіки родили дітей, а не жінки, та ще й чоловіки породили дітей од жінок. на селах кажуть так: в цієї молодиці два сини родились од першого чоловіка, а дочка од другого. Хто ж таки скаже, що Грицько породив сина од своєї жінки Мотрі? Це ж просто буде вісенітниця. Так переложив ці місьця й Куліш. Може це вийшло од того, що в 1871 р. Милард, агент Британського біблійного товариства, порадившись з відомим вченим славістом Миклосичом, котрому він давав передивитися Кулішеві переклади, сказав Кулішеві, що Лондонське біблійне Товариство тільки тоді згодиться купити український переклад євангелії, як переклад буде правдивою фотографією грецького тексту. Куліш і проф. Пулюй вісьля цього, само-по-собі, сидкувались не одступать од грецького тексту (О переводах еван. на мал. языкъ. Житецкаго, бік 29). Може бути, що Куліш і проф. Пулюй йшли сливе за буквою грецького тексту. Але воно вийшло не по-українському, бо не відповідає нашій народній мові. Я держався народньої мови і в Першій книзі Параліпеменон переложив так: «Од Куша народився

ще й Нимврод: цей почав бути велетнем на землі (гл. 1. ст 10)». «А од Авраама народився Ісаак» (ст. 34). «Сини Давидові, що народились од його в Гедроні, були: найстарший Амнон од Ахінфами, ізраїльки; другий — Далуа од Абігеї кармелійки (гл. 3. ст. 1). Ще кам'янецьким комітетом поставляно (як і в Куліша) (гл. 5. ст. 29): «щоб, один з членів твоїх згинув». Слово згинув в народній мові значиться—здох. Кажуть так: кінь здох, віт згинув, а корова одійшла. Виходе що—член здох. Кажуть в пісьмі: поїхав я на чужину, та там і загинув. Треба б поставити: одна частка тіла загинула. В гл. 7 ст. 16 17. переложено: «добре дерево добрий плід родить». В Куліша поставляно народне слово—овоц. Плід стосується до животин: купив телицю на рослід, на плід; ми молодичі—нарські плідничі.

В перекладі Кулішового Нового Завіта скрізь поставляно по-народньому: молился, одречеся; а в євангелії від Матфея стоїть по-російському: молился, відречешя. І це недобре, не по народній мові

Ця стаття написана мною, як одповідь на ті листи, котрі вже давно шлють мені добродії про часописну й сьогочасну книжню українську мову. Ціх листів я маю чимало. Одписувать кожному, та ще й писати про те саме разів десять, або й більше, я не маю часу, та ще й я пересвідчився, що ті мої листи—це ж надаремне гаяння часу й сил, та й годі. Ці листи до мене писали декотрі письменники й не письменники с тієї молодой (та й не дуже молодой) партії, що вже давно наважилась потроху наближити українську письменську мову до галицької, готуючи Україну до прийняття скарбів галицької, буцім-би-то вже готовінької виробляної мови, тієї партії що вже давненько систематично зміняла зумисно деякі українські форми слів, а то й самі слова в виданих популярних книжках, і в літературних збірниках, і в повидаваних нею утворах деяких передніших письменників. Ці добродії радять мені, щоб я писав по-галицький: сей, сю, отсе, на отсій, від, відвіт, берешся, роздивишся, мелі, пасінне, нущенне—і инчу стародавню пісенітницю, а на Україні (пишуть

вони) хто схоче, нехай собі ці слова читає по-своєму, як схоче (гарна пошана до рідної мови!): чи цей, цю, оце, на оці, од, од-віт, бересся, пасіння, мці—чи міні, чи сей, сю, отсе, на отсій, пасіння і т. д.—одним словом—як хто схоче. Як бачать читал-ники, ці листи йшли або од закатованих книжників, ладних по-ступитися українською народньою мовою, як заведено, навіть не маючи на увазі популярних книжок для просвіти народа, забув-ших навіть за елементарні правила педагогії про видання кни-жок для народа та для народніх шкіл. Ці добродії просто кажуть міні: нишч ти по-галицький, а українці нехай читають по сво-єму, або як собі схотять. Ця партія видавала для українців усякі збірники: «Літературний Збірник», «Дубове листе», і ви-явила свої заміри й тенденції в дивовижному по мові херсон-ському альманасі «Зь потоку життя», як прелюдію або перед-мову до мови дальших своїх виданнів. Покористувавшись від-пінною цензурою, ця партія вже просто й безцеремонно заходи-лась заводити книжно галицьку мову в часописах і такий самий галицький значковий правопис, а ні трішечки не вважючи на українську, в ці справі дуже вередливу публіку.

Інчі листи слали міні люде другої партії, і старі й молоді. Ці добродії вже встоюють за українську мову, як осередкову, пісьменську, що повинна бути і для України й Галичини спіль-ною пісьменською мовою. Од страшної часописної мови вони просто впали не в польський «розпач», не в галицьку «роспуку», а в правдивий український сум та в тугу, страхаючись (опасаясь) наступаючого для української мови заанапастіння й погібелі.

Деякі кмітливі й мірковані письменники, а люде мірних (уміреннихъ, среднихъ), побачивши, що в нашому письменстві настала якась плутанина, якесь безладдя і в мові і в безтямкому правописові, заприкмітивши, що галицьке письменство і своєю мовою, й чудернацьким нефонетичним правописом зрушило нор-мальну пісьменську течію на Україні і збиває її з пуття, про-сять писати й росплутать ту плутанину, щоб хоч заадалегід і зав-часу вяснить цю всю поплутану справу в сьогочасні часописні

макароничні мові, доки ще книжня мова не зміцніла в письменстві, доки ця мова не стала звичкою для письменників, і доки ця макаронична мова ще не заведена в школи. Можна сподіватися та ще й з певністю, що такої мови ніхто й не покваняться пускати в школи, та ще й сільські.

Моя стаття нехай буде загальною відповіддю усім моїм шановним кореспондентам, що сподобили мене своїх, в деякого часом дуже вартних і наукових листів.

м. Біла-Церква
1904 року.

І. Нечуй-Левіцький.
